CADILAR, EBELER VE HEMŞİRELER

Kadın Şifacıların Tarihi

BARBARA EHRENREICH
DEIRDRE ENGLISH

çeviren GÖKÇEN İLERİ

PİNHAN YAYINCILIK
Litros Yolu, Fatih San. Sitesi No: 12/214-215
Topkapı/Zeytinburnu İstanbul
Tel: (0212) 259 27 60 Faks: (0212) 565 16 74
www.pinhanyayincilik.com
info@pinhanyayincilik.com
Sertifika No: 40676

Cadılar, Ebeler ve Hemşireler
Barbara Ehrenreich & Deirdre English

© Pinhan Yayıncılık, 2023
Türkçe çeviri ©Gökçen İleri

Birinci Basım: Mart 2023

Genel Yayın Yönetmeni: Mahmut Sever
Editör: Ceren Sungur
Kapak Tasarımı: Mahmut Sever
Sayfa Tasarım: Adem Şenel
Kapak görseli: The Stone Operation / The Witch of Malleghem, 1559, Pieter Bruegel the Elder'ın çiziminden gravürünü yapan Pieter van der Heyden

Bu eser, ilk kez 1973'te, ikinci kez 2010'da Feminist Press tarafından yayınlanmıştır. Türkçede ilk kez 1992'de Kavram Yayıncılık tarafından yayınlanmıştır. Bu çeviri, eserin 2010 tarihli ikinci basımından yapılmıştır.

Teknik Hazırlık, Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203
Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 567 80 03
Sertifika No: 44865

Pinhan Yayıncılık | 342
ISBN: 978-625-8393-35-4

© Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metnin, gerek görsel malzemenin yayınevinden izin alınmadan herhangi bir yolla çoğaltılması, yayımlanması ve dağıtılması 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun hükümlerine aykırıdır ve hak sahiplerinin maddi ve manevi haklarının çiğnenmesi anlamına geldiği için suç oluşturur.

CADILAR, EBELER VE HEMŞİRELER

Kadın Şifacıların Tarihi

Barbara Ehrenreich & Deirdre English

Çeviren: Gökçen İleri

Barbara Ehrenreich: (26 Ağustos 1941- 1 Eylül 2022) Amerikalı bir yazar ve politik aktivisttir. 1980'ler 1990'ların başında Amerikan Demokrat Sosyalistlerinin öne çıkan figürlerinden biri oldu. 1941'de Butte, Montana'da doğdu. Eğitim hayatına Reed Kolej'de kimya bölümünde başladı, sonra fizik bölümüne geçti. 1968'de Rockefeller Üniversitesi'nde teorik fizik alanında doktoraya başladı fakat alan değiştirerek çalışmasını moleküler biyolojide tamamladı. New York Devlet Üniversitesi Old Westbury'de kadın hakları ve Kadın Sağlığı Hareketi içinde aktivist olarak yer aldı. Kariyerini sosyal adalet ve eşitlik gibi konularda kitaplar ve makaleler yazarak ilerletti. 1972 yılında feminist gazeteci ve akademisyen Deirdre English ile beraber o dönem çok ses getiren *Cadılar, Ebeler ve Hemşireler* kitabını yazarak bir dizi kadın sağlığı kursu başlattı. Bu birliktelik sağlıkla ilgili alanlarda aktivizm yaparak ve kadın sağlığına dair politik ve tarihsel çok sayıda kitaplar yazarak, kadın örgütleri, üniversiteler ve Amerikan Hükümeti'nde çeşitli konferanslar vererek 1970'lerin sonuna kadar devam etti. *The New York Times, The Washington Post, The Atlantic Monthly, The Wall Street Journal* gibi gazete ve dergilerde çeşitli yazıları, röportajları ve kitap incelemeleri yayınlandı. Ulusal Kadın Sağlığı Örgütü, Ulusal Kürtaj Hakları Eylem Birliği, Amerikan Dostları Hizmet Komitesi Ulusal Kadın Programı, Amerika'nın Geleceği Kampanyası gibi birlik ve örgütlerde kurucu, danışman ya da yönetim kurulu üyesi olarak görev yaptı. Bu alanlardaki çalışmaları pek çok ödüle layık görüldü. En bilinen eseri *Nickel and Dimed: On (Not) Getting By in America* ile Lannan Edebiyat Ödülü'nü kazandı.

Deirdre English: (1948-...) 8 yıl boyunca Mother Jones dergisinin baş editörlüğünü yaptı. Araştırmacı gazetecilik, kültür politikaları, cinsiyet çalışmaları ve kamu politikası alanlarında yazıları ve düzenlemeleri vardır. English, Amerika'nın ilk kadın çalışmaları programlarından birinin kurucusudur ve New York Devlet Üniversitesi Old Westbury'de Amerika Çalışmaları ve gazetecilik yazını üzerine dersler vermiştir. Burada birlikte çalışma fırsatı bulduğu Barbara Ehrenriech ile *For Her Own Good: Two Centuries of the Experts's Advice to Women* [Kendi İyiliği İçin: İki Yüzyıl Boyunca Uzmanlardan Kadınlara Verilen Tavsiyeler], *Complaints and Disorders: the Sexual Politics of Sickness* [Şikayetler ve Rahatsızlıklar: Hastalığın Cinsel Politiği] ve *Cadılar, Ebeler ve Hemşireler: Kadın Şifacıların Tarihi* kitaplarını yazdı. Mother Jones, *The Nation, The New York Times Book Review, and Signs: A Feminist Journal* gibi yayınlara makale, yorumlama ve inceleme yazılarıyla katkıda bulundu. 2000'den bu yana Gazetecilik Okulu'nda ders vermeye devam etmektedir. Felker Magazine'de altı yıl boyunca kurs vermiştir. Öğrencileriyle beraber çıkardığı ve yayına hazırladığı Brink Magazine dergisi pek çok ödül kazandı ve Profesyonel Gazeteciler Derneği jürisi tarafından düzenlenen Mükemmellik Nişanı yarışması En iyi Öğrenci Dergisi kategorisinde iki kez aday gösterildi. "Cinsiyet ve Gazetecilik" ve "Kesişimsel Kimlikler" üzerine hikâye yazarlığı dersleri verdi. 2021 sonbaharında "Gazetecilikteki Büyük Sorunlar" üzerine geniş çaplı bir kurs verdi.

Gökçen İleri: 8 Kasım 1983'te Gölcük'te doğdu. Gençlik yıllarını Batı Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde geçirdikten sonra Uludağ Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde lisansını tamamladı. "1984 ve Cesur Yeni Dünya örneklerinde Distopyalarda Felsefi Temellendirme" konulu bitirme tezini yazarak mezun oldu. Felsefe başta olmak üzere sosyoloji, psikoloji, tarih gibi sosyal bilimler alanları ile farmakoloji, koruyucu halk sağlığı gibi beşerî tıp alanlarında çeviriler yapmaktadır. Pinhan Yayınevi'nden çıkan "Sibirya'dan Balkanlara Şamanlar ve Cadılar I-II" ve "Şamanizm, Cadılık ve Şifa" kitaplarında çevirileriyle yer aldı. Kişisel olarak daha yaşanabilir bir çevrenin, daha yaşanabilir bir toplumun ve herkes için eşit ve adil bir dünyanın yollarını arıyor, geleceğe umutla bakıyor.

İÇİNDEKİLER

Çevirmenin Sunuşu 11

İkinci Baskıya Ön Söz 15

İlk Baskıya Ön Söz 31

BÖLÜM 1
ORTA ÇAĞDA CADILIK VE TIP 37
Cadı Avı Çılgınlığı 38
Cadıların Suçları 45
Şifacı Olarak Cadılar 50
Avrupa'da Tıp Mesleğinin Yükselişi 55
Kadın Şifacıların Sindirilmesi 59
Cadı Avlarının Akıbeti 63

BÖLÜM 2
KADINLAR VE AMERİKA'DA TIP MESLEĞİNİN YÜKSELİŞİ 67
Doktorun Sahneye Çıkması 71
Halk Sağlığı Hareketi 75
Doktorların Atağa Geçişi 80
Mesleki Zafer 84
Ebelerin Yasa Dışı İlan Edilmesi 88
Lambalı Kadın 91
Doktorların Hemşirelere İhtiyaç Duyması 99

Sonuç 105
Kaynakça 109

ÇEVİRMENİN SUNUŞU

Kadınların mücadelesi nerede başlar ve nerede biter? Peki ya sağlık çalışanlarının? Bu sorunun cevabı, bu kitabın sınırlarını aşacak kadar geniş; cevap vermeye çalışanların yaklaşımı, ön kabulleri, tarihsel yorumları, haklar mücadelesine bakış açıları gibi konular açısından da bir o kadar çetrefilli. Ancak yine de tarihsel gerçeklerin bizlere anlattığı çok şey var. Ataerkinin ne olduğu, kadınların bu sistematik dayatma altında hangi şekillerde ezildiği, hangi pozisyonlara girmeye zorlandığı ve tüm bunların arasındaki dinamik ilişkinin doğasına dair bu kitabın sundukları, meseleyi bütünüyle ortaya koymaya yetmese de verdiği örneklerle okuyucuya derin ve geniş fikirler edindirebilecek türden.

Kitabı çevirmeye başladığımda, biz bunu öncelikle bir tarihsel anlatı olarak ele almıştık. Sevgili Ceren Sungur'un editörlüğünde çıkan *Şamanizm, Cadılık ve Şifa* kitabıyla birlikte şifacılık geleneğine, bunun çeşitli coğrafyalarda, çeşitli zamanlarda nasıl uygulandığına dair elimizde pek çok akademik makale vardı. Araştırmalar devam ettikçe karşımıza *Cadılar, Ebeler ve Hemşireler: Kadın Şifacıların Tarihi* çıktı ve bizi oldukça etkiledi. İçeriği her ne kadar erken modern dönem Avrupası'nda kadın şifacıların cadı suçlamalarıyla yakılması ve 18. yüzyıl sonrasında Amerikan şifacılık geleneğinde kadınların saf dışı bırakılmasıyla sınırlı olsa da bizlere bugünü anlamada da güçlü bir ışık tutmayı vaat ediyordu.

Kadınların uğradığı zulümleri anlatmak hiçbir zaman kolay olmadı. Çünkü kadının adı gerçekten de mecbur kalınmadıkça, belgelerde yer almadı, hakları da olabildiğince saf

dışı bırakıldı. Her ne olursa olsun uğranan zulüm, gerçekleşen onca ölümle ve cinayetle birlikte tüm canlılığıyla yaşandı -burada yazdığım şey bir kelime oyunu değil; bu ironiyi yaratan, tarihsel gerçeğin ta kendisidir- ve işin kötüsü bu süreç devam ediyor. Kitabın sayfaları içinde tanığı olmadığımız bir dönem ve coğrafyada tıbbın dışına atılan kadınlar anlatılıyor. Ancak o günlerde onları mahkûm eden zihniyet, bugün de dünyanın her yerinde başka suretlerde yaşamaya devam ediyor. Hangi toprak parçası üzerinde olursa olsun, kadınların elinde doğan ve gelişen kadim şifacılık geleneğinin nasıl erkek eliyle zapt edildiği, bunu meşrulaştırabilmek ve karşı çıkan sesleri susturabilmek için nasıl bir sistem geliştirildiğini görmek de günümüzde hâlâ geçerliliğini koruyan sorunları görmek ve anlamak noktasında kilit rol oynuyor.

Cadı avcılığının artık geride kaldığını, sona erdiğini sanmak, insanlık olarak "geldiğimiz nokta"yı madalyonun sadece bir yüzüne bakarak anlamaya çalışmak olur; eksik, yanlış ve belki biraz haddimi aşarak söylemeliyim ki sorumsuzca. Bu kitap tam da bu nedenle yazıldı (ve kendi payıma, çevrildi): Eksikleri tamamlamak, yanlışları gidermek ve sorumluluğu paylaşmak, paylaşmanın gerekliliğini hatırlatmak. Zaman ve mekân fark etmeksizin ataerkinin hep aynı ya da çok benzer bir zihniyetle harekete geçtiğini, iktidarını ancak kadınlar üzerinden koruduğunu ve sağlamlaştırdığını görmek belki şaşırtıcı, üzücü veya bezdirici olabilir. Özellikle ataerkinin kadın bedeni üzerindeki iktidarı, bugün kadınların yaşam tarzı ve giyiminden tutun da kürtaj engellemelerine, çocuk yaşta evliliklerin devam ettirilmesine kadar çeşitli şekillerde hayatlarımıza temas ediyor. Hollywood'da yaşanan tacizlerden Afrika'daki kadın sünnetine, İran'daki başörtüsü meselesinden Afganistan'da kadınların ve kız çocuklarının eğitim hakkının engellenmesine, Grönland'da İnuit kadınlarına zorla uygulanan doğum kontrolünden Türkiye'de ev içi şiddet ve kadın cinayetlerine kadar hâlâ sayısız suç işleniyor. Tüm bunlara

karşı verilen savaş da öyle elbette; o da durmuyor, yeni diller ve mecralar bularak kendini yeniliyor. Zulmün ve mücadelenin tarihini anlamak tam da bu yüzden çok önemli çünkü kadın hakları meselesinde bugün gelinen nokta çeşitli şekillerde verilen mücadelelerin bir sonucu. Dolayısıyla, ölenlerle ve yaşayanlarla, yanı başımızdakilerle ve yüzünü bile görmediklerimizle, dilini bildiklerimiz ve acısını anlamak için dilini anlamaya dahi ihtiyacımız olmayanlarla birlikte, direnişe devam etmek gerekiyor. Zira yaşanan acı, zamanın ve mekânın ötesinden bize sesleniyorsa, direnişin de bu sınırları aşabileceğine dair ümit ve kararlılığı korumak gerekiyor.

Güncel problemlerimizden bir diğeri ise yıllar öncesinde başlayan fakat Covid pandemisi nedeniyle neredeyse çığırından çıkan sağlık çalışanlarına yönelik şiddet. Gelinen son noktada sağlık hizmetlerinin kalitesi ve yetersizliği sağlık çalışanlarının kendilerinden kaynaklanan bir problemmiş gibi görülmeye -doğrusu gösterilmeye- başlandığından, sağlık çalışanlarının verdikleri hizmetten bağımsız olarak mesleki ve kişisel haysiyetleri de reddedilmeye, ölümlerle sonuçlanan vakalar yaşandı. Anadolu coğrafyası pek çok bilimin doğduğu, büyüdüğü ve geleneksel yollarla aktarıldığı, şifa veren kim olursa olsun büyük bir saygıyla karşılandığı bir coğrafya olmaktan giderek uzaklaşıyor. Bu korkunç tabloyu değiştirmek için de yapılabilecek en doğru şey tıpkı kadın hakları mücadelesinde olduğu gibi halk sağlığını tesis etmek ve şartlarını iyileştirmek adına, tüm zorluklara rağmen ellerinden gelen en iyi hizmeti vermeye çalışan, buna rağmen şiddete uğrayan sağlık çalışanlarıyla dayanışmak ve bu dayanışmanın sınırlarını genişletmeye çalışmaktır.

Kendi adıma, yıllarca ülkenin pek çok yerinde ve oldukça zorlu şartlar altında çalışmış bir hemşirenin kızı olarak, ataerkinin boyunduruğuna her adımda karşı koymaya gayret eden bir kadın ve her gün öğrendiği yeni bilgiyle insanca bir yaşamın şartlarını yaratmaya çalışan bir insan olarak bu kitabı

keyifle, şevkle ve öğrenerek çevirdim. Öncelikle kadın hakları, ikinci olarak sağlık çalışanlarının mesleki ve kişisel hakları, nihai olarak da evrensel insan hakları mücadelesine küçük de olsa bir katkı sağlayabilmek dileğiyle.

Gökçen İleri
Ankara, Şubat 2023

İKİNCİ BASKIYA ÖN SÖZ

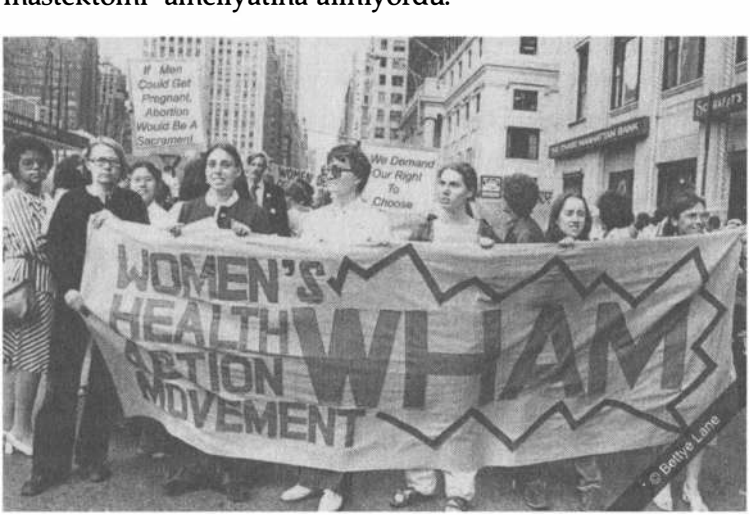
***

Cadılar, Ebeler ve Hemşireler (CEH), Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ikinci dalga feminizm hareketi içinden çıkan bir belgedir. Kırk yıl sonra bu belgeyi tekrar okurken, etki alanı ve iddiaları bakımından sarsıcı ve çalışmak zorunda olduğumuz materyalin yetersizliği dikkate alındığında, çoğu noktada şaşırtıcı ölçüde isabetli olduğunu gördük. Ayrıca, bugün okunduğunda, abartılı ve aşırı militanca gibi görünen bazı ifadeler nedeniyle biraz da utandık. Son kırk yılda hem tarihsel açıdan hem de alana yaklaşımımız açısından çok şey değişti. Dolayısıyla *CEH*'in, haksızlığa karşı duyduğumuz öfke ve kızgınlığın ateşiyle yazıldığını kendimize hatırlatmamız gerek. Eğer o zamanki öfkemizin bazı nedenleri bugün tuhaf görünüyorsa, bunu sağlayan *CEH* gibi çalışmalar ve onun içinden çıktığı harekettir.

1970'lerin başında feministler, sağlık sisteminin kadınları çeşitli şekillerde suistimal ettiğini veya onlara adaletsizce davrandığını fark etmeye başladılar. Sağlık alanında çalışan kadınların rolleri, büyük oranda hemşirelik ve yardımcı hemşirelik gibi alt rollerle sınırlandırılıyordu. Sağlık hizmeti alanlar olarak bizler, kendimizi duyarsız ve tehlikeli tedavilerin nesnesi haline gelmiş olarak bulduk: Gereksiz histerektomiler[1], aşırı medikalleşmiş doğum, yeterli seviyede test edilmemiş doğum kontrol yöntemleri, rıza alınmadan yapılan kısırlaştırma ve neredeyse evrensel olarak erkek doktorların sergilediği küçümseme.

1 Rahmin tamamının ya da bir kısmının alındığı cerrahi işlem. (ç.n.)

Bizden bedenlerimiz hakkında hiçbir şey bilmememiz ya da kendi tedavimize dair karar alma süreçlerine katılmamamız bekleniyordu. Bizim neslimizin kadınları, genç kızlıklarında üreme organlarını, adını ağza alamayacakları "aşağıdaki" kısım diye düşünecek şekilde yetiştirildiler. Çoğumuzun annesinin okuduğu *Hanımların Ev Bülteni*'nde tıbbi tavsiyeler verilen köşeye "Anlat Bana Doktor" adı verilmişti. Çok soru soran ya da mesela "normal" doğum konusunda ısrarcı olan kadınlar, uyumsuz ya da nevrotik davranmakla yaftalanıyor ve bu yafta tıbbi kayıtlarına işleniyordu. Ciddi şikayetler "psikosomatik" denilerek saf dışı bırakılıyor ve kadınların her şeyden kolayca etkilendiği varsayımına bağlanıyordu. Meme kanseri tedavisi için uygulanan standart cerrahi prosedürü gereğince, hastaya önce biyopsi yapılıyor, sonuç pozitif çıkarsa hasta anesteziden çıktığında kendisiyle tedavi seçenekleriyle ilgili görüşme bile yapılmadan derhal radikal mastektomi[2] ameliyatına alınıyordu.

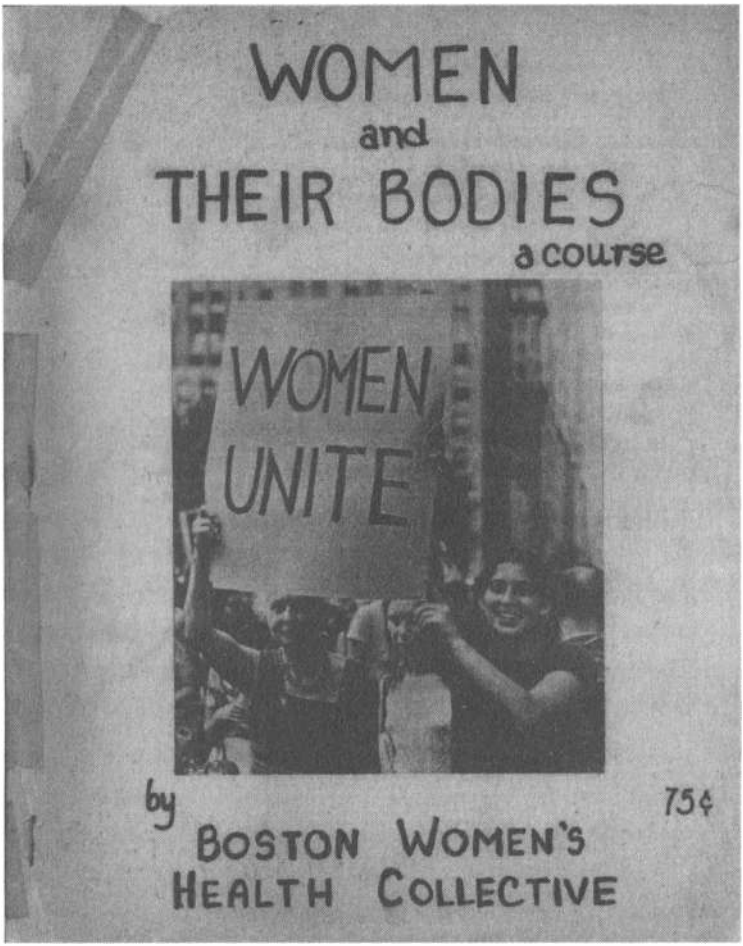

Görsel 1: "Kadın Sağlığı Hareketi- KSH" pankartı taşıyan kadınlar. Sol üstteki pankart:" eğer erkekler hamile kalsaydı, kürtaj kutsal kabul edilirdi". Orta arkadaki pankart: "Seçme hakkımızı talep ediyoruz."

2 Radikal mastektomi meme kanseri tedavisi için meme, altta yatan göğüs kası ve aksilla lenf düğümlerinin çıkarılmasını içeren cerrahi bir işlemdir. (ç.n.)

"Kadın Sağlığı Hareketi"nde ilk amaçlarımızdan biri, kadınların kendi bedenleri hakkındaki bilgisizliklerine karşı koymak oldu. Boston'da bir grup feminist, halkın geneline ulaşmayı hedefleyen "Bedenini Tanı" kurslarını başlatmıştı. (Bu kurslar, 1970'te çığır açan *Our Bodies, Ourselves* [*Bizim Bedenlerimiz, Kendimiz*] kitabının ana hattını oluşturdu.) Biz de New York'ta benzer bir kurs oluşturmaya yardımcı olduk. Kendi içimizde küçük bir grup oluşturduk ve menstrüel siklus, gebelik ve menopoz gibi konular hakkında sunumlar hazırlamak için tıp kitapları üzerinde çalışmaya başladık. Bugün elbette herkes bu konulara dair bilgileri lise derslerinde, kadın dergilerini okuyarak veya yalnızca Google'da arayarak öğrenebilir. Ama o zamanlar, kadınlar bizim akşam derslerimize gelirdi ve vereceğimiz her türlü bilgiyi almak için can atarlardı.

Kadınların her zaman, her şart altında kendi bedenleri ve sağlıklarıyla ilgili bu derece güçsüzleştirilmiş olamayacağından şüphelenmeye başladık. Sonuçta tıbbi teknoloji ve onu tekelleştiren tıp mesleği, görece yakın tarihte gerçekleşmiş tarihsel gelişmelerdi. Dahası kadın atalarımız, mükemmelen olmasa bile, bir yolunu bulup dişi yaşam döngüsünün zorluklarını aşmışlardı. New York Devlet Üniversitesi'nin yeni açılan şubesi Old Westbury Koleji'nde bir araya gelen öğretmenler olarak, merakımızı tatmin etme fırsatı yakalamıştık. Burası o zamanlar kendini "alışılmadık", çoğunluğu siyahi ve Hispanik, genellikle yirmi yaş ve üzeri öğrencilere adamıştı. O zamanlar kampüs, sınıf, cinsiyet ve "kimlik siyasaları" üzerine yürütülen siyasi tartışmaların yuvasıydı. Feminist Press'i çıkarmaya devam eden Florence Howe ile birlikte, ülkedeki ilk kadın çalışmaları programlarından birini geliştirmek için çalışılıyordu. Howe'un ve diğer meslektaşlarımızın cesaretlendirmesi sayesinde kadın sağlığıyla ilgili bir ders programı oluşturduk. Bu da bize kadın ve tıp tarihiyle ilgili okuma yapma bahanesi verdi.

Görsel 2: Boston Kadın Sağlığı Kolektifi tarafından çıkarılan "Kadınlar ve Bedenleri" kurs broşürü kapağı (Fotoğraftaki pankart: "Kadın Birliği").

O zamanlar okunacak fazla bir şey yoktu. "Kadın ve ..." başlıklı tür, henüz icat edilmemişti. Bazen, Amerikan tıbbının geleneksel tarihinde, kadınların şifacılar olarak alana hâkim olduğu zamanlara dair cazip referanslar bulurduk. Fakat bu durum, bu tarihlere göre, yalnızca modern tıp mesleğinin yükselmesi öncesinde Amerikan tıbbının ne kadar "ilkel" olduğunun bir işaretiydi. Yola devam etmemizi sağlayan şey öğrencilerimizden aldığımız güçlü destekti. Öğrencilerimizin

çoğu, hemşirelik diploması almaya çalışan alaylı hemşirelerdi; genellikle kadın şifacılık geleneklerine dair hatıralar ve deneyimlere sahiptiler ve bunları bizimle paylaşırlardı: Karayip'te ebelik diye bir şey neredeyse hiç olmadığından önleri kesilmiş Karayipli ebeler; büyükannelerinin uyguladığı şifacılık sanatlarını hatırlayabilen, kökenleri Avrupa'ya uzanan kadınlar; Amerika'nın güneyindeki otonom siyahi ebelik geleneğinin hafızasını taşıyan Afro-Amerikalılar.

1972'de bir tarihte, -ikimiz de tam tarihi konusunda kararsızız- Pensilvanya taşrasında kadın sağlığı konusunda düzenlenen küçük çaplı bir konferansa davet edildik. Bu, bizim için, ortaya attığımız hipotezi, aktivistlerden ve birkaç tecrübesiz araştırmacıdan oluşan bir izleyici grubu karşısında sınama şansıydı. Konferansta sunduğumuz tespitlerimizin çoğaltılmış bir özeti şu an elimizde mevcut değil fakat ana fikir eskiden bildiğimiz (hâlâ % 90'ı erkeklerden oluşan) tıp mesleğinin el değiştirdiği ve tıp eğitiminin kapıları kadınlara kapatılırken, ebelik ve pek çok şifacılık becerisini de içine alan çok daha eski alaylı kadın şifacılık geleneğinin dışlandığı idi. Diğer bir deyişle, bizim 1970'lerde karşı koyduğumuz kadınların bilgisizliği ve güçsüzleştirilmesi meselesinin eskiden beri süregelen bir durum olmadığı, aksine bilimsel tıbbın ortaya çıkmasından hemen önce, 19. yüzyıl başlarında Amerika'da cereyan eden uzatmalı bir iktidar mücadelesinin sonucu olduğuydu. Avrupa'da erken modern döneme kadar giden benzer bir iktidar mücadelesinin belirtilerine rastlamıştık ve Thomas Szasz'ın[3] muhteşem put kırıcılığından etkilenerek, bu dönemin alaylı kadın şifacılarının nasıl sıklıkla "cadılar" olarak hedef gösterildiğine bakmıştık.

3 Thomas Szasz: Amerikalı-Macar akademisyen ve psikiyatrist. Çalışma hayatının çoğunu New York Upstate Devlet Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde psikiyatri profesörü olarak geçirmiştir. Amerikan Psikiyatri Derneği'nin ömür boyu akademi üyelerinden biridir. Psikiyatrinin bilimsel ve ahlaki temelleri üzerine yaptığı sosyal eleştiri, tıptaki sosyal kontrolün modern toplumda neyi hedeflediği ve bilimcilik gibi konulardaki araştırmalarıyla tanınır. (ç.n.)

Sunumumuza verilen yanıt, bir tür yayın yapılmasını gerektirecek kadar coşkuluydu. Fakat ne oldu? Hiçbirimizin "ana akım" medyaya erişimi yoktu. Kitap anlaşması yapmayı da istemiyorduk. Tespitlerimizi ucuz, ulaşılabilir ve tam da Old Westbury'deki öğrencilerimize benzeyen kadınların ilgisini çekecek bir formatta yayınlamak istiyorduk ve bu da [yayınlayacağımız çalışmanın] bir kitap ya da dergi makalesi olmayacağı anlamına geliyordu. Verdiğimiz karar, şimdi bakınca hâlâ biraz sıra dışı görünüyor: Sonuçlarımızı bir kitapçık şeklinde kendimiz yayınlamak. Kitapçığı kendimiz yayınladığımız için hangi görsellerin seçileceği de dahil olmak üzere içeriğe hâkim olabildik ve kolayca elden ele dolaşabilen uygun fiyatlı bir ürünümüz oldu. Kendi kurduğumuz küçük yayınevimize Glass Mountain adını verdik. Bu isim cinsiyetçilik gibi bir engelimiz olduğuna, bunu tamamen yok etmeye henüz gücümüz yetmese bile yine de zorluklara katlanarak üstesinden geleceğimize gönderme yapıyordu. Yayınevinin idari merkezi de üç yetişkin ve Barbara'nın çocuklarıyla paylaştığımız evdi.

Kitapçık çabucak başarıya ulaştı; en azından *Village Voice*'a göre bir "yeraltı çoksatanı" idi. Haberi, kadın iletişim ağları ile dönemin karşı kültürü yansıtan yeraltı gazeteleri vesilesiyle yayıldı. Kısa zaman içinde kendimizi siparişlere boğulmuş vaziyette bulduk. Siparişleri, Barbara'nın küçük oğlunun bebek bezi kutularına doldurup yolluyorduk. Yeni kurulmuş Feminist Press'in dağıtım işlerini devralması teklifini memnuniyetle kabul ettik. Sonunda, *CEH* Fransızca, İspanyolca, Almanca, İbranice, Japonca ve Dancaya çevrildi ve Birleşik Krallık'ta dağıtıma çıkarıldı. Birimiz, 1993'te Hindistan'a ülke genelinde bir dizi ders vermeye çağrıldı; bu kısmen *CEH*'in bu ülkede popüler olmasından kaynaklanıyordu. Çalışmamızı, kendi kendimize ve bir kitapçık olarak yayınlama kararımızda ne kadar haklı olduğumuzu gördük. Okuyucu sayısına bakılırsa kitapçık hastane hemşireleri arasında elden ele dolaşıyordu. Kadın kitapları satan kitapçılarda ve o

dönem yaygınlaşan kadın sağlığı kliniklerinde bulunuyordu. 1973'te Feminist Press 96 sayfalık *Complaints and Disorders: the Sexual Politics of Sickness* [Şikayetler ve Rahatsızlıklar: Hastalığın Cinsel Politiği] ismindeki rehber kitapçığımızı da yayınladı. Bu kitapçık, tıbbi uzmanlığın yalnızca erkekler tarafından yürütülmesinin 19. ve 20. yüzyılda kadınları nasıl etkilediğini anlatıyordu.

Bazen, 1970'lerden bu yana bizim çalışmamızla ilişkili ne çok bilimsel araştırma yapılabildiğini düşününce, "Keşke bu projeye en başından başlama imkânımız olsaydı" diyoruz -ki bunu gerçekleştirmek imkânsız çünkü bu yeni çalışmaların bazıları *CEH*'den alınan ilhamla gerçekleşti! Bugün, erken dönem Amerikası'nda yaşamış alaylı kadın şifacılar, ebeler, kadın doktorlarla ve bu dönemi takip eden 19. ve 20. yüzyıllarda bu insanların resmi tıp eğitiminden dışlanmalarıyla ilgili elimizde çok bilgi var. Erken modern dönem Avrupası'ndaki alaylı kadın şifacılar ve dönemin cadı takibatlarında başlarına gelenlerle ilgili daha fazla bilgi ortaya çıkarıldı. Bu bilgi öyle çok ki bizi uzun yıllar sürecek ve bu yılların karşılığını verecek bir çalışmaya teşvik etmeye yeter. Bu çalışmaların büyük kısmı bizim *CEH*'de yer alan iddialarımızı destekliyor ve tamamlıyor ama bazıları da ilk metni düzeltmemizi ve güncellememizi gerektiriyor.

Öncelikle, cadılık suçlamasıyla öldürülen kadınların sayısı hususunda, o dönemde erişebildiğimiz tahminleri kullandık ki araştırmacılar, 1 milyon veya daha fazlası olabileceğini kabul ediyorlar. Öldürülenlerin sayısı asla netleşmeyecek olmasına karşın, tarihçi John Demos son çalışmalarla birlikte bu tahminlerin "50.000 ile 100.000 arasına indiğini" yazar ve ekler: "O halde bunlar, çok daha fazla sayıdaki şüphelinin yalnızca bir kısmıdır."[4]

4 John Demos, *The Enemy Within: 2000 Years of Witch-Hunting in the Western World* (New York: Viking, 2008), 38.

İkincisi, Avrupa'daki tıp mesleğinin kilise ve devlet nezdinde rolünün ne olduğunu açıklamamız gerek. Cadı mahkemeleri tüm egemen kurumlar arasındaki sıra dışı işbirliğini (ve kimi zaman da çatışmayı) temsil eder. Bu işbirliğine yasal ve tıbbi meslekler de dahildir ve bunlar ciddi ölçüde en yüksek otoritelerin onayına bağlıdır. Mahkemelere bilirkişi tanıklığı sağlayanlar tıp profesyonelleriydi. Örneğin, 17. yüzyılda iki papanın şahsi hekimliğini yapmış Paul Zacchias, yedi ciltlik *Medico-Legal Questions* [Tıbbi Hukuka Dair Sorular] isimli ilmi bir eser yazmış ve "cenin ölümü nedenleri, delilik çeşitleri, zehirlenme, iktidarsızlık, yalancı hastalık, işkence ve cadılık gibi konularla ilgili tıbbi bilginin kilise hukukunu etkilediğini" göstermiştir.[5]

Hekimler, rekabetin bastırılmasından çıkar elde etmişlerdi. Bir araya geldikleri Avrupa şehirlerinde empiriklerle[6] ve alaylı şifacılarla dolu bir pazarda çalıştılar. 1600'de Londra'da, (Galen tıp geleneğinin kalesi olan) Hekimler Yüksekokulu'na üye 50 hekim bulunuyordu. Cerrahlar, eczacılar, ebeler ve hemşireler hariç, 250'den fazla da bu işten para kazanan lisanssız hekim vardı.[7] Londra'da tıbbi uygulamaları düzenleme hakkının kendisinde olduğunu iddia eden Hekimler Yüksekokulu, 1581'de Margaret Kennix isimli bir alaylı şifacının sanatını icra etmesini engellemeye kalkıştı fakat kraliçe Elizabeth araya girerek şu hükmü verdi: "Zavallı kadıncağızın bazı kocakarı ilaçları [şifalı bitkilerden yapılan ilaçlar] kullanarak yaraları ve hastalıkları tedavi etmesine izin vermelisiniz, zira görünen o ki Tanrı kendisine fakirlerin yararına olacak türde özel bir bilgi bahşetmiştir."[8]

5 Andrew Wear, Lawrence I. Conrad, et al, *The Western Medical Tradition 800 bc–1800*, The Wellcome Institute for the History of Medicine (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 237.

6 Empirik: Teorilerini yalnızca deneyime dayandıran eski hekimlerden oluşan topluluk ya da bu topluluğa mensup kişi. (ç.n.)

7 a.g.e, s. 233.

8 a.g.e, s. 236.

Elizabeth'in gözüne giren birkaç kişiye sağladığı bu koruma, onun 1602'de ölümünden sonra devam etmedi.

Erkek hekimlerin, alaylı kadın şifacılara kıyasla hem daha tehlikeli hem de daha az etkili olduğu iddiamızın arkasındayız. Bilimsel fikir öncülerinden biri olan Francis Bacon (1561-1626), "empirikler ile yaşlı kadınların, eğitimli hekimlerin uyguladıkları tedaviye kıyasla kendi uyguladıkları tedavilerden katbekat daha memnun kaldıklarını" düşünür. Muhafazakâr filozof Thomas Hobbes (1588-1679) "eğitim almış fakat tecrübesi olmayan bir hekimdense, pek çok hasta yatağının başucunda bulunmuş, tecrübeli bir yaşlı kadından tavsiye ya da tedavi almayı tercih edeceği" sonucuna varır.[9]

Üçüncü olarak biz, cadıların "cadı meclisleri"nde ya da başka örgütlü gruplar içinde tanışmış olabilecekleri varsayımında bulunmuş ve "bazı yazarlar bu toplanmaların pagan dini tapınma etkinlikleri olabileceği tahmininde bulunmuşlardır" derken Margaret Murray'e referans vermiştik. Murray'in araştırması o günden bu yana itibarını kaybetti. Bugün çoğu araştırmacı cadı olarak infaz edilen kadınların inançlarının nüfusun geri kalanından ayrıştırılamayacağı, bu kadınların çoğunun açık şekilde Hristiyan olduğu konusunda hemfikirdir. Bazı pagan dinler ya da bakiyeleri bazı bölgelerde yaşamaya devam etmiştir fakat bu durumla cadılıkla suçlanan kadınlar arasında kurulan bağlantı muğlak kalmıştır.

Üzerinde tekrar düşünülmesi gereken bir başka nokta da cadı avlarının arka planındaki dini savaşlarla ilgilidir. Şöyle yazmıştık: "Cadı-şifacının yöntemleri, tıpkı sonuçları gibi (Protestan Kilisesi'ne değilse bile Katolik Kilisesi'ne) büyük bir tehditti çünkü cadı empiristti." Reform ve Karşı Reform arasındaki çatışmaları, bu kısacık kitapçıkta ortaya koyduğumuzdan daha iyi anlatamazdık. Ancak Protestanların da

9 Keith Thomas, *Religion and the Decline of Magic: Studies in Popular Beliefs in Sixteenth and Seventeenth Century England* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1971), 14.

Roma Katolik Kilisesi'yle savaşırken cadıları işkenceyle infaz ettiği unutulmamalıdır.

Fakat biz bu noktalar üzerinde durup düzeltmeler yapmamıza karşın, bize öyle geliyor ki bazı araştırmacılar *CEH*'i itibarsızlaştıracak bir yaklaşımda fazlasıyla ileri gittiler. Örneğin 1990'da çalışmamız Oxfordlu araştırmacı David Harley tarafından "çığır açıcı" diye tanımlanmıştı- ama iyi anlamda değil.[10] Harley, cadıların çoğunlukla halk hekimleri olduğu görüşümüze katılmasına karşın, İngiltere, İskoçya ve New England'daki cadı mahkemelerinde verilen hükümlere dayanarak yaptığı araştırmasında, mahkum edilen cadılar arasındaki ebelerin sayısını abarttığımızı, ebelere iftira attığımızı ve "modern kadın sağlığı hareketi için hayali şehitler" yarattığımızı söyleyerek bizi eleştirdi ki biz bu çalışmayı yazdığımız dönemde bu veriler henüz ortaya çıkmamıştı. Nevada Üniversitesi'nden sanat tarihçisi Jane Davidson gibi başkaları ise mevcut tartışmaya yeni bir bilgi katmaksızın Harley'in görüşlerini tekrarladı ve pek de makul olmayan bir biçimde "zulüm gören cadı-şifacı miti"ne atıfta bulunmaya başladı.[11]

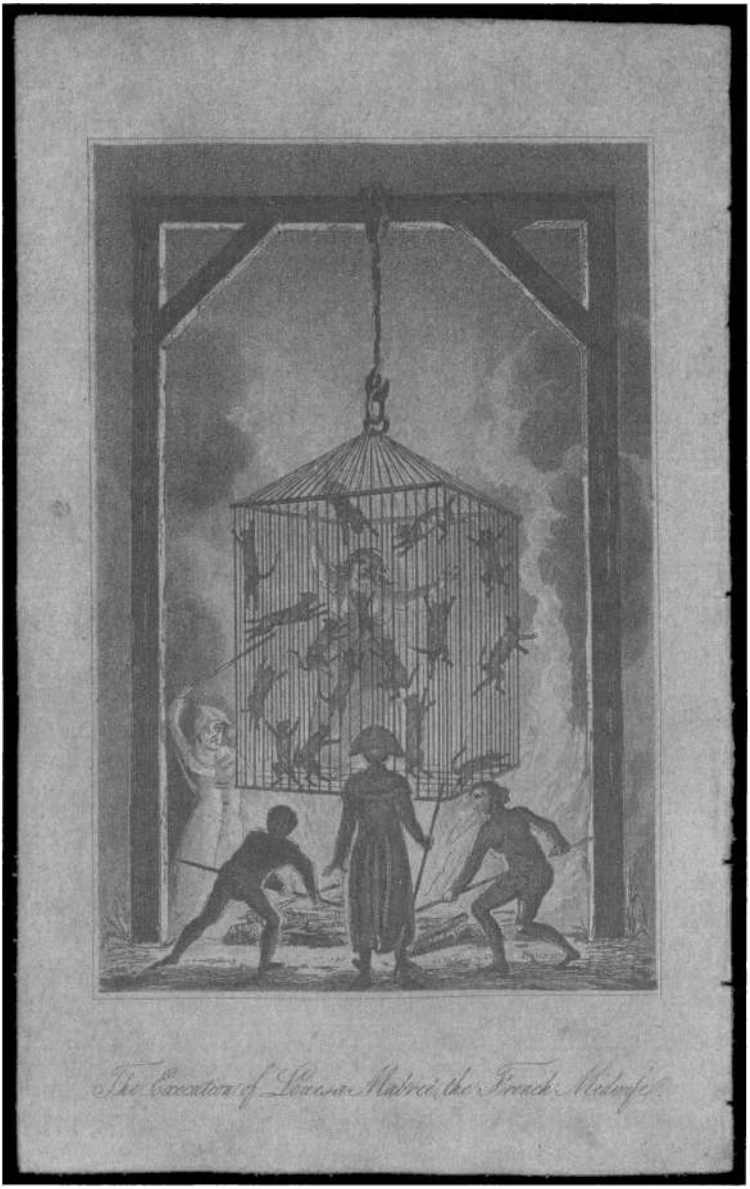
O dönemde kullanabileceğimiz tek birincil kaynak, 15. yüzyılda cadı avcıları için yazılmış bir el kitabı olan *Malleus Maleficarum* idi. Bu kaynak, "Katolik Kilisesi'ne ebelerden daha fazla zarar veren kimse olmadığını"[12] ilan ediyordu. Bugün bile, ortaya çıkarılan tüm arşiv verilerine karşın, araştırmacıların cadılıkla suçlanan kadınların meslekleriyle ilgili katı genellemeler yapmaları mümkün değildir çünkü ithamda bulunulan kişinin mesleği genellikle kayda geçirilmemiştir.

---

10 David Harley, "Historians as Demonologists: The Myth of the Midwife-Witch," *The Society for the Social History of Medicine* (1990): 1–26.

11 Jane P. Davidson, "The Myth of the Persecuted Female Healer," The *Witchcraft Reader*, 2nd edition, ed. Darren Oldridge (New York: Routledge, 2008), 257.

12 Henricus Institoris, O.P. and Jacobus Sprenger, O.P., *The Malleus Maleficarum*, cilt 2, çeviri ve ed. Christopher S. Mac-Kay (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 164.

Görsel 3: İçi kedilerle dolu, ateş üzerine konulan bir kafes içerisinde idam edilen Louisa Mabreé isimli bir Fransız kadını, renkli leke baskı figür. Bu oyma eser Bakers Wonderful Magazine için yapılmıştır, 1 Aralık 1821.

Ancak Avrupa'daki cadı avcılarının ebeler ve cadılar arasında kurduğu bağ kaçınılmazdır. Lyndal Roper, Almanya'da yaptığı arşiv araştırmasında çok sayıda örnek belgeledi. Örneğin, 1590'da Nördlingen kasabasında Barbara Lierheimer isimli bir ebe öfkeyle, engizisyoncunun kendisi hakkında "cadı olduğuna dair asılsız bilgiler yayarak rızkına mâni olduğunu" bildirmiştir. Kısa süre sonra kadın tutuklanmış ve çok sayıda çelişkili inkâr ve itiraftan sonra işkence edilerek öldürülmüştür. Roper, 1627'de Würtzburg'da mahkûm edilenler listesinde "kurnaz bir ebe" olduğunu ve kâtibin sayfanın kenarına "Bütün işler onun başının altından çıkıyor" şeklinde bir yorum eklediğini söyler. Roper, çok daha sonraları 17. yüzyılda Augsberg'de Kutsal Haç Kilisesi papazının "yerel ebenin bir cadı olduğunu söylemekten hiç vicdan azabı duymadığını ve mihraba onun getirdiği çocukları vaftiz etmeyi açıkça reddettiğini" bulmuştur.[13]

Mahkûm edilen ebelerin sayısından bağımsız olarak, bazı tarihçiler cadılıkla suçlananlar arasındaki şifacıların oranı konusunda ihtilaf içindedir. Tarihçi Brian P. Levack, "İsviçre, Avusturya, Schleswig-Holstein, İngiltere, İskoçya ve New England'daki cadı mahkemelerinde verilen ifadeler üzerine yapılan çalışmalar, dava açılanların çoğunun aslında bilge-kadınlar[14] olduğunu ortaya koyar" der. Levack, kadınların "aşçı, şifacı ve ebe" olarak öne çıkmış olmalarının onları "kötü büyüler yapmakla suçlanmaya karşı savunmasız" kıldığını yazar.[15]

Ancak "kötü büyü" tek suçlama nedeni değildi. Kitapçıkta da işaret ettiğimiz gibi, şifacılık yani "ak cadılık" yapmanın

13 Lyndal Roper, *Witch Craze* (New Haven and London: Yale University Press, 2004) 70, 33, 187.

14 Bilge kadın (wise woman) ifadesi, bizdeki kadın otacı, kocakarı, şifacı anlamlarına denk düşer. Tarihte bu vasıflar ve işlevlerle anılan kadın şifacıların yapmış olduğu şey (erkek şifacılarda da olduğu üzere) esasen "halk hekimliği"dir. Daha fazla bilgi için bknz: David J. Hufford, "Halk Hekimleri", Çev. Mustafa Sever, *Milli Folklor*, 2007, Yıl 19, Sayı 73, ss. 73-80. (e.n.)

15 Brian P. Levack, *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*, Third Edition (Harlow, England: Pearson Longman,1995), 146, 127.

bizatihi kendisi de Şeytan'ın müridi olmanın bir göstergesiydi. İngiliz Protestan vaiz ve teolog William Perkins (1558–1602), Kıta Avrupası cadılık kavramını İngiltere'ye ve New England'a tanıtan din adamlarından biriydi. Vaazında, "kötü cadılar"la beraber, onların etkisi altına giren, yalnızca "yaralar"ı tedavi eden "iyi cadılar" da olduğunu söyler ve açıklar: "...bu ikisi arasında daha korkunç ve tiksinç olan canavar iyi cadıdır. Kötü olandan daha çok tanınırlar ve bunlara genellikle bilge adam ya da bilge kadın denir. Bu ülkede bunun böyle olduğunu yaşayarak göreceğiz."[16]

Son bilimsel çalışmalar New England sömürgesinde -*CEH*'de ele almamıştık- şifacılarla cadı takibatları arasındaki ilişkiye dair çok daha fazla şey ortaya çıkardı. David D. Hall'a göre 17. yüzyılda New England'da şifacılar cadılık suçlamaları karşısında "özellikle savunmasız" bırakılmışlardır. Şifacılık şüpheli görülüyordu çünkü hastalıkların ya Tanrı'dan ya da Şeytan'dan geldiğine hâlâ inanılıyordu ve şifacılık, ruhban sınıfına "günah çıkarmaya dayanmıyor"du.[17] John Demos, *The Enemy Within* [İçimizdeki Düşman] adlı çalışmasında, New England'da cadılıkla uğraşan kadınların profilini tarif eder: Şüphelilerin muhtemelen dörtte üçü "özel ilaçlar hazırlayıp uygulamalarıyla, uzmanlık gerektiren hemşirelik türlerini icra etmeleriyle ya da ebe olarak düzenli hizmet vermeleriyle tanınıyordu. Bazıları özellikle "hekim kadın" diye tarif edilirdi. Bunların altında yatan bağlantı gayet açıktır: İyileştirme becerisi ile zarar verme becerisi birbirine sıkı sıkıya bağlı olarak görülmüştür" diye yazar.[18] Demos, takibatların

16 William Perkins, "The Damned Art of Witchcraft," The *Witchcraft Sourcebook* by Brian P. Levack (New York: Routledge, 2004), 94–6. den alınmış.

17 David D. Hall, *Witch Hunting in Seventeenth Century New England: A Documentary History* 1638–1693 (Boston: Northeastern University Press, 1991), 5.

18 Aynı tespit, ilginç bir şekilde Sibirya'dan Balkanlara uzanan coğrafyada icra edilen ak cadılık ve şamanlık meslekleri için de birbirinden farklı araştırmacılar tarafından da yapılmıştır. Bu konuda ileri okumalar ya da bilimsel araştırmalar yapmak isteyenler yayınevimizden çıkan derleme makaleler serisinin ilk iki cildine başvurabilir: *Sibirya'dan Balkanlara Şamanlar ve Cadılar*, Cilt I ve II, ed. Ceren Sungur, Pinhan Yayınevi, İstanbul, 2022. (e.n.)

genel etkilerine dair şunu iddia eder: "Açıktır ki erken modern dönem toplumsal yaşamında izlenecek en akıllıca yol -özellikle de bir kadın için- çoğunluğun içine karışmak ve açıkça ses çıkaran biri *olmamaktır*. Böyle olmak ya da böyle davranmak gerekiyordu, aksi takdirde cadılık şüphesi karşısında kendinizi açık etmiş oluyordunuz."[19]

Görsel 4: Bir elinde bir bitki, diğer elinde bir yelpaze taşıyan tahta baskı bir cadı figürü, takriben 1700-1720.

Bu kadar yıl geçtikten sonra geriye dönüp baktığımızda anlıyoruz ki cadı avlarıyla ilgili bizi asıl etkileyen şey, yalnızca

19 Demos, *The Enemy Within*, 119, 43.

bu avları cesaretlendiren tuhaf inançlar ya da yaşanan kişisel trajediler değil, cadıların temsil ettikleri bilgi ve yeteneğin tamamıyla ziyan edilmiş olmasıdır. Cadı mahkemelerinin kurbanları, işkence gören ve infaz edilen kadınlar olmalarının yanı sıra, şifacılık veya ebelik becerilerinden mahrum bırakılmış herkesi temsil ediyorlardı. Bugün, Avrupa'daki Rönesans ile ilişkilendirdiğimiz ve bilimsel devrimin ilk emarelerinin görüldüğü bir dönemde, cadı avları, cehalete ve çaresizliğe doğru atılmış geri bir adımdı ve bu adım, yalnızca geleneksel şifacılarının büyük çoğunluğunu kaybetmiş alt sınıfları değil tüm toplumu olumsuz etkiledi.

Kadınların, icra etmekten gurur duyabilecekleri bir meslek ve heyecan verici entelektüel bir araştırma alanı itibarsızlaştırıldı. Fakat yine de yok edilemedi. Öyle ki daha sonra, eğitimli elitler doğal dünyanın bazı kayıp bilgilerini keşfetmeye çalışırken, eski şifacılık geleneğinin oldukça marjinal bakiyesine geri dönmek zorunda kaldılar. Richard Holmes, 18. yüzyıl ortalarında yaşamış büyük İngiliz botanikçi Joseph Banks üzerine yazarken, "...botanik merakı, onun gibi ayrıcalıklı bir Eton Okulu çocuğunun normalde göremeyeceği bir insan türüyle iletişime geçmesini sağladı. Bunlar taşra kasabalarındaki dar yolların ve çitlerin bilge kadınlarıydı, 'kocakarı ilaçları' ve tıbbi bitkiler toplayan otacı çingenelerdi. Bunlar, tuhaf ama bilgili bir kabileydi. Banks, kısa sürede onlara saygılı davranmayı öğrendi" demiştir.[20]

"Cadılar"ın sindirilmesi ve sonrasında, daha düşük seviyede bir şiddetle ABD'de ebelerin ve hevesli kadın doktorların dışlanması, yeteneğin, eğitimin ve tecrübenin bilinçli olarak heba edilişi tarihinde nadir rastlanan örnekler değildir. İnsanlığın entelektüel gelişimi, ilerleyebildiği kadar ilerler; ancak şüpheli görülen kişi veya grupların katledilmesiyle, yerel kültürlerin sömürgeciler tarafından imha edilmesiyle ve dini gerekçelerle cehalete geri dönüşün dayatılmasıyla

20 Richard Holmes, *The Age of Wonder: How the Romantic Generation Discovered the Beauty and Terror of Science* (New York: Pantheon, 2008), 7.

zorlama kesintilere uğrayarak ve duraksayarak... Kimi zaman ilericiler için önemli bir görev, "muhafazakâr" bir iyileştirme görevidir: Kaybedilen şeyi kurtarmak ya da en azından neyin kaybedildiğine işaret etmek.

Bizler, bu küçük kitapçığın, 20. yüzyılın sonlarında, kadınların şifacılık rollerinin kendilerine iade edilmesi talebinde oynadığı rolden son derece gurur duyuyoruz. Elbette bu rolü tek başına değil, içinden çıktığı kadın sağlığı hareketiyle ve daha geniş anlamda kadın hareketleriyle birlikte oynadı. Genç kadınların tıp okullarına gitmelerine ilham oldu, Amerika'da ebelik mesleğinin yeniden yaratılmasına ve hemşirelik mesleğinin konumunun yükselmesine yardımcı oldu. Bununla birlikte yeni okuyucular için altını çizelim ki bizim asıl meselemiz, bir grup olarak kadınların eşitliği olduğu kadar sınıfsal ve ırksal eşitlikti. 1970'lerde karşı koyduğumuz sisteme kıyasla, bugünün Amerikan sağlık sisteminde çok daha fazla sayıda kadın doktorluk yapıyor ve hatta karar vericiler arasında yer alıyor. Ancak aynı zamanda, bu sistem daha çok kâr amaçlı hareket ediyor. Obama'nın sağlık reformunun, sistemin en çok bakıma ihtiyacı olanları dışlayan ölümcül eğilimini frenleyeceğinden umutluyuz; ancak erişim ve maliyete dair temel problemler devam edecektir. Tüm kazanımlarımız adına, halletmemiz gereken zor bir görevimiz olduğu aşikâr.

Barbara Ehrenreich
Deirdre English
Mart 2010

İLK BASKIYA ÖN SÖZ

Kadınlar, her zaman şifacıydı. Onlar Batı tarihinin lisanssız doktorları ve anatomi uzmanlarıydılar. Kürtajcı, hemşire ve danışmandılar. Onlar, şifalı bitkiler yetiştiren ve bunların nasıl kullanılacağıyla ilgili sırları birbirleriyle takas eden eczacılardı. Evden eve, köyden köye dolaşan ebelerdi. Yüzyıllar boyunca kadınlar, diplomasız doktorlardı. Kitaplar ve dersler onlara yasaktı. Anneden kıza, komşudan komşuya edindikleri tecrübeleri birbirlerine aktararak birbirlerinden öğrendiler. Halk onlara "bilge kadın", otoriteler ise cadı ya da şarlatan dedi. Tıp, kadınlık mirasımızın, tarihimizin ve doğuştan getirdiğimiz hakların bir parçasıdır.

Fakat bugün sağlık hizmeti erkek profesyonellerin mülkiyetindedir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki doktorların %93'ü erkek, aynı zamanda bunlar en yüksek mevkilerdeki yöneticiler ve sağlık kurumlarının idarecileridir. Kadınlar hâlâ çoğunluğu oluşturuyor -sağlık çalışanlarının %70'i kadınlardan oluşuyor- fakat bizler, erkeklerin patron olduğu endüstriye ancak *işçi* olarak dahil edildik. Artık kendi ismiyle ve kendi yaptığı işle tanınan bağımsız hekimler değiliz. Bizler, çoğunlukla kurum demirbaşlarıyız; yüzü olmayan boş pozisyonları dolduruyoruz: Sekreter, diyet yardımcısı,[21] teknisyen, hizmetli.

Tedavi sürecine yalnızca hemşire olarak katılmamıza izin veriliyor. Hemşireler, yardımcılıktan itibaren her kademede

21 Diyet yardımcısı hastalara yemek pişirmekten ve bunları hastalar için uygun şekilde hazırlamaktan sorumlu bir sağlık çalışanıdır. Görevi yemek porsiyonlarının hazırlanması, bunların hasta odalarına veya besleme yapacak kişilere sevk edilmesi ve sonrasında çalışma alanının temizlenmesidir. (ç.n.)

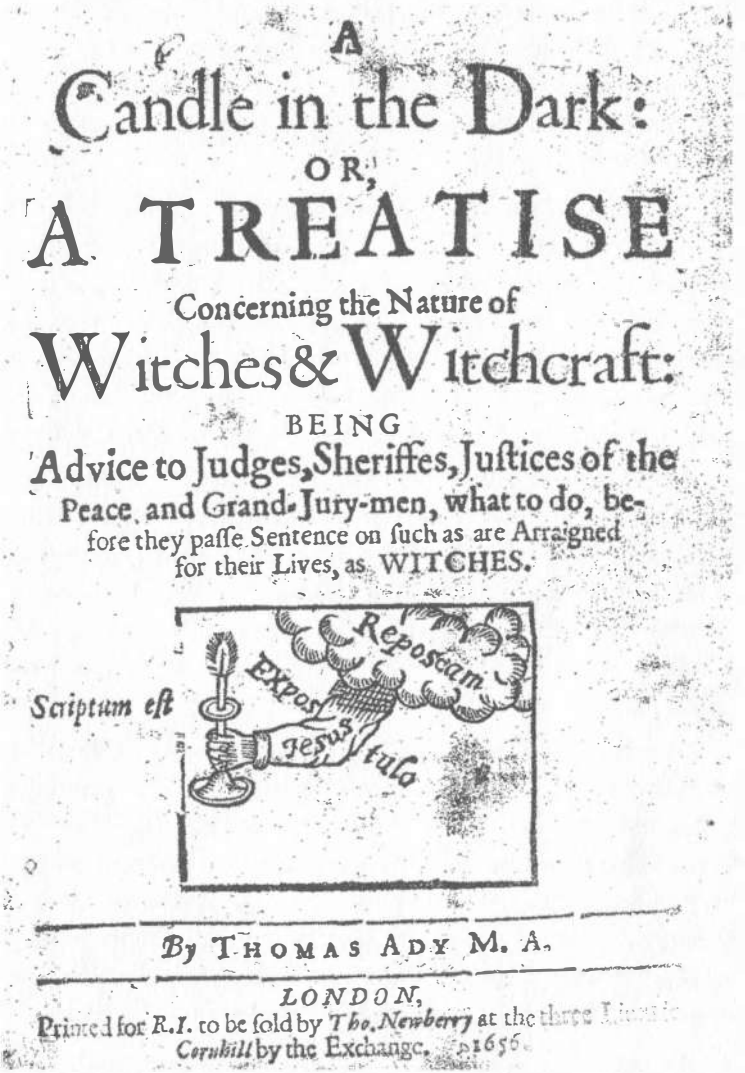
doktorlarla iletişimlerinde yalnızca "yardımcı çalışan" (Latincede *ancilla*: yardımcı hizmetçi) olabiliyorlar. Basit görevleri endüstriyel hassasiyetle dile getirilen hemşire yardımcısından; doktorların emirlerini yardımcı hemşireye tercüme eden "profesyonel" hemşireye kadar tüm hemşireler, hâkim erkek profesyonellere üniformalı hizmetçilik yapma konumundadırlar.

İtaat edişimiz, bilgisizliğimizdendir ve bilgisizliğimiz bize *dayatılmıştır.* Hemşirelere, asla soru sormamaları, karşı çıkmamaları öğretilir. "En iyisini doktor bilir." O âdeta bir şamandır; bilimin yasaklı ve mistik bir biçimde karmaşık dünyasıyla temas halindedir. Bize bu dünyanın bizim kavrayışımızın çok ötesinde olduğu öğretilmiştir. Kadın sağlık çalışanları, yaptıkları işin bilimsel önemine yabancılaştırılır. İşleri, bakım ve oda hizmetleri gibi "kadınsı" işlerle sınırlandırılır; pasif, sessiz bir çoğunluk...

Bizlere boyun eğişimizin biyolojik kaderimiz olduğu söylenir: Kadınlar, tabiatı gereği hemşire gibidir, doktor gibi değil. Kimi zaman erkeklere değil de anatomimize *yenildiğimiz* teorisiyle kendimizi teselli etmeye bile çalışırız: Kadınlar, menstrüasyon ve üreme döngüsüyle başları belada olduğu için, hiçbir zaman evleri dışında özgür ve yaratıcı failler olamamışlardır. Geleneksel tıp tarihlerinin beslediği diğer bir mit ise erkek çalışanların, üstün teknolojileri sayesinde [kadınlara] galip geldiğidir. Bu anlatılara göre (erkek) bilim neredeyse kendiliğinden (kadın) bâtılla yer değiştirmiştir; o tarihten beri de bu "bâtıl"a "koca karı hikâyeleri" denmiştir.

Fakat tarih, bu teorilerle çelişiyor. Kadınlar bağımsız şifacılardı ve çoğunlukla kadınları ve yoksulları tedavi edenler yalnızca onlardı. Çalıştığımız dönemlerde bulduğumuz şey ise denenmemiş öğretilere ve ritüelistik uygulamalara yapışıp kalanların erkekler, şifa vermeye daha insani ve empirik yaklaşanların ise kadınlar olduğu idi.

Bugün sağlık sistemindeki konumumuz "doğal" değil ve bu açıklanması gereken bir durum. Bu kitapçıkta şunu sorduk: Eskiden lider konumundayken bugünkü itaatkâr konumumuza nasıl geldik?

A
Candle in the Dark:
OR,
A TREATISE
Concerning the Nature of
Witches & Witchcraft:
BEING
Advice to Judges, Sheriffes, Juſtices of the Peace, and Grand-Jury-men, what to do, before they paſſe Sentence on ſuch as are Arraigned for their Lives, as WITCHES.
Scriptum eſt
Reposcam
Expos
Jesus
tula
By THOMAS ADY M. A.
LONDON,
Printed for R.I. to be ſold by Tho. Newberry at the three Lions in Cornhill by the Exchange. 1656

Görsel 5: Thomas Ady tarafından yazılan "Karanlıkta yanan bir mum ya da cadılar ve cadılıkla ilgili bir bilimsel eser: Cadı olarak ölüm cezasıyla yargılananlarla ilgili hüküm vermeden önce ne yapmaları gerektiği ile ilgili hakimlere ve şeriflere tavsiyeler" adlı eser, 1656.

Şunu gördük: Kadın sağlık çalışanlarının baskılanması ve erkek çalışanların egemen hale gelmesi "doğal" bir süreç değildi. Bu süreç ne tıp bilimindeki değişimlerle birlikte kendiliğinden gelişen bir sonuçtu ne de şifacılık işini üzerlerine alan kadınların başarısızlığının bir neticesiydi. Erkek çalışanların aktif bir biçimde bu alanı *ele geçirme*siyle birlikte gerçekleşmişti. Erkeklerin galip gelmesinin sebebi de bilim değildi; modern bilimsel teknolojinin gelişmesinden çok daha önce ölümcül savaşlar verilmişti.

Bu çatışma pek çok menfaat sağlıyordu: Tıbbın siyasi ve ekonomik olarak tekelleştirilmesi, kurumsal tıbbi örgütler, tıp teorisi ve pratiği, tıbbın itibarı ve elde ettiği kâr üzerinde hakimiyet kurmak demekti. Bugün ise bu menfaatler çok daha büyük: Tıbba tümüyle hâkim olmak, kimin yaşayıp kimin öleceğini, kimin kısır kimin doğurgan olduğunu, kimin "deli" kimin akıllı olduğunu belirleme gücü anlamına geliyor.

Tıbbi kurumların kadın şifacıları sindirmesi, öncelikle genel anlamda cinsiyet mücadelesi tarihinin bir parçası olduğundan siyasi bir mücadeleydi. Kadın şifacıların konumu, kadınların konumuyla birlikte yükseldi ve düştü. Kadın şifacılar saldırıya uğradığında, onlara *kadın* oldukları için saldırıldı; onlar da direndiklerinde, tüm kadınlarla dayanışma içinde direndiler.

Bu siyasi bir mücadeleydi çünkü ikinci olarak bu, *sınıf* savaşımının bir parçasıdır. Kadın şifacılar halkın doktorlarıydı; onların tıbbı, halkın alt kültürünün bir parçasıydı. Günümüze kadar kadınların tıp uygulamaları, yerleşik otoritelerden kurtulmak için bağımsızlık mücadelesi veren alt sınıf ayaklanma hareketlerinin merkezinde gelişti. Diğer yandan erkek uzmanlar hem tıbbi hem de siyasi olarak yönetici sınıfa hizmet ettiler. Onların çıkarları üniversiteler, filantropi[22]

22 Filantropi: Başkalarının tıbbî, ekonomik ve sosyal standartlarını yükseltmek ve mutluluklarını artırmak için organize faaliyetler düzenlemek. Daha kapsamlı olan hayırseverlik kavramının bir alt kategorisidir. Birey ve kurumların içinde bulundukları toplumların refah seviyesini yükseltmek amacıyla (çoğunlukla sivil toplum kuruluşları tarafından ve stratejik bir planla) bağışta bulunmaları şeklinde tanımlanır. (ç.n.)

Görsel 6: Para sayan zengin doktor figürü, litograf, 1845.

fonları ve yasa tarafından gözetildi. Zaferlerini pek de kendi çabalarına değil hizmet ettikleri yönetici sınıfın müdahalesine borçludurlar.

Bu kitapçık, sağlık çalışanları olarak tarihimizi tekrar kendi ellerimize almak için yapılması icap eden araştırmaların başlangıcını temsil eder. Bu, parçalar halinde bir anlatıdır; kesinlikle "uzman" tarihçiler olmayan kadınlar tarafından yazılmış, genellikle noksan ve taraflı kaynaklardan bir araya getirilmiş bir beyandır. Bugün karşısında durduğumuz kurumlar Batı medeniyetinin ürünleri olduğu için, kendimizi Batı tarihiyle sınırladık; bütün tarihimizi kronolojik olarak temsil etmenin uzağındayız. Bunun yerine, erkeklerin sağlık hizmetlerini ele geçirdikleri iki ayrı ve önemli safhaya baktık: Orta Çağ Avrupası'nda cadıların bastırılması ve 19. yüzyıl Amerikası'nda erkeklerin tıp mesleğinde yükselmesi.

Tarihimizi bilmek, mücadeleyi nasıl devam ettireceğimizi görmeye başlamaktır.

BÖLÜM 1

ORTA ÇAĞDA CADILIK VE TIP

Cadılar, modern tıp teknolojisinin gelişmesinden çok daha önce yaşadılar ve yakıldılar. Büyük bir çoğunluğu köylü nüfusa hizmet veren alaylı şifacılardı ve onların bastırılması, insanlığın şifacı kadınlar olarak bastırılmasının tarihindeki başlangıç mücadelelerinden birine işaret eder.

Şifacı cadıların bastırılmasının bir diğer boyutu, yönetici sınıfın himayesi ve patronajı altında yeni bir erkek tıpçılar grubunun yaratılmasıydı. Bu yeni Avrupalı tıp, cadı avlarında önemli bir rol oynadı, cadı takibatçılarını "tıbbi" gerekçelerle destekledi:

> ...Orta Çağ Kilisesi kralların, prenslerin ve diğer seküler otoritelerin desteğiyle tıp eğitimini ve uygulamalarını kontrol ettiği için, Engizisyon [cadı avları], diğer pek çok şeyin yanı sıra becerilerin "mesleki" olarak reddedilmesine ve "meslek dışında kalanların" yoksullara yardım etme hakkının engellenmesine erken dönemden bir örnek teşkil eder.

Cadı avlarının kalıcı bir etkisi oldu: Kadınlar, bundan sonra daima cadılıkla ilişkilendirildi ve bir kirlenmişlik havası, özellikle ebelerin ve diğer kadın şifacıların çevresini sardı. Kadınların bağımsız şifacılık rollerinden bu kadar erken bir dönemde ve yıkıcı şekilde dışlanması, sert bir emsal ve bir uyarıydı. Sonrasında da tarihimizin bir teması haline gelecekti. Bugünün kadın sağlığı hareketinin kökenleri, Orta Çağ cadı meclislerindedir ve bu hareketin muhalifleri de cadıları tasfiye etmek için acımasızca zor kullananları ataları olarak kabul eder.

Görsel 7: Köylüleri tedavi eden cadı (The Stone Operation / The Witch of Malleghem, Pieter Bruegel, 1559)

Cadı Avı Çılgınlığı

Cadı avı çağı, (14. yüzyıldan 17. yüzyıla uzanan) dört yüz yıldan uzun bir süreyi ve Almanya'dan İngiltere'ye kadar geniş bir alanı kapsar. Cadı avı, feodalizmin içinde doğdu ve şiddetini artırarak "akıl çağı"na kadar sürdü. Cadı avı çılgınlığı farklı yer ve zamanlarda farklı biçimler aldı fakat temel karakterini asla kaybetmedi: Yönetici sınıfın köylü kadın nüfusa karşı başlattığı bir korku kampanyası. Cadılar, devlete karşı olduğu kadar Protestan ve Katolik Kilisesi'ne karşı da siyasi, dini ve cinsel bir tehdidi temsil ediyorlardı.

Cadı avı çılgınlığının kapsamı oldukça ürkütücüdür. 15. yüzyıl sonları ve 16. yüzyıl başlarında, Almanya, İtalya ve diğer ülkelerde sayıları binleri aşan, çoğunlukla canlı canlı kazığa bağlanıp yakılmak biçiminde infazlar gerçekleşti. 16. yüzyılın ortalarında bu vahşet Fransa'ya yayıldı ve en sonunda da İngiltere'ye ulaştı. Bir yazar, "pazar günleri hariç" günde 2 defa olmak üzere yapılan infazların sayısının bazı

Alman şehirlerinde yılda ortalama 600'e ulaştığı tahmininde bulunur. Yalnızca bir yılda Wertzberg bölgesinde 900, Como civarında ise 1000 cadı infaz edildi. Toulouse'da bir günde 400 kişi öldürüldü. 1585'te Trier Piskoposluk bölgesindeki[23] iki köyde yalnızca birer kadın hayatta kalabilmişti. Pek çok yazar, öldürülenlerin toplam sayısının milyonları bulabileceği tahmininde bulundu. İnfaz edilenlerin %85'i genç, yaşlı ve çocuk olmak üzere kadınlardan oluşuyordu.[24]

Görsel 8: İdam edilmiş üç cadı, Chelmsford cadı mahkemesi hakkındaki güncel bir kitapçığın baş sayfasından, 1589.[25]

23 Bishopric of Trier: 9. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar varlığını devam ettirmiş Kutsal Roma İmparatorluğu'na ait tarihi bir dini eyalet. (ç.n.)

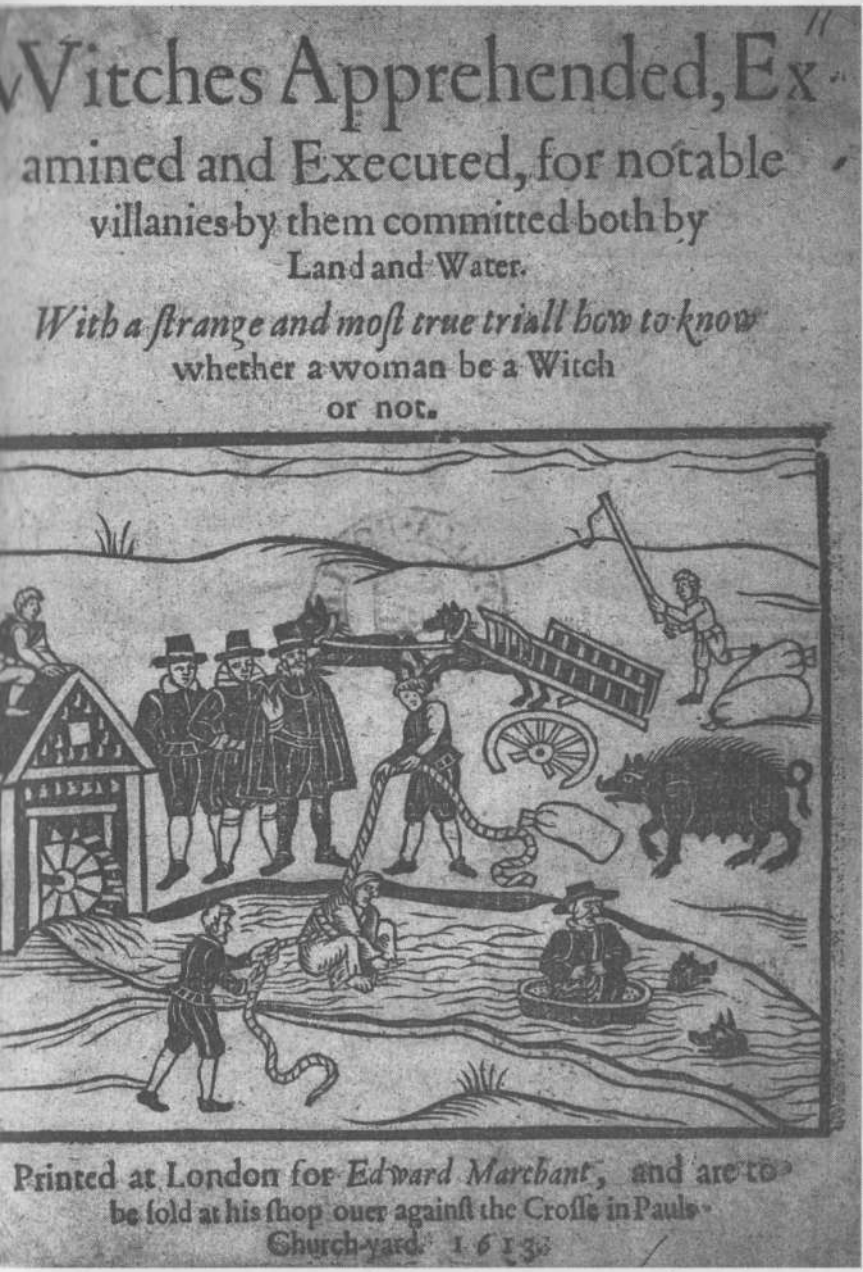
24 Bu tartışmaya 1600'lerde New England'da görülen cadı mahkemelerini dahil etmedik. Bu mahkemeler görece daha küçük çapta gerçekleşmiş ve cadı avlarının geç bir dönemine denk gelmiştir. Daha önceki dönemlerde Avrupa'da gerçekleşen cadı avı çılgınlığından tamamen farklı bir toplumsal bağlamı vardır.

25 Essex Cadıları: Bu resim 1566-1589 yılları arasında cadılık suçlamasıyla asılan kadınları temsil eder. İngiltere'de 1562'de *Büyüleme, Büyücülük ve Cadılık Karşıtı Yasa* ve 1653'te İskoçya'da *Cadılık Yasası* adı altında çıkarılan kanunlar ile -çoğunluğu kadın- pek çok kişi, yargılandı ve idam

Yalnızca kapsamı bile, cadı avlarının tıp tarihinin çok daha ötesine geçen kökleşmiş bir toplumsal fenomen olduğunu gösterir. Bu fenomenin görüldüğü bölgeler ve zamanlamalarına bakarsak, en şiddetli cadı avları, feodalizmin köklerini sarsan çok büyük toplumsal ayaklanmaların yaşandığı dönemlerle ilişkilendirilir: Kitlesel köylü ayaklanmaları ve suikastlar, kapitalizmin başlangıcı ve Protestanlığın yükselmesi. Bazı bölgelerde cadılığın, kadınların önderlik ettiği köylü isyanlarını temsil ettiğine dair, feministlerin peşini bırakmaması gereken dağınık kanıtlar mevcuttur. Bizler burada cadı avlarının tarihsel bağlamı üzerine derinlemesine bir araştırmaya girişemeyiz ancak cadı avı çılgınlığıyla ilgili

---

edildi. Bu yargılamalardan iki tanesi özellikle dikkat çekicidir. İlki Essex'te 1589'da meydana gelen, komşularını öldürmek, Şeytan'a ayinler düzenlemek, çeşitli hayvanlar ve ruhlar aracılığıyla büyü yapmak, fırtına çıkarmak gibi suçlardan suçlu bulunan üç kadının, Joan Cunny, Joan Prentice ve Joan Upney'nin idamıdır. Joan Cunny'nin kızları Avice ve Margaret da aynı suçla yargılandı. Avice idama mahkûm edildi ancak hamile olduğundan idamı doğumundan sonraya ertelendi. Margaret da suçlu bulundu ancak bir yıllık hapis cezası ile 6 kez kamu önünde boyunduruk altında teşhir edilmeye mahkûm edildi. Bu yargılama ile ilgili bilgiler, *The Apprehension and Confession of Three Notorious Witches* [Azılı Üç Cadının Yargılanması ve İtirafları] ismindeki kitapçıkta yayınlandı. Yaşanan bir diğer örnek ise Hatfield Peverel'de, Elizabeth Frauncis, kız kardeşi Agnes Waterhouse ile kızı Joan Waterhouse'ın idamlarıdır. Yargılamanın, bir önceki örnekte olduğu gibi çeşitli hayvanlar aracılığıyla büyücülük yapmak, Şeytan'a hizmet edecek şekilde cadılık yapmak ve bu yolla komşulara zarar verecek faaliyetlerde bulunmak, İncil'i İngilizce yerine Latince okumak gibi suçlamalar üzerine yapıldığı kayıtlara geçti. Bu kayıtlar da *The Examination and Confession of Certaine Wytches at Chensforde in the Countie of Essex* (1566) [Essex Vilayeti, Chensforde'daki Bazı Cadıların Soruşturulması ve İtirafları] isimli bir kitapçıkta yayınlandı. Kayıtlara göre aynı aileye mensup bu kişiler, gerçekleştirdikleri faaliyetleri küçük yaşlarda aile büyüklerinden öğrendiklerini, bunun nesilden nesile aktarılan bir gelenek olduğunu söylemişlerdir. Verilen örnekler, bu yargılamalarda özellikle çocuklara zarar verme-öldürme, komşuların mallarına ve hayvanlarına zarar verme, Kilise'nin yönergelerinin dışında dini pratiklerde bulunma veya Hristiyanlığa küfür anlamına gelebilecek uygulamalar gerçekleştirme gibi konulara odaklanıldığını gösterir. Ayrıca bu vakalar ile ilgili kitapçıkların yazılmış ve yayınlanmış olması, muhtemelen cadılık antipropagandası yapmak ve topluma sınırları kesin olarak çizilmiş dinin dışındaki her türlü eylem için bir gözdağı vermek amacı güdüldüğü çıkarımını yapmaya olanak sağlar. (ç.n.)

sel 9: Karada ve suda yaptıkları hainlikler gerekçesiyle yakalanan, sorgulanan ve kadının cadı olup olmadığını anlamak için uygulanan en garip ama en doğru yarma yöntemiyle idam edilen cadılar. Erward Marchant için Londra'da basılmış ve s Kilisesi avlusuna Haç'ın karşısında konulması için satılmıştır, 1613.

bazı yaygın mitlerin de ötesine geçmek zorundayız. Bunlar, "cadı"nın elinden saygınlığını alıp bütün suçu ona ya da hizmet verdiği köylülere atan mitlerdir.

Ne yazık ki yoksul ve eğitimsiz olan cadılar, bizlere bizatihi kendi hikâyelerini bırakamadılar. Bütün tarih gibi onun hikâyesi de eğitimli elitler tarafından kayda geçirildi ve bu yüzden de bugün cadıyı yalnızca ona zulüm uygulayanların gözünden görebiliyoruz.

Cadı avlarına dair en yaygın teorilerden ikisi esasen *tıbbi* yorumlardır ki bu yorumlar cadı avı çılgınlığını, açıklanamayan kitlesel histeri patlamalarına dayandırırlar. Bir yoruma göre köylüler cinnet geçirmiştir. Buna göre, cadı avı çılgınlığı bir kitlesel nefret salgınıdır, yanan meşaleler taşıyan kana susamış köylü kalabalıkları görünümünde bir panik boşalmasıdır. Diğer psikiyatrik yorum da bizatihi cadıların deli olmasına dayanır. Güvenilir bir psikiyatri tarihçisi olan Gregory Zilboorg şöyle yazmıştır:

> "...milyonlarca cadı, büyücü, deli ve takıntılı insan, aşırı nevrotik ve psikotiklerden oluşan bu devasa kitleyi meydana getiriyordu... Uzun yıllar boyu dünya gerçek bir tımarhane gibiydi."

Ama gerçekte, cadı avı çılgınlığı ne bir linç partisiydi ne de histerik kadınların kitlesel intiharıydı. Daha çok, düzenli ve yasal prosedürlere dayanıyordu. Cadı avları Kilise ve devlet tarafından başlatılan, finanse edilen ve uygulanan iyi örgütlenmiş kampanyalardı. Katolik ve Protestan cadı avcılarına göre, bir cadı avının nasıl yürütüleceği konusunda sorgusuz sualsiz doğruluğu kabul edilebilecek yegâne kaynak, 1484'te (Papa VIII. İnnocent'in[26] "sevgili oğulları") din

26 VIII. İnnocentius: Doğum adı Giovanni Battista Cibo idi. 29 Ağustos 1484-25 Temmuz 1492 döneminde papalık yaptı. 14 Aralık 1484'te Alman Engizisyon Başkanı Heinrich Kramer'in isteğine uyarak "Summis desideantes" adlı bir Papalık Kanunu yayınladı. Bu kanun Karamer'in "büyücüler" ve "cadılar" hakkındaki araştırmalar, düşünceler ve fikirlerini kapsamakta idi. Bu Papalık kanunu yüzyıllarca Katolik kilisesinin "cadılar" ve "büyücüler" aleyhinde giriştiği "pogrom" ve "şeytan çıkartma" kampanyalarına temel sağladı. (ç.n.)

adamları Kramer ve Sprenger tarafından kaleme alınan *Malleus Maleficarum*[27] idi. Üç yüzyıl boyunca bu sadist kitap her hâkimin ve cadı avcısının kürsüsünden cezalar dağıttı. Adli yargılamalar hakkında uzun bölümde verilen talimatlar, "histeri"nin nasıl tetikleneceğini apaçık anlatıyordu. Bir cadıya dava açma işini, papaz olan bir vekil ya da ilçe hâkimi, şu hukuki bildirimi yaparak başlatıyordu:

> "Emir, hüküm, gereklilik ve ihtar budur ki... sapkın ya da cadı olduğu bildirilen herhangi birini tanıyan, gören ya da duyanların veyahut devletin zararına olacak şekilde özellikle insanlara, büyük baş hayvanlara, yeryüzünün nimetlerine zarar vermek gibi işlerle uğraştığından şüphe edilenleri bilenlerin, 12 gün içinde bildiklerini bize bildirmeleri gerekmektedir."

Bir cadıyı bildirmeyenler hem aforoz edilme hem de bir dizi maddi cezaya çarptırılma ile karşı karşıya kalıyordu.

Bu tehditkâr bildirim, tek bir cadının ifşa edilmesine neden olsa, onun yargılandığı mahkeme daha pek çoklarını ortaya çıkartabiliyordu. Kramer ve Sprenger, zanlıları itirafa zorlamak ve onları başka suçlarla da suçlamak için işkencenin nasıl kullanılacağına dair detaylı talimatlar vermişlerdi. Genellikle suçlanan kişi çırılçıplak soyuluyor, tüm vücudu tıraş ediliyor, kelebek vidalarla[28] işkence sehpasına[29]

---

27 Malleus Maleficarum: 1486 yılında Dominikan Tarikatı rahibi Heinrich Kramer ve Jacob Sprenger tarafından yazılmış demonoloji literatürünün en ünlü kitabıdır. Hammer of Witches adıyla da bilinir, "cadı çekici" anlamına gelir. (ç.n.)

28 Kelebek vidaları, ilk olarak erken modern Avrupa'da kullanılan bir işkence aletidir. Bazen iç yüzeylerde çıkıntılı saplamalara sahip basit bir mengene şeklindeydi. Mağdurların başparmakları, parmakları veya ayak parmakları mengeneye yerleştirilerek yavaşça ezilirdi. (ç.n.)

29 Bir veya her iki ucunda bir rulo bulunan, yerden hafifçe yükseltilmiş, dikdörtgen, genellikle ahşap bir çerçeveden oluşan bir işkence cihazıdır. Kurbanın ayak bilekleri bir silindire, el bilekleri diğerine zincirlenir. Sorgulama ilerledikçe, zincirleri çok kademeli olarak geri çekmek için üst silindire bağlı bir tutamak ve cırcır mekanizması kullanılır, mahkûmun omuzları, kalçaları, dizleri ve dirsekleri üzerindeki baskı yavaş yavaş artar ve dayanılmaz ağrıya neden olur. Makaralar ve manivelalar vasıtasıyla, bu silindir kendi ekseni üzerinde döndürülebilir, böylece halatlar hastanın eklemleri yerinden çıkana ve sonunda ayrılana kadar gerdirebilirdi. (ç.n.)

oturtuluyor, çiviler[30] ve kemik kıran çizmelerle[31] işkenceye maruz bırakılıyor, dövülüyor ve aç bırakılıyordu. Meselenin özü gayet açıktır: Cadı avı çılgınlığı köylüler arasında kendiliğinden ortaya çıkmamıştı. Cadı avı çılgınlığı, yönetici sınıfın planladığı bir korku kampanyasıydı.

Görsel 10: Meşhur cadı bulan Manningtree, Essex'li Mathew Hopkins'i[32] gösteren nadir bulunan bir baskı. Cambridge Magdalene College'daki Pepisian Kütüphanesi'nden.

30 Iron maiden (demir giyotin), önünden açılıp kapanır ve iç kısmı sivri uçlarla kaplı demir bir dolaptan oluşan, bir insanı içine almaya yetecek kadar büyük farazi bir işkence aletidir. (ç.n.)

31 Çizme, ayak ve/veya bacaklarda ezilme yaralanmalarına sebep olması için tasarlanmış işkence veya sorgulama aletlerinin genel adıdır. Çizme, farklı yer ve zamanlarda çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Çizme türlerinden biri, birbirine çivilenmiş dört ahşap tahtadan yapılırdı. Ahşap tahtalar kurbanın bacağına uyacak şekilde ayarlanırdı. Bacaklar düzeneğe yerleştirilince, ahşap tahtalara çekiçle vurularak basınç yaratılırdı. Basınç, kurban suçunu itiraf edene veya bilincini kaybedene kadar arttırıldı. (ç.n.)

32 1597 yılında Kral I. James'in tahta geçmesi ve okültizme olan yoğun ilgisi sonucu yazdığı demonoloji kitabından sonra İngiltere ve İskoçya'da geniş çaplı cadı avcılığı ve takibatları başlamıştı. Bu takibatlarda görev alanlardan en bilineni ise adı zaman içerisinde "Cadı Bulan Komutan" olarak ünlenen

Cadıların Suçları

O halde cadılar kimdi? Dahası, böylesine şiddetli bir üst sınıf baskısının ortaya çıkmasına neden olan "suçları" nelerdi? Yüzlerce yıl süren cadı avları boyunca "cadılık" suçlaması çok sayıda günahı kapsar hale geldi: İktidarı devirmek, dini sapkınlık, ahlaksızlık ve dine küfretmek. Ancak cadılık tarihinde Avrupa'nın kuzeyi boyunca şu üç temel suçlama tekrar tekrar ortaya çıktı: Birincisi, erkeklere karşı işlenen akla gelen her cinsel suçtan cadılar sorumlu tutuldu. Açıkça, kadın cinselliğinden dolayı "suçlu" bulundular. İkincisi, örgütlü olmakla suçlandılar. Üçüncüsü ise sağlığı etkileyen -hem iyileştirici hem kötüleştirici- büyülü güçlere sahip olmakla itham edildiler. Sıklıkla ve spesifik olarak tıbbi ve doğumla ilgili becerilere sahip olmakla suçlandılar.

İlkin cinsel suç ithamını ele alalım. Orta Çağ Katolik Kilisesi cinsiyetçiliği bir ilke seviyesine yükseltti: *Malleus*'ta "Bir kadın yalnız başına kaldığında kötülük düşünür" denir. Cadı avı çılgınlığı, Kilise'nin kadın düşmanlığını ispatlamaya yetmiyorsa, bir de şu göstergeye bakalım: Kilise öğretisine göre erkek, cinsel ilişki sırasında kadına ruhu da olan bir fetüs, diğer adıyla "küçük bir insan" emanet eder. Bu, anneden hiçbir özellik almaksızın dokuz ay boyunca rahimde öylece barınır. Fetüs, yeniden erkeklerin ellerine ulaşana kadar, yani bir papaz tarafından vaftiz edilip ölümsüz

---

Mathew Hopkins'ti. İlk başlarda başvurduğu yöntem kadınları uzun süreli uykusuzluğa maruz bırakarak vücutlarında bulunduğunu iddia ettiği bir iz -cadılık emaresi veya Şeytan'ın izi- aramaktı. Yüzlerce kadının cadı olarak suçlanması ve infaz edilmesinden sorumlu olan Hopkins'in bu konuyla ilgili yazdığı bir de kitap vardır. 1647 yılında yazdığı *The Discovery of Witches* [Cadıların Bulunması] adlı kitaba göre suçlanan kişinin itirafta bulunması için günlerce aç ve susuz bırakılması, boş ve soğuk bir hücrede saatlerce tek başına ve ayakta bekletilmesi, hatta elleri bağlanarak bir nehre bırakılması (eğer boğulursa masumdur, ellerini çözüp kendini kurtarabilirse cadıdır ve bu yüzden de idam edilmelidir) gibi işkence yöntemleri öneriliyordu. Hopkins'in 1644-46 yılları arasında üç yüzü aşkın kadının ölümünden sorumlu olabileceği ve bunun karşılığında da bin pounda yakın para kazanmış olabileceği (o dönemde günlük ortalama kazanç 6 pens idi) öne sürülmektedir. Hopkins ile ilgili en ilginç iddia ise kendisinin de cadılıkla suçlanıp, "yüzme denemesi"ne tabi tutulup, boğularak ölmüş olabileceği yönündedir. (ç.n.)

ruhunun kurtuluşu garantilenene kadar güvende değildir. Orta Çağ'ın bazı dindar düşünürlerinin bir başka kasvetli fantezisi de İsa'nın diriliş gününden sonra bütün insanların erkek olarak yeniden doğacaklarıdır!

MALLEVS
MALEFICARVM,
MALEFICAS ET EARVM
hæresim framea conterens,
EX VARIIS AVCTORIBVS COMPILATVS,
& in quatuor Tomos iuste distributus,
TOMVS PRIMVS.
LVGDVNI,
Sumptibus CLAVDII BOVRGEAT, sub signo Mercurij Galli.
M. DC. LXIX.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

Görsel 11: Malleus Maleficarum'dan bir sayfa.

Kilise, kadınları seksle ilişkilendirdi ve seksin vereceği tüm hazlar ayıplandı çünkü bu hazlar ancak ve ancak Şeytan'dan geliyor olabilirdi. Cadılar, Şeytan'la (buz gibi soğuk bir organa sahip olmasıyla bilinmesine karşın) cinsel ilişkiye girerek bundan zevk alıyor olmalıydı, o halde bunu erkeklere de bulaştırabilirlerdi. Şehvet, karı ya da kocanın hangisinden

gelirse gelsin, sonuçta suçlanan kadın oluyordu. Diğer yandan cadılar erkekleri iktidarsızlaştırmakla ve penislerinin yok olmasına sebep olmakla itham edildiler. Cadılar kadın cinselliği için suçlanıyorlardı ama asıl mesele doğum kontrol yardımı ve kürtaj yapmalarıydı. *Malleus Maleficarum*'da şöyle yazar:

> "Papalık hükmünde de söylendiği gibi, cinsel münasebetin ve rahmin gebe kalmasının cadılık yaparak bozulduğu yedi yöntem vardır. Birincisi, erkeklerin zihinlerini aşırı şehvetle doldurmak. İkincisi, erkeklerin üreme gücüne engel olmak. Üçüncüsü, bu eylemle bağdaştırılan organları ortadan kaldırmak. Dördüncüsü, büyü eylemleriyle erkekleri canavara dönüştürmek. Beşincisi, kadınlardaki üreme gücünü yok etmek. Altıncısı, kürtaj yapmak. Yedincisi, zarar vermek için uğraştıkları hayvanlar ve dünya nimetlerinin yanı sıra iblislere çocuk sunmak."

Görsel 12: Bir çember kurarak dans eden cadılar ve şeytanlar, 1720.

Kilise'nin gözünde cadının tüm gücü cinselliğinden kaynaklanıyordu. Cadılık işine Şeytan'la cinsel ilişkiye girerek başlıyordu. Bütün cadıların, genellikle keçi kılığına bürünmüş Şeytan'ın yönettiği bir toplantıya (Cadıların Şabatı) katıldığı ve burada Şeytan'ın yeni müritleriyle cinsel ilişkiye girdiği düşüncesi pekiştiriliyordu. Cadı, Şeytan'dan alacağı güçler karşılığında ona imanla hizmet edeceğine yemin ediyordu. (Kilise Şeytan'ı bile nihayetinde erkek bir yönetici olarak hayal ediyordu.) *Malleus*'ta da açıkça ortaya konduğu üzere Şeytan, hemen her zaman eylemlerini kadınlar aracılığıyla yönetiyordu; tıpkı Cennet'te yaptığı gibi:

> "Cadılığa dair her şey dünyevi şehvetten gelir, kadınlar da bu şehvete doyamazlar. Bu nedenle şehvetlerini doyurabilmek için şeytanlarla düşüp kalkarlar. Gayet açıktır ki cadılık sapkınlığıyla kirlenmiş kadınların sayısı erkeklerden çoktur ve bunda şaşılacak bir şey yoktur. Kutsal Yüce Yaradan erkek cinsiyetini böyle büyük bir suçu işlemekten sakınmıştır."

Cadılar, yalnızca kadın değildiler; onlar devasa bir gizli topluluk içinde örgütlenmiş kadınlardı. "Şeytan'ın tarikatının" müridi olduğu ispatlanan bir cadı, kendi başına hareket edenlerden daha korkunçtu. Cadı avları hakkındaki literatür "Cadıların Şabatı"nda neler yaşandığı sorusunu saplantı haline getirmiştir. (Vaftiz edilmemiş bebekleri yemek, hayvanlarla cinsel ilişkiye girmek, toplu seks ve daha nice uçuk spekülasyonlar...)

Aslında, cadılıkla suçlanan kadınların gerçekten de yerel olarak küçük gruplar kurup buluştukları ve bayram günlerinde bu grupların bir araya gelmesiyle sayılarının yüzlere, binlere ulaştığını gösteren kaynaklar mevcut. Bazı yazarlar bu buluşmaların paganik dini tapınma etkinliği olduğu tahmininde bulunuyor. Şüphesiz bu buluşmalar aynı zamanda birbirlerinden haber aldıkları ve şifalı bitkilerle ilgili bilgilerini birbirlerine aktardıkları toplantılardı.

Görsel 13: Demonların ve cadıların Şabat'a gelişi (Eser sahibi David Teniers (1610-1690), sonrasında 18. yüzyılda eserin gravürünü yapan J. Aliamet.)

Cadı toplantılarının siyasi bir önemi olup olmadığıyla ilgili elimizde çok az kanıt var ancak dönemin köylü ayaklanmalarıyla hiçbir bağlantıları olmadığını hayal etmek biraz zor. Her tür köylü toplantısı, sırf toplanmış olmaları dolayısıyla bile, Kilise karşıtlarının ilgisini çekebilir, köyler arası iletişimi artırabilir ve köylüler arasında kolektivite ve bağımsızlık ruhunu inşa edebilirdi.

Şifacı Olarak Cadılar

Şimdi bu suçlamaların en fantastik olanına geliyoruz: Cadılar yalnızca cinayet ve zehirleme, cinsel suç ve gizli anlaşmalarla değil, *yardım etmek ve şifacılıkla* da suçlandılar. İngiliz cadı avcılarının başını çekenlerden biri şöyle der:

> "Asla unutulmamalıdır ki sonuç olarak cadıdan anladığımız şey yalnızca öldüren ve eziyet edenler değildir; tüm falcılar, büyücüler, hilebazlar ve tüm sihirbazlar; halk arasında bilge adam ve bilge kadın denilenlerdir. Bizim tümüyle iyi olduklarını zannettiğimiz cadılarla aynı sayıdadırlar; zarar vermeyip iyilik yaparlar, katledip yok etmek yerine koruyup kollarlar. Tüm cadılar, ama özellikle de iyilik yapan cadılar ızdırap içinde ölseydi bu ülke için bin kat daha iyi olurdu."

Cadı-şifacılar, çoğunlukla çevrelerinde doktor ve hastane olmayan, yoksulluk ve hastalıklardan daha kötü şekilde etkilenen insanlar için başvurulabilecek tek tıbbi uygulayıcılardı. Cadı ve ebe arasında ise özellikle güçlü bir ilişki kurulmuştu: "Hiç kimse Katolik Kilisesi'ne ebelerden daha fazla zarar veremez" diye yazmıştır cadı avcıları Kramer ve Sprenger.

Kilise'nin ise acı çeken köylülere önerecek pek bir şeyi yoktu:

> "Pazar günleri ekmek ve şarap ayininden sonra çok sayıda hasta gelir ve yardım isterdi -aldıkları tek cevap şuydu:

"Günah işlemişsin ve Tanrı seni acıyla cezalandırıyor. Ona şükret; ölümden sonraki hayatta çok daha az eza çekeceksin. Sabret, acını çek, öl. Kilise'nin ölüler için duaları yok mudur?"[33]

Yoksulların sefaletiyle karşı karşıya kaldığında Kilise, yüzünü bu dünyadaki tecrübelerin fani ve önemsiz olduğu dogmasına dönüyordu. Ancak ortada bir çifte standart vardı. Zira Kilise, üst sınıf için tıbbi tedaviye karşı değildi. Kralar ve asillerin erkek saray hekimleri, hatta bazen papazları vardı. Asıl mesele kontrol etmekti: Kilise'nin himayesi altındaki üst sınıf erkek şifacılığı makbuldü; köylü alt kültürünün bir parçası olan kadın şifacılığı ise kabul edilemezdi.

Kilise, köylü şifacılara karşı yürüttüğü saldırıyı *büyü*ye karşı yapılmış bir saldırı olarak görüyordu, tıbba karşı değil. Şeytan'ın yeryüzünde gerçek bir gücü olduğuna inanılıyordu ve bu gücün köylü kadınlar tarafından kullanılması- ister iyilik ister kötülük için olsun- Kilise ve devleti korkutuyordu. Bu kadınların kendi adlarına ne kadar fazla şeytani gücü olursa, Tanrı'ya ve Kilise'ye bağımlılıkları da o derece az, Tanrı'nın emirlerine karşı gelmek için bu gücü kullanma potansiyelleri ise o kadar büyük olurdu. Hastayı tedavi etmede büyülü tılsımların da en az dua kadar etkili olduğuna inanılıyordu ama dua Kilise'nin kontrolünde ve tasdikliydi; büyülü sözler ve tılsımlar ise değildi. Bu yüzden büyülü tedaviler başarılı olsa bile Tanrı'nın iradesiyle lanetlenmişti. Çünkü Şeytan'ın yardımıyla elde edildiklerine göre tedavinin bizatihi kendisi şeytaniydi. Tanrı'nın verdiği devayla Şeytan'ının verdiği şifayı birbirinden ayırmakta bir beis yoktu. Tanrının, lütfunu köylü kadınlar vasıtasıyla değil papazlar ve doktorlar aracılığıyla vereceği gayet açıktı.

Bilge kadın ya da cadının, yıllar boyunca denenmiş birçok ilacı vardı. Cadıların geliştirdiği bitkisel ilaçların çoğunun

33 Jules Michelet, *Satanism and Witchcraft*.

Görsel 14: *Belladonna*, güzelavrat otu.

hâlâ modern farmakolojide[34] yeri vardır. Cadıların ağrı kesici, sindirim kolaylaştırıcı ve antienflamatuvar ilaçları vardı. Kilise doğum sancısını, Tanrı'nın ilk günahı işleyen Havva'ya verdiği ceza olarak kabul ederken, onlar ağrıyı azaltmak için çavdar mahmuzu[35] kullanıyorlardı. Çavdar mahmuzu mantarının türevleri doğumu ve doğum sonrası iyileşme sürecini hızlandırmaya yardımcı olmak için bugün de kullanılan

34 Yeni sentezlenmiş veya bitkilerden ayrıştırılmış maddelerin etkilerini biyolojik yapısını laboratuvar çalışmaları ile deney hayvanlarında, klinik araştırmalar ile insanlarda inceleyerek ilaç geliştirme çalışmalarına katkı veren bir tıp ve eczacılık bilimidir. (ç.n.)

35 Ergot: Claviceps purpurea, Clavicipitaceae familyasından çavdar ve benzeri tahıllarda parazit olarak yaşayan bir mantar türü. İsviçreli kimyager Albert Hofmann'ın Basel'deki Sandoz laboratuvarlarındaki çalışmalarıyla çavdar mahmuzu alkaloidlerinden elde edilen lisejik asitten LSD'nin sentezi sağlanmıştır. (ç.n.)

ana ilaçtır. Güzelavratotu[36] -bugün hâlâ antispazmodik[37] olarak kullanılır ki cadı şifacılar bu otu düşük yapma tehdidi olduğunda rahim kasılmalarını önlemek için kullanırlardı. Yüksükotunun[38] İngiliz bir cadı tarafından keşfedildiği söylenir ki kalp rahatsızlıklarını tedavi etmede hâlâ önemli bir ilaçtır. Şüphesiz cadıların pek çok ilacı daha tamamen büyülüydü ve tedavide etkin oluşlarını -tabii eğer etkin iseler- şöhretlerine borçluydular.

Cadı-şifacının yöntemleri (Protestan Kilisesi için değilse bile Katolik Kilisesi için) sonuçları bakımından büyük bir tehditti çünkü cadı bir empiristti: Din veya dogmalardan çok kendi duyularına güvenir, deneme ve yanılmaya, sebep ve sonuçlara inanırdı. Yaklaşımı dindarca bir pasiflik değil, aktif şekilde meraklı olmaktı. İster tılsımlar ister ilaçlar yardımıyla olsun, hastalıklarla, gebelikle ve doğumla başa çıkmak için çareler bulabilme yeteneğine güvenirdi. Kısacası, onun büyüsü, kendi zamanının bilimiydi.

Buna karşın Kilise derin bir şekilde anti-empirikti. Maddi dünyanın değerini yok sayıyordu ve duyulara karşı derin bir güvensizlik besliyordu. Tanrı her an Dünya'yı yeniden yarattığına göre, fiziksel olayları kontrol eden doğa yasaları aramanın bir anlamı yoktu. Kramer ve Sprenger *Malleus*'ta duyuların aldatıcılığıyla ilgili Aziz Agustinus'tan[39] alıntı yapar:

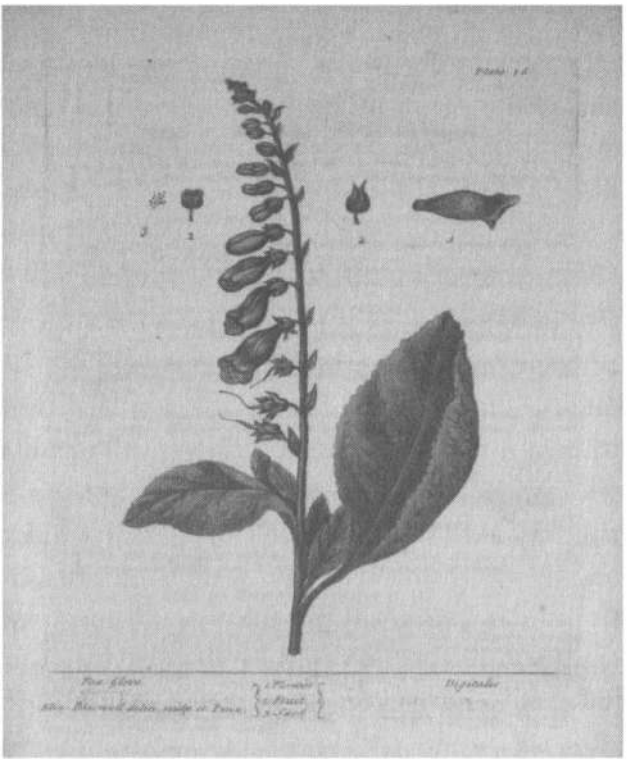
---

36 Belladonna: Güzelavrat otu (Atropa bella-donna), patlıcangiller familyasına ait çok yıllık otsu bir bitkidir. "Atropin" maddesi bu bitkinin halüsinojenik özellikleri olan oldukça zehirli yemişleri boyunca olan yapraklarından elde edilir. (ç.n.)

37 Spazm giderici. (ç.n.)

38 Digitalis: Yüksükotu. Plantaginaceae familyasına bağlı bir bitki cinsidir. Pek çok çeşidi olan bir bahçe bitkisidir. Kalp ilacı etken maddesi digoksinin üretildiği kaynak bitkidir. (ç.n.)

39 Aziz Agustinus: 13 Kasım 354- 28 Ağustos 430 tarihleri arasında yaşamış Hristiyan filozof ve teolog. Temel eserleri arasında *Tanrı Devleti*, *İtiraflar*, *Özgür İrade Üzerine*, *Gerçek Din Üzerine* isimli eserleri bulunur. (ç.n.)

Görsel 15: *Digitalis*, yüksükotu.

> "Şimdi, isteme güdüsü duyular ya da akıl aracılığıyla algılanır ve bunların her ikisi de Şeytan'ın gücüne tabidir. Aziz Agustinus, Kitap 83'te[40] şöyle der: Bu kötülük ki Şeytan'dan kaynaklanır, tüm duyulara yavaşça süzülür. Şeytan, suretlere bürünür, kendini renklere uyarlar, seslere ekler; öfkeli ve zararlı sohbetlere gizlenir, kokularda yaşar, tatlarla tohumlarını bırakır ve soluk alıp vermeler yoluyla akla giden tüm kanalları doldurur."

Duyular, Şeytan'ın oyun alanıdır; erkekleri tuzağa düşürerek dinden uzaklaştırdığı ve aklın kibrine ya da şehvetin sanrılarına götürmek istediği yerdir.

---

40 *Eighty-Three Different Questions: The Fathers of the Church* [83 Soru: Kilise Babaları].

Cadılara uygulanan zulümde, Kilise'nin anti empirist, kadın düşmanı ve cinsellik karşıtı saplantıları bir araya gelir: Empirizm ve cinsellik, duyulara teslim olmayı, inanca ihanet etmeyi temsil eder. Cadı, Kilise için üç şekilde tehdittir: Kadındır ve bundan utanmaz. Köylü kadınların kurduğu bir yeraltı örgütünün parçasıdır. Hekimliği deneysel çalışmalara dayanan bir şifacıdır. Hristiyanlığın baskıcı kaderciliği karşısında bu dünyada değişim umudu vaat eder.

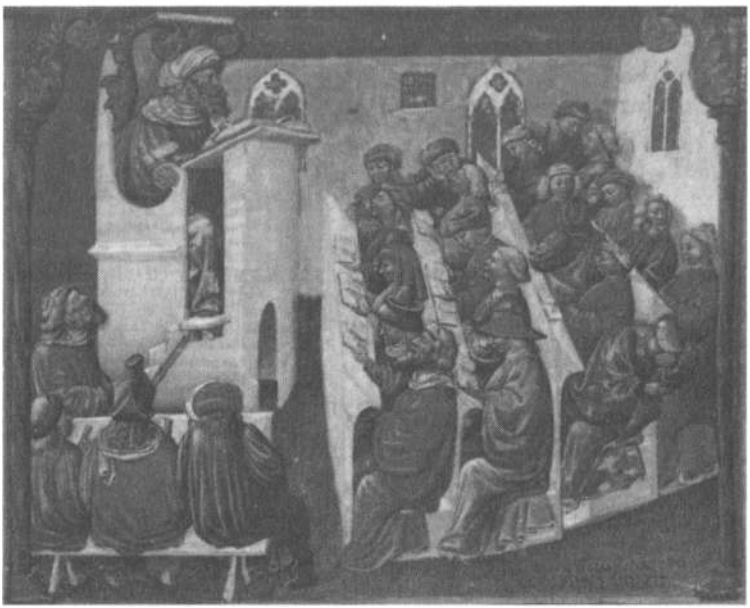

Görsel 16: Hastalara bakım veren papazları ve rahibelerin yer aldığı Paris'teki Hotel Dieu'nun içini gösteren tahta baskı.

Avrupa'da Tıp Mesleğinin Yükselişi

Cadılar halk arasında çalışırken, yönetici sınıflar kendi seküler şifacılar türünü, üniversite eğitimi almış hekimlerini yetiştiriyordu. "Cadı avı çılgınlığı"nı önceleyen 13. yüzyılda Avrupa tıbbı, seküler bir bilim ve *meslek* olarak iyice yerleşmeye başlamıştı. Tıp mesleği, cadı avlarının başlamasından çok daha önce, aktif olarak kadın şifacıların yok edilmesine, mesela üniversitelerden dışlanmasına bağlanmıştı.

5. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar süren sekiz uzun yüzyıl boyunca, Kilise'nin ahiret işlerine dalmış tıp karşıtı duruşu, saygıdeğer bir meslek olarak tıbbın gelişmesinin yolunu tıkadı. Sonra, 13. yüzyılda, Arap dünyasıyla kurulan bağların etkisiyle bilimlerde uyanış başladı. Üniversitelerde tıp okulları belirmeye başladı, çok sayıda varlıklı genç erkek tıp eğitimine talip oldu. Kilise bu yeni mesleğe çok sıkı kontroller getirdi ve yalnızca Katolik öğretisi tarafından belirlenen şartlara göre geliştirilmesine izin verdi. Üniversite eğitimi alan hekimlerin, bir papazın yardımı veya danışmanlığı olmadan iş yapmalarına ya da günah çıkarmayı reddeden bir hastayı tedavi etmelerine izin verilmezdi. 14. yüzyılda verdikleri hizmet varlıklılar arasında talep görür hale geldi. Ağrıyı gidermeye devam ettikleri sürece bedene gösterdikleri ilgi ruhu tehlikeye atmıyordu. Aslında, aldıkları tıp eğitimine dair bilgiler, *bedeni* tehlikeye attıklarını gösteriyor.

Görsel 17: Almanyalı VII. Henry öğrencilerinin önünde, Liber ethicorum des Henricus de Alemannia by Laurentius de Voltolina isimli eserden alınma bir illüstrasyon, 1350'ler.

Geç Orta Çağ tıp eğitiminin Kilise öğretisiyle çatışan hiçbir yanı yoktu; "bilim" olarak kabul edilecek bir yanı da... Eğitim gören diğer pek çok genç öğrenci gibi tıp öğrencileri de yıllarını Platon, Aristoteles ve Hristiyan teolojisini öğrenmeye harcıyorlardı. Öğrendikleri tıp teorisi, Galen'in[41] çalışmalarıyla sınırlıydı. Bu antik Romalı hekim, insanların "yüz renkleri" veya diğer adıyla "mizaç"ları olduğu teorisini geliştirmişti. Buna göre "kolerikler öfkeli, sanguinler iyi kalpli, melankolikler kıskanç olurlar"[42] gibi şeyler söylüyordu. Bir tıp öğrencisi, neredeyse hiç hasta görmezdi ve hiçbir deney yapma eğitimi alamazdı. Tıp, cerrahiden keskin bir biçimde ayrıştırılmıştı. Cerrahi, neredeyse her yerde aşağılayıcı ve bayağı bir iş olarak kabul ediliyordu ve cesedin kesilip incelenmesi neredeyse hiç duyulmamıştı.

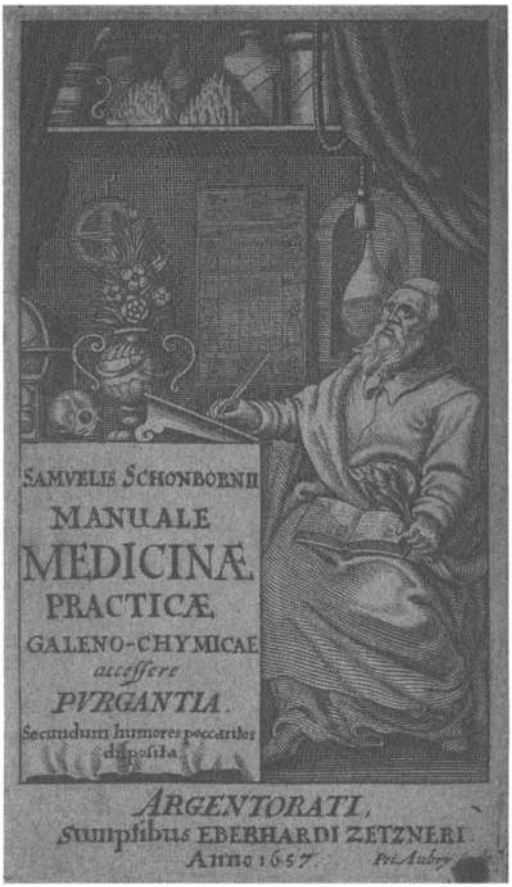
Üniversite eğitimi almış bir hekimin, hastayla karşı karşıya geldiği zaman elinde hurafeden başka pek bir şeyi yoktu. Özellikle yaralar söz konusu olduğunda, kan akıtmak[43] yaygın bir uygulamaydı. Zamana, saate, hava durumuna ve başka benzer etkenlere göre sülük uygulaması yapılırdı. Tıbbi teoriler gözlemden çok "mantığa" dayandırılırdı: "Bazı yemekler iyi salgılara sebep olur, bazıları da kötü salgılara. Örneğin Latin çiçeği[44], hardal ve sarımsak kızıl safra

41 Galenus: Bergamalı Galen (d. 129- ö. 216), tıp doktoru, bilim insanı ve filozof. Antik Roma'nın en önemli hekimlerindendir. Deneysel fizyolojinin kurucusu ve Roma dünyasının ilk spor hekimi olarak kabul edilmiş ve Hekimlerin İmparatoru, Şeyhû's Seyadile (hekimlerin babası) gibi unvanlarla anılmıştır. İnsan sağlığının ve hastalıkların dört vücut sıvısı (kan, safra, kara safra, balgam) arasındaki dengeye bağlı olduğuna inanıyordu. (ç.n.)

42 Galen tıbbına göre, mizaçlar arasındaki fizyolojik dengenin mevcudiyeti sağlığın, bu dengenin bozulması ise hastalığın veya ölümün sebebi sayılır. Galen'in ünlü Dört Salgı teorisinde salgılar dörde ayrılır ve vücutta bulunma yoğunluklarına göre de mizacı belirlerler; buna göre sarı safralılara kolerik (hırslı ve enerjiktirler), kırmızı safralılara sanguin (iyimser ve neşelidirler), kara safralılara melankolik (kibar ve karamsardırlar), balgamlılara ise flegmatik (sakin ve çekingendirler) isimleri verilmiştir. (ç.n.)

43 Kan akıtmak, bir rahatsızlığı ya da hastalığı tedavi etmek amacıyla hastanın kanının vücudundan çekilmesidir. Sülükler yardımıyla ya da bir hekim tarafından gerçekleştirilen kan akıtma işlemi, kanın ya da diğer beden sıvılarının, sağlık halinin devamı için tam bir dengede olması gereken "salgılar" olarak kabul edildiği antik tıp sistemine dayanır. (ç.n.)

44 Nasturtium: Brassicaceae familyasına bağlı bir bitki cinsidir. (ç.n.)

Görsel 18: P. Aubry tarafından yapılmış bir dizi üzerinde bir bitki taşıyan, masasına oturmuş yazı yazmakta olan tıp yazarı Samuel Schönborn'u (1608-1664) gösteren bir gravür, takriben 1657.

üretir. Mercimek, lahana, yaşlı keçi ve sığır eti kara safraya yol açar." Büyülü sözler ve yarı-dinsel ritüellerin de etkili olduğu düşünülürdü: II. Edward'ın Oxford'dan teoloji lisansı ve tıp doktorası almış şahsi hekiminin diş ağrısı için reçetesi, hastanın çenesi üzerine "Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına, âmin" yazmak ya da bir iğneyi önce bir tırtıla sonra da dişe batırmaktı. Cüzzam için sıklıkla başvurulan tedavi, kurak yerlerde taşlar arasından yakalanan bir kara yılanın etinden yapılan et suyu çorbasıydı.

Cadı şifacılar "büyü" yaptıkları gerekçesiyle infaz edildikleri zamanlarda tıp "bilimi"nin durumu buydu. Hekimler hâlâ astrolojiden hastalık tahmininde bulunur ve simyacılar kurşunu altına çevirmeye çalışırken, kemikler ve kaslar, bitkiler ve ilaçlarla ilgili geniş bir kavrayış geliştirenler cadılardı. Cadıların bilgi birikimi öyle büyüktü ki "modern tıbbın babası" kabul edilen Paracelsus[45] 1527'de, yazdığı farmakoloji metnini yakmış ve "tüm bildiklerini kadın büyücülerden öğrenmiş olduğunu" itiraf etmişti.

Kadın Şifacıların Sindirilmesi

Tıbbın, üniversite eğitimi gerektiren bir meslek olarak kurulması, kadınların bu mesleği icra etmekten resmi olarak menedilmesini kolaylaştırdı. Birkaç istisna dışında,[46] üniversitelerin kapıları kadınlara, hatta bu eğitimi karşılayacak maddi olanakları olan üst sınıf kadınlara bile kapatıldı. Hekimliği, üniversite eğitimi almış doktorlar dışındaki herkese yasaklayan lisans yasaları oluşturuldu. Alaylı şifacılardan oluşan büyük kitleye kıyasla üniversite eğitimi almış doktorların sayısı bir elin parmaklarını geçmediğinden, bu lisans yasalarını uygulamak imkânsızdı. Yine de yasalar duruma

45 Paracelsus (Phillipus Theophratus Bombastus von Hohenheim; 1493-1541) İsviçreli doktor ve kimyager. 16. yüzyılın önemli bilim insanlarından ve modern tıbbın kurucularından biri olduğu kabul edilir. Paracelsus, günün tedavi şekline, otoritelerin tıbbi kuramlarına karşı çıkmış ve bunun sonucunda, biraz da çılgın tavırlarıyla, bir tür sembole dönüşmüştür. Onun, geçmişle olan savaşının en somut şekli, öğrencilerin yaktığı geleneksel ateşte herkesin gözü önünde İbn-i Sina, Hipokrates ve Galen gibi otoritelerin kitaplarını yakmasıdır. (ç.n.)

46 Salernolu kadınlar: Orta Çağ İtalya'sında kadınların girmesine izin verilen ilk tıp okulu olan Salerno Tıp Okulu'nda eğitim alarak hekimlik yapan bir grup kadındır. Bu kadınlar sadece tıbbi tedavi vermekle kalmamışlar, aynı zamanda eğitmenlik yapmış ve yazılar yayınlamışlardır. Ayrıca sadece kadın hastalıkları ile değil tıbbın tüm dallarında tedavi ve eğitim verdiklerine dair kanıtlar mevcuttur; hatta bu kanıtlara göre bilimsel ve cerrahi gelişmelerde hayati bir rol oynadıkları ortaya çıkarılmıştır. Avrupalı çağdaşlarının aksine bu kadınların bu mesleği icra edebilmeleri Salerno'da Yahudilere ve Araplar'a gösterilen açık fikirlilik ve hoşgörünün kadınlara da gösterilmiş olmasıdır. Hayatta kaldığı süre boyunca Salerno Tıp Okulu Avrupa'da kapılarını kadınlara açmış tek tıp okuludur. (ç.n.)

uyarlanabilirdi. Hedef aldıkları ilk grup köylü şifacılar değil, daha varlıklı, eğitimli kadın şifacıydı çünkü onlar, üniversite eğitimi almış hekimlerle aynı hasta grubu yani şehirli müşteriler konusunda rekabet halindeydi.

Görsel 19: Zodyak İnsan.[47]

47 Bu figür tıp tarihine özgü bir görseldir. İlk defa 11. yüzyılda kayıtlara geçmiş, 13. ve 14. yüzyıla ait almanaklarda ve tıbbi el kitaplarında daha da

Mesela, 1332'de yasa dışı çalışmak suçlamasıyla Paris Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin dava ettiği Jacoba Felice örneğini ele alalım. Jacoba eğitimli biriydi ve tıp konusunda ne olduğu bilinmeyen "özel bir eğitim" almıştı. Hastalarının mahkemede verdikleri ifadelere bakılırsa, Jacoba'dan önce üniversite eğitimi almış ünlü hekimlere başvurmuş varlıklı kişilerdi. Ona yöneltilen ana suçlamalar şunlardı:

> "...İç hastalıklar ve yara veya apse şikayetiyle ona gelen hastaları tedavi edebiliyor. Hastayı titizlikle muayene ediyor, hekimlerin yaptığı gibi idrarlarını inceleyerek muayeneye devam ediyor, nabızlarını kontrol ediyor, vücutlarına, kollarına ve bacaklarına dokunuyor."

Altı tanık, birçok doktorun tedaviden vazgeçmesinden sonra, Jacoba'nın kendilerini iyileştirdiğini kabul etti. Bir hasta da onun tıp ve cerrahlık sanatında Paris'teki tüm uzman hekim ve cerrahlardan daha bilge olduğunu söyledi. Fakat bu tanıklıklar onun aleyhinde kullanıldı. Çünkü yöneltilen suçlama onun yetersiz olması değil, -bir kadın olarak- bizatihi tedavi etmeye cüret etmesiydi.

Aynı şekilde, İngiliz hekimler de Parlamento'ya gönderdikleri dilekçede "mesleği gasp eden işe yaramaz ve haddini bilmez kadınlar"dan hayıflandılar, "tıp tedavisi yapmaya" kalkışan tüm kadınların para ve "uzun süreli hapis" cezasına çarptırılmalarını talep ettiler. 14. yüzyılla birlikte tıp mesleğinin kentli, tahsil görmüş kadın şifacılara karşı yürüttüğü kampanya neredeyse tüm Avrupa'yı kapladı. Erkek doktorlar üst sınıflar arasında verilen tıp hizmetini (üç

---

yaygın hale gelmiştir. 16. yüzyıldan itibaren tıbbi astrolojinin damgası haline gelmiş, fakat 17. yüzyılla birlikte popülerliğini yitirmeye başlamıştır. Bu figür kendi dönemindeki bilimin somut örneği olarak kabul edilmiş, göklerin hesaplanabilir ve tahmin edilebilir düzeninin timsali olarak görülmüştür. Buna göre bu ilahi düzenin yeryüzüne ait olayları -hava olayları ve mizaca bağlı sağlık- etkileyebileceği, zodyak haritalarına bakarak ve göksel hareketlerle mizaçlar arasında bir bağ kurularak insan bedenine dair tahminlerde bulunulabileceği düşünülmüştür. (ç.n.)

yüzyıl daha üst sınıf mensupları arasında bile kadın ebelere ait bir iş alanı olarak kalacak olan doğum doktorluğu hariç) açıkça tekellerine aldılar. Kadın şifacılardan oluşan büyük kitlenin -yani "cadılar"ın- yok edilmesinde kilit bir rol oynamaya hazırdılar.

Kilise, devlet ve tıp mesleği arasındaki ortaklık, cadı avları döneminde doruk noktasına ulaşır. Doktor, davalarda tıbbi "bilirkişi" olarak tutulmuş ve yargılamayı bilimsel bir havaya bürümüştür. Bazı kadınların cadı olup olmadığı ve bazı hastalıkların cadılıktan kaynaklanıp kaynaklanmadığıyla ilgili kararı onun vermesi istenmiştir. *Malleus*' ta şöyle denir: "Ve bir hastalığın cadılıktan mı yoksa bazı doğal fiziksel kusurlardan mı kaynaklandığını ayırt etmenin nasıl mümkün olacağı soruluyorsa, gidilecek ilk yol *doktorların muhakemesine* başvurmaktır diye cevaplarız." (Bu özellikle vurgulanmıştır). Cadı avlarında Kilise, profesyonel olmayan şifacılığı sapkınlığa eşdeğer kabul ederek bariz bir biçimde doktorların profesyonelliğini meşrulaştırmıştır: "Eğer bir kadın *eğitim almadan* tedavi vermeye cüret ediyorsa, o bir cadıdır ve ölmelidir." (Tabii ki bir kadının eğitim alması mümkün değildi.) Son olarak, cadı avı çılgınlığı, doktorların günlük hayatta yaptıkları tedavilerdeki başarısızlıklar için de elverişli bir bahaneydi: Doktorun tedavi edemediği her şey belli ki büyücülükten kaynaklanıyordu.

"Kadınsı" hurafe ve "erkeksi" tıp arasındaki ayrışma doktorun ve yargılanan cadının rolleriyle son halini aldı. Mahkeme bir hamlede erkek hekimi, yargılaması için çağrıldığı kadın şifacının çok daha üzerinde ahlaki ve entelektüel bir yere yerleştirdi. Erkek doktoru mesleki açıdan hukukçular ve teologlarla eşit düzeye çıkarıp Tanrı'nın ve yasanın yanında konumlandırırken, kadın şifacıya karanlığın, kötülüğün ve büyünün yanında bir yer verdi. Doktor, bu yeni konumunu kendi tıbbi veya bilimsel başarılarına değil, iyi hizmet ettiği Kilise'ye ve devlete borçluydu.

Görsel 20: Arka tarafta endişeli ebeveynleri bulunan genç, hamile bir kadına teşhis koyan bir kadın doktor, muhtemelen bir ebeyi gösteren bir monokrom gravür, 1778.

Cadı Avlarının Akıbeti

Cadı avları, alt-sınıf kadın şifacıyı tamamen ortadan kaldırmadı ama onu sonsuza dek bâtıl ve muhtemel kötü olmakla yaftaladı. Kadın şifacı, yeni ortaya çıkmaya başlayan orta sınıflar arasında o derece itibarsızlaştırıldı ki 17. ve 18. yüzyıllara gelindiğinde, erkek hekimlerin kadın şifacılığından

Görsel 21: Kılıç kuşanmış ve uzun bir baston taşıyan, görkemli bir şekilde giyinmiş bir kadın doğum uzmanını gösteren bir ıslak oyma baskı, 1773.

geriye kalan son şeyi yani ebeliği de yiyip bitirmesi mümkün hale geldi. Profesyonel olmayan erkek hekimler (berber-cerrahlar) doğum forsepsi[48] kullandıkları için teknik üstünlük

48 Forseps, genel olarak cisimleri tutmaya yarayan aygıttır. Ameliyatlarda dokuları tutmakta kullanıldığı gibi güç doğumlarda dölütün başını kavrayıp dışarı çekmeye yarar. 17. yüzyılın başlarında İngiltere'de bulunduğu ve ilk kez kullanıldığı sanılır. (ç.n.)

iddiasında bulunarak İngiltere'deki saldırılara önderlik ettiler. (Bir cerrahi alet olan forseps, yasal olarak sınıflandırılmıştı ve kadınların cerrahi uygulamalar yapması yasal olarak yasaklanmıştı.) Orta sınıflar arasında doğum yaptırmak, berber-cerrahların gördüğü bir komşuluk hizmetinden, 18. yüzyılda gerçek hekimlerin yürüttüğü kazançlı bir iş alanına hızlıca dönüştü. İngiltere'deki kadın ebeler örgütlendi ve işgalci erkekleri bu hizmeti ticarileştirmek ve forsepsi tehlikeli biçimde kullanmakla suçladı. Ama artık çok geçti; kadınlar geçmişin hurafelerine tutunan cahil "yaşlı kadınlar" olarak gösterilip kolayca sindirildiler.

BÖLÜM 2

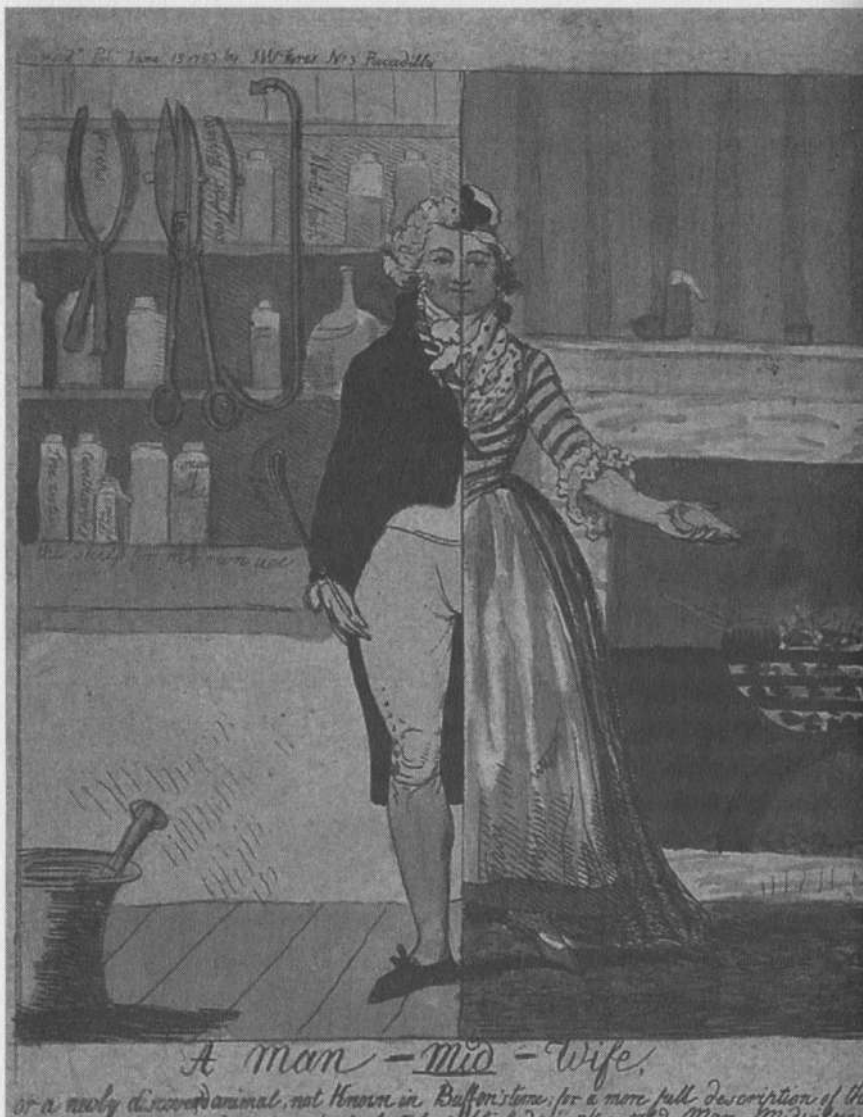
,,,

KADINLAR VE AMERİKA'DA TIP MESLEĞİNİN YÜKSELİŞİ

Amerika Birleşik Devletleri'nde erkeklerin şifacılık rollerini ele geçirmesi İngiltere ve Fransa'dan daha sonra oldu fakat daha ileriye gitti. Günümüzde muhtemelen Amerika'dan daha az kadın doktor oranına sahip sanayileşmiş bir başka ülke yoktur: İngiltere'de bu oran %24, Rusya'da %75 ve ABD'de yalnızca %7. Ebelik -*kadınların yaptığı* ebelik- İskandinavya'da, Birleşik Krallık'ta, Hollanda'da ve benzeri ülkelerde hâlâ büyüyen bir meslek iken, burada 20. yüzyılın başlarından itibaren fiilen yasa dışı ilan edildi. Yeni yüzyıla girilirken burada tıp alanı, sert ve varlıklı olma şartını taşıyan kadınların oluşturduğu küçük bir azınlık dışında herkese kapalıydı. Geriye yalnızca hemşirelik kalmıştı ve o da hiçbir şekilde kadınların daha önce sahip olduğu ebelik ve genel şifacılık gibi bağımsız rollerin yerini tutmuyordu.

Mesele yalnızca kadınların tıp alanından nasıl "dışlandığı" ve ellerinde yalnızca hemşireliğin kaldığı değil. Her şeyden evvel, bu kategoriler nasıl ortaya çıktı? Soruyu başka türlü soralım: Nasıl oldu da belli bir grup (erkek, beyaz, orta sınıf) şifacı, 1800'lerin başlarında Amerikan tıp alanına hâkim olan ve kendileriyle rekabet eden tüm halk şifacılarının, ebelerin ve diğer hekimlerin yerini almayı başardı?

Bu soruya tıp tarihçilerinin verdiği geleneksel cevap, elbette, her zaman tek bir *gerçek* Amerikan tıp mesleği olduğudur: Bilimsel ve ahlaki otoriteleri, Hipokrat, Galen ve büyük

Görsel 22: I. Cruikshank tarafından yapılmış, bir tarafı bir erkeği diğer tarafı bi dını temsil edecek şekilde ortadan ikiye bölünmüş, bir "erkek ebe"yi (erkek kadı ğum uzmanı) gösteren renkli ıslak oyma baskı, 1793. İkiye bölünmüş figürün tarafı da ikiye ayrılmıştır: Figürün sağ elinin olduğu taraf erkek ebenin ameliy nesini, sol elinin olduğu taraf ise içerisinde şömine ve halı bulunan sıcak bir e mosferini yansıtır. Bu, muhtemelen erkek ebelere pek rağbet edilmediğini ve "k ların iffeti ve namusuna bir tehdit olarak görülen erkek ebelere karşı geç kalm tepki"yi gösteren bir eleştiridir.

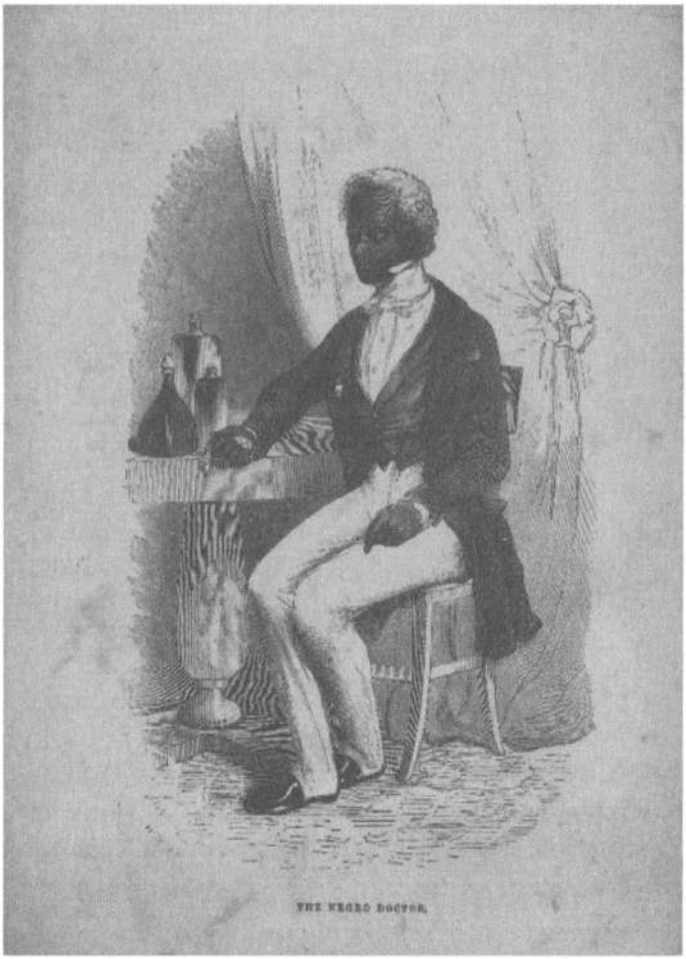
Avrupalı tıp alimlerinden kesintisiz bir akım şeklinde akan, küçük bir erkekler grubu. Bu doktorlar, Amerika sınırlarında, yalnızca hastalık ve ölüm gibi rutin sorunlarla değil, aynı zamanda -genellikle kadınlar, eski köleler, Kızılderililer ve sarhoş patentli ilaç satıcıları olarak tasvir edilen- meslekten olmayan bir dizi pratisyenin suistimaliyle de mücadele etmek zorunda kaldılar. Neyse ki tıp mesleği açısından, 19. yüzyılın sonlarına doğru Amerikan halkı birdenbire doktorların bilimsel bilgilerine büyük bir saygı göstermeye başlamış, eskiden yaptığı gibi şarlatanlara inanmayı bırakmış ve gerçek tıp mesleğinin şifa sanatlarının kalıcı tekeli olduğuna hükmetmişti.

Ancak gerçek cevap "cehalet ve hurafe karşısında bilim" diye uydurulmuş bu hikâye değildir. Gerçek cevap, 19. yüzyılda yaşamın tüm alanlarında iktidar için verilen uzun süreli sınıf ve cinsiyet mücadelesi hikâyesinin bir parçasıdır. Kadınların tıp alanında bir yeri varken, bu yer *halk* tıbbıydı. Halk tıbbı yok edildiğinde ise kadınlara -hemşirelerin hizmetçilik rolü haricinde- bir yer kalmadı. *Gerçek* tıp profesyonelleri haline gelen şifacılar grubunu diğerlerinden ayıran şey ise modern bilimle kurduğu bağdan ziyade yeni ortaya çıkmaya başlayan Amerikan iş kuruluşlarıyla kurdukları bağ idi. Pasteur, Koch ve 19. yüzyılın diğer Avrupalı büyük tıp araştırmacılarına hak ettikleri saygıyı teslim etmekle birlikte, Amerikan tıp mesleğinin nihai zaferini güvence altına almaya aracılık edenler Carnegie ve Rockefellerlardı.

1800'lerde Amerika ne tıp mesleğinin ne de başka bir mesleğin gelişebilmesi için ümit vaat edebilen bir yerdi. Avrupa'dan birkaç eğitimli doktor göç etmişti. Amerika'da yüksek öğrenim alınabilecek toplamda birkaç tane tıp okulu ve enstitü vardı. Halk, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'ndan yeni çıkmıştı ve profesyonelliğe ve her çeşit "yabancı" elitizmine düşmandı.

Üniversiteli hekimler, şifacılık yapma hakkını Batı Avrupa'da uzun zaman önce tekellerine almışlardı. Fakat Amerika'da, aldığı resmi eğitimden, ırkından ya da cinsiyetinden

bağımsız olarak şifacılık becerileri sergileyebilen herkes tıbbi tedavi uygulamakta serbestti. 1600'lerin muhalif dini lideri Ann Hutchinson "genel tıp" hekimiydi; diğer pek çok papaz ve eşleri de öyle. Tıp tarihçisi Joseph Kett "18. yüzyıl sonlarında Windsor, Connecticut'ta en çok saygı duyulan tıp adamlarından biri Dr. Primus adında kölelikten azat edilmiş bir zenciydi. New Jersey'de tıbbi tedavi, olağan dışı vakalar haricinde, 1818'e değin temelde kadınların elindeydi" diye yazar.

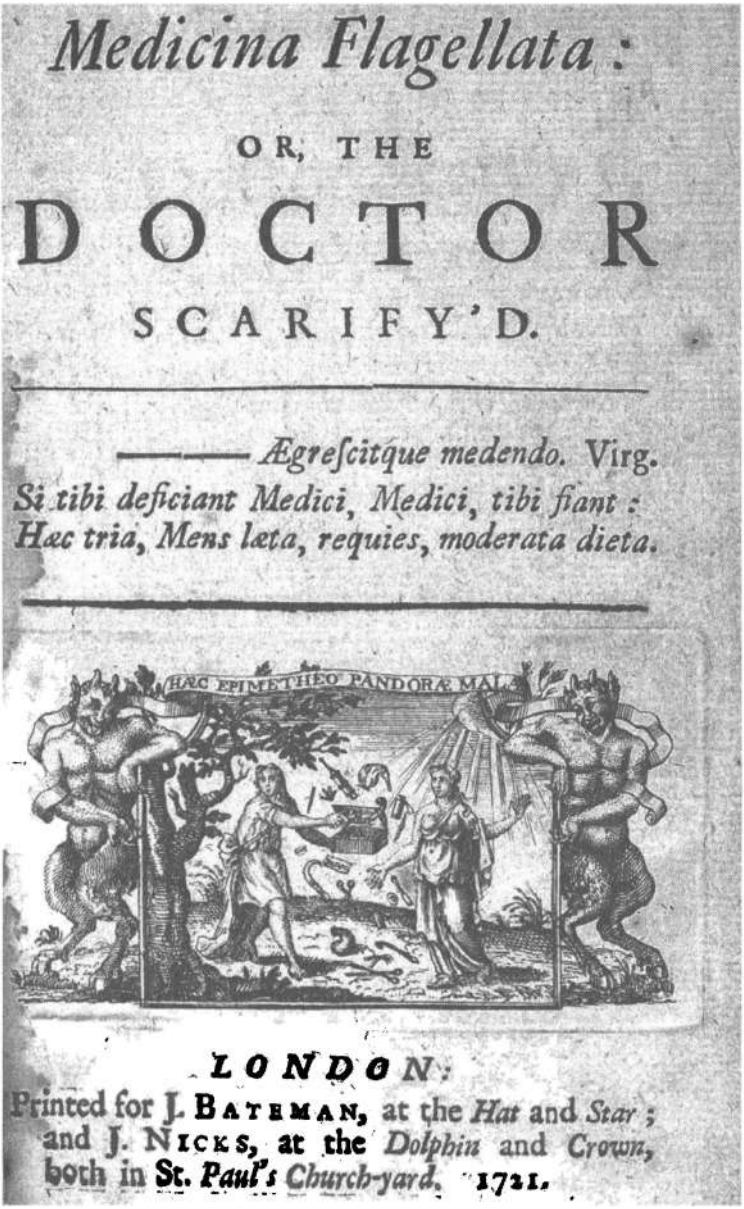

Görsel 23: İlaç şişeleri ile birlikte resmedilmiş, elinde bir nabız ölçer tutan siyahi bir hekimi gösteren ahşap gravür, 1800 ve 1899 arası.

Kadınlar tedavileri sıklıkla kocaları ile müşterek şekilde yapardı: Koca cerrahi işlerini hallederdi, kadın da ebelik ve jinekoloji işlerini; geri kalan her şey ortaklaşa yapılırdı. Bir kadın, aile üyelerine bakım vererek, bir akrabasının ya da kabul görmüş bir şifacının yanında çıraklık ederek becerilerini geliştirip tedaviler uygulayabilirdi. Örneğin, Amerika'nın ilk tahsilli kadın doktorlarından biri olan Harriet Hunt, kız kardeşinin hastalığı döneminde tıbba ilgi duymaya başlamış, bir süre bir karı-koca "doktor" ekibiyle birlikte çalışmış ve (resmi eğitim alacağı taahhüdünde bulunduktan sonra) kendi özel muayenehanesini açmıştır.

Doktorun Sahneye Çıkması

1800'lerin başlarında, resmi eğitim almış doktorların sayısı gittikçe artıyordu ve bu doktorlar, kendilerini alaylı sağlıkçılardan ayırabilmek için büyük çabalar sarf ediyorlardı. İkisi arasındaki esas ve gerçek fark ise kendilerine "hakiki" doktor diyen resmi eğitim almış olanların erkek, genellikle orta sınıftan ve çoğu zaman alaylı rakiplerinden daha pahalı olmalarıydı. "Hakiki" doktorların uyguladıkları tedaviler, büyük oranda orta ve üst sınıflarla sınırlıydı; bu sınıfların alım gücü, kendi sınıfından bir "beyefendi" tarafından tedavi edilme prestijini karşılamaya yetiyordu. 1800 yılından itibaren moda bile üst ve orta sınıf kadınların doğum hizmetini "hakiki" erkek doktorlardan alması gerektiğini dayatıyordu ki bu, daha sade yaşayan insanların fena halde yakışıksız bulduğu bir âdetti.

Tıbbi beceriler anlamında ve teorik olarak, sözde "hakiki" doktorların alaylılara verecek hiçbir tavsiyeleri yoktu. Aldıkları "resmi eğitim" o dönem Avrupası'nın standartlarına göre bile pek bir şey ifade etmiyordu: Tıp eğitimi, birkaç ay ila iki yıl arasında sürüyordu. Çoğu tıp okulunun klinik tesisi yoktu. Tıp okullarına giriş için lise diploması bile gerekmiyordu. Ciddi bir akademik eğitim olsaydı bile faydası

Görsel 24: Medicina flagellata ya da Can acıtan Doktor. [Tıp] fakültesinin kötülüklerini, buradaki doktorların tıp bilgisinin çok büyük bir kısmının önemsizliğini açığa çıkaran, gerçek hekim ile empirikleri, kâr amaçlı ve zehirleyici tıp ile yararlı tıbbı birbirinden ayırt etmek için belli başlı kurallar koyan bir eser. İçerisinde Dr. Mead, Quincey, Bradley tarafından veba hakkında yazılmış son yazılarda keşfedilen dikkat çekici birtakım hatalara ve bu salgın hastalığın ortaya çıktığı dönemlerde gözlemlenmesi gereken faydalı ve gerekli kurallara yer verilmiştir. (ç.n.)

olmazdı zira eğitimi alınacak bir tıp bilimi yoktu. Aksine "hakiki doktor"lara çoğu hastalığı "aşırı miktarda" yöntemlerle tedavi etmeleri öğretiliyordu:

Aşırı miktarda kan akıtma, yüksek dozlarda müshil verme, kalomel[49] (cıva içerikli bir müshil) ve daha sonra da afyon. (O dönemde Avrupa tıbbının önerdikleri bunun biraz fazlasıydı.) Şüphesiz, uyguladıkları "tedavi" genellikle ölümcül ya da hastalığın kendisinden daha zararlıydı. Seçkin bir doktor olan Sr. Oliver Wendell Holmes'un düşüncesine göre, Amerika'daki "hakiki" doktorların kullandığı tüm ilaçlar okyanusa atılsa, insanlık için çok daha iyi, balıklar içinse oldukça kötü olurdu.

Alaylı hekimler şüphesiz "hakiki"lerden daha güvenli ve etkiliydi. Hafif bitkisel tedavileri, kişinin beslenmesini değiştirmeyi ve "aşırı miktarda" müdahaleler yerine, hastalara destek olmayı tercih ediyorlardı. Belki "hakiki"lerden daha fazla şey bilmiyorlardı fakat en azından hastaya zarar verme ihtimalleri daha azdı. Kendi hallerine bırakılsalar, yalnızca orta sınıf müşterileri sayesinde bile, zaman içinde "hakiki" doktorları yerlerinden edebilirlerdi. "Hakikiler"in üst sınıfla yakın bağları olması sayesinde yasama organı üzerinde nüfuzları vardı. 1830'da on üç eyalette "hakiki olmayan" tedaviyi yasaklayan ve "hakikiler"i yegâne yasal şifacılar ilan eden tıp lisansı yasaları yürürlüğe girdi.

Fakat bu zamanından önce yapılmış bir hareketti. Tıbbi profesyonellik düşüncesi yaygın bir şekilde desteklenmiyordu ve profesyonel olduklarını iddia eden bir dizi şifacının da pek azı bu düşünceyi savunmuştu. Ayrıca, yeni yasaları

49 Cıva klorür minerali. 19. yüzyılda her derde deva ya da mucize ilaç olarak görülmeye başlandı ve frengi, bronşit, kolera, batık tırnak, [bebeklerde] diş çıkarma, gut, tüberküloz, grip ve kanser gibi neredeyse her hastalığa karşı kullanılmaya başlandı. 18. yüzyıl boyunca ve 19. yüzyılın başlarında eczacılar tarafından tedbirli bir şekilde kullanılırken, 1840'ların sonundan itibaren Benjamin Rush'ın yaptığı araştırmalar temel alınarak -günde 4 kez 20'şer tane anlamına gelen "aşırı miktarda" terimini bulan kişidir- aşırı miktarda dozlarda reçete edilmeye başlandı. (ç.n.)

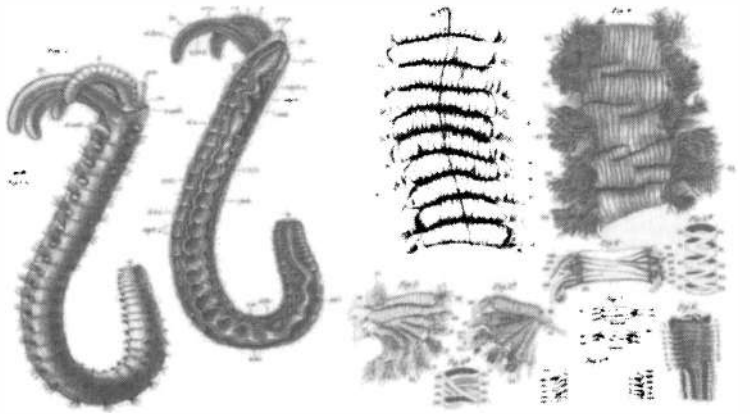
tatbik etmenin de imkânı yoktu: Halk içinden çıkan güvenilir şifacılar, insanları tedavi etmekten yasal olarak öylece menedilemezdi. Tıp tekelinin bu biçimde erkenden ele geçirilmesi, "hakikiler" açısından daha kötü oldu. Çünkü bu durum, radikal bir halk sağlığı hareketi biçiminde kitlesel bir öfke uyandırdı ve bu hareket Amerika'daki tıbbi elitizmi sonsuza kadar ortadan kaldırdı.

Görsel 25: Uzmanlıkları hakkında birbirlerini tebrik eden üç zengin doktoru gösteren renkli gravür, 1793. (Eser sahibi Robert Dighton, sonrasında gravür olarak çoğaltılmış)

Halk Sağlığı Hareketi

1830-1840 yılları arasındaki Halk Sağlığı Hareketi, şarlatanlığın ve tıbbi fanatizmin zirvesi olduğu gerekçesiyle geleneksel tıp tarihlerinden genellikle dışlanır. Gerçekte ise bu hareket, feministlerin ve işçi sınıfının harekete geçirdiği genel toplumsal ayaklanmaların tıbbi cephesiydi. Kadınlar, Halk Sağlığı Hareketinin bel kemiğiydi. Bizim bugünkü "bedenini tanı" kurslarımıza denk olan "Kadınların Fizyoloji Dernekleri" her yere yayılmıştı ve can kulağıyla dinleyen kitleye anatomi ve kişisel hijyenle ilgili basit bilgiler veriyorlardı. "Hakiki" doktorlar tarafından verilen ölümcül "tedavi"lerin aksine, koruyucu sağlığı vurguluyorlardı. Halk Sağlığı Hareketi, o dönemin pek çok "hakiki" doktoru tarafından bir kusur olarak kabul edilen düzenli yıkanmanın, kadınların bol kesimli kıyafetler giymesinin, tam buğdaylı gevreklerin, ölçülü olmanın ve kadınları ilgilendiren daha bir sürü meselenin bayraktarlığını yapıyordu. Margaret Sanger'ın[50] annesinin daha küçük bir kız olduğu zamanlarda, Hareket'in bazı unsurları doğum kontrolü meselesini zorlamaya başlamıştı bile.

Görsel 26: Florence Buchanan'ın[51] 1890 ve 1893 yıllarında yaptığı çalışmalardan bazı illüstrasyonlar.

50 Margaret Higgins Sanger (1883-1966), Amerikalı doğum kontrolü savunucusu, cinsel eğitimci, yazar, hemşire ve Amerikan Doğum Kontrolü Birliği'nin kurucusu. (ç.n.)

51 Florence Buchanan: 1867-1931 yılları arasında yaşamış bir zoologdur. İlk

Hareket, tıbbi elitizme yapılmış radikal bir saldırı, geleneksel halk tıbbının ise tasdiklenmesiydi. Hareketin bir kanadının sloganı "Herkes, kendi kendisinin doktorudur" idi ve bunu söylerken tüm kadınları da kastettiklerini açıkça ifade etmişlerdi. "Hakiki" lisanslı doktorlara, yalnızca üst sınıfın kalomel ve kanatmadan aldığı "korkunç tat" sayesinde hayatta kalmayı başaran "hiçbir şey üretmeyen asalak sınıflar"ın mensupları diyerek hücum ediyorlardı. "Hakiki" doktorlardan oluşan elitlerin eğitim gördüğü üniversiteler, öğrencilerin "emeği, kölelik ve aşağılık bir şey olarak görmeyi öğrendikleri" ve kendilerini üst sınıfla özdeşleştirdikleri yerler olmakla suçlandı. İşçi sınıfının radikalleri, dönemin dört büyük kötülüğü olarak kabul ettikleri "krallık, papazlık, avukatlık ve doktorluk"[52] arasında bağlantı kurarak bu

çalışmalarını sü altı kurtçukları ve kabukluların solunumu üzerine yapmıştır. 1896 yılında bilimsel bir toplantıya katılmıştır ve bunu gerçekleştiren ilk kadın bilim insanıdır. Birkaç yıl sonra ise Fizyoloji Derneği'nin ilk kadın üyesi olmuştur. 1902'de Londra'da Doktor unvanı kazanmış, 1904 yılında Londra Üniversitesi Akademisi'nde öğretim üyeliğine kabul edilmiş ve 1910 yılında da Amerikan Üniversite Mezunlar Derneği tarafından ödüle layık görülmüştür. (ç.n.)

52 1800'lerin başında Amerika'da yükselen bitkisel tıp alanının öncüsü Samuel Thompson'dır. Kendi kızının ölümcül hastalığını kendi topladığı bitkilerle ve buhar banyosu sayesinde iyileştiren Thompson, benzer uygulamalar yaparak bilgilerini geliştirmiş ve başka hastalara da uygulayarak başarılı olmuştur. Zaman içerisinde yaptığı şifacılık çok sayıda insan tarafından duyulmaya başlanınca dönemin ana akım tıp otoritelerinin gözüne batmış ve kendisi hakkında soruşturma başlatılmış, uyguladığı tedavilerin ölümcül sonuçlara sebep olması gerekçesiyle suçlamalara maruz kalmıştır. Yasaların kendisine karşı olması ve hasta sayısının yetişebileceğinden fazla olması sebebiyle, Birleşik Devletler Patent Kurumu'na giderek ürettiği bitkisel kürlerin patentini almış ve bunların nasıl üretileceği ve uygulanacağını anlatan bir kitap yazmıştır. Bu ürünler ve kitaba erişenlerin kendi tedavisini uygulayabileceğini, herkesin kendi kendisinin doktoru olabileceğini ve tıp alanını tekeline almış eğitimli doktorlara duyulan mecburiyetten kurtulacağını söylemiştir. Ana akım Amerikan tıbbının hastayı iyileştirmek şöyle dursun, pek çok hastaya ölümcül zararlar veren uygulamaları karşısında bu bitkisel ve ulaşılabilir tedaviler büyük bir ilgi görmüştür; Samuel Thomson da sistemin temel dayanakları olmakla suçlanan "krallık, papazlık, avukatlık ve doktorluk" karşısında geniş halk kitlelerinin desteğini alarak botanik tıbbın öncüsü haline gelmiştir. (ç.n.)

davayı destekliyorlardı. Hareket, New York'ta "ayrıcalıklı doktorlar"a saldırmak için her fırsatı değerlendiren İşçi Partisi'nin bir üyesi tarafından parlamentoda temsil ediliyordu.

"Hakiki" doktorlar kısa zamanda kendilerini köşeye sıkışmış ve sayıları azalmış bir vaziyette buldular. Halk Sağlığı Hareketi'nin sol kanadı, doktorluğu, hak ettiğinden fazlasını kazanmaları bir yana, hizmet karşılığı para kazanılan bir iş olması nedeniyle tümüyle reddetti. Ilımlı kanattan ise "hakiki" doktorlarla onların kullandığı eklektisizm[53], Grahamcılık[54], homeopati[55] gibi terimler üzerinden fikri rekabet yürütmek üzere çok sayıda yeni tıp felsefesi ve cemaat çıktı. Bu yeni cemaatler, önleyici bakım ve hafif bitkisel tedavileri vurgulayarak kendi tıp okullarını kurdular ve kendi doktorlarını yetiştirmeye başladılar. Bu tıbbi mayalanma ortamında, eskinin "hakikileri" yalnızca bir başka cemaat gibi görünmeye başladı; kendi özgün felsefesi, kalomel, kan akıtma ve diğer "kahramanca" ilaçların yerine geçebilecek diğer şeyleri öğrenmek zorunda kalmış bir cemaat. Kimin "gerçek" doktor olduğunu söylemek imkânsız hale gelmişti ve 1840'lara gelindiğinde tıp lisansı yasaları neredeyse tüm eyaletlerde feshedildi.

Halk Sağlığı Hareketi'nin doruk noktası ile örgütlü feminist hareketin başlangıcı aynı zamana denk geldi. Bu ikisi arasında o kadar sıkı bir bağ kuruldu ki hangisinin nerede başladığı ve nerede bittiğini söylemek oldukça zordur. "Kadın

53 Eklektik tıp fiziksel terapi uygulamalarının yanı sıra bitkisel ilaçlar ve başka etken maddelerin kullanımına dayanan bir Amerikan tıp dalıdır. 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk yarısında oldukça yaygındı. (ç.n.)

54 Grahamcılık: Sylvester Graham'a ait diyet sistemi. Sylvester Graham vejeteryanlığa, ölçülü hareket etmeye ve tam buğday ekmeği tüketmeye vurgu yapmasıyla tanınan bir diyet reformisti ve Presbiteryen papazıydı. Graham çoğunlukla Amerika Birleşik Devletleri'nde "vejeteryanlığın babası" olarak gösterilir. (ç.n.)

55 Homeopati, bir hastalığın, hastalık belirtilerini sağlam bir insanda ortaya çıkarabilecek maddelerin çok düşük dozlarda hastaya verilmesiyle tedavi edilebileceği inancına dayanan sözde bilimsel bir alternatif tıp yöntemidir. (ç.n.)

sağlığı için verilen bu mücadele [Halk Sağlığı Hareketi], genel anlamıyla kadın haklarının talep edilmesiyle bir sebep sonuç ilişkisi içindedir; bu noktada sağlık hareketleri ve feminist hareketler birbirinden ayırt edilemez hale gelmiştir" der ünlü tıp tarihçisi Richard Shryock. Sağlık Hareketi, kadın haklarıyla, kadın hareketi de özellikle sağlık ve kadınların tıp eğitimine erişimiyle meşgul oldu.

Görsel 27: J. Kriehuber tarafından yapılmış Homeopatik Doktorlar Derneği'nin üyelerinin Viyana'daki buluşmasını gösteren bir litograf, 1857.

Aslında, her iki grubun liderleri de kadınların doktor olmak için erkeklerden daha donanımlı olduklarını iddia edebilmek için dolaşımda olan cinsiyet stereotiplerini kullandı. Sağlık Hareketi'nin liderlerinden biri olan Samuel Thomson 1834'te "Kadınların tıp bilimi için üstün bir kapasiteye sahip olduklarını inkâr edemeyiz" diye yazmıştır. (Fakat erkeklere uygulanacak cerrahi müdahalenin ve bakımın yine erkek hekimler tarafından verilmesi gerektiğini düşünmüştür.) Sarah Hale gibi feministler ise konuyu daha ileri götürdüler ve 1852'de şunu iddia ettiler: "Biraz da tıbbın yalnızca erkeklere uygun bir saha olması meselesinden bahsedelim! Bizler ise bu sahanın kadınlara ve yalnızca onlara uygun olduğunu söylüyoruz ve bu, akla ve mantığa on kat daha uygundur."

"Hakiki" tıp eğitimi erkeklerden başka herkese kapılarını kapatırken, yeni tıp cemaatleri okullarının kapılarını

kadınlara açtı. Örneğin Harriet Hunt'ın Harvard Tıp Fakültesi'ne girmesi reddedilmişti, o da burası yerine resmi eğitim alabilmek için bir cemaat okuluna gitti. (Aslında, Harvard Tıp Fakültesi yapılan oylamada onu -birkaç siyahi erkek öğrenciyle birlikte- almayı kabul etmişti fakat öğrenciler, idareyi eğer böyle bir şey olursa isyan çıkarmakla tehdit ettiler.) "Hakiki" doktorlar Amerika'nın ilk "hakiki" kadını Elizabeth Blackwell'e eğitim vermekten kendine pay çıkarmıştı fakat kadının mezun olduğu lise (New York taşrasında küçük bir okul) çabucak kadın öğrencileri yasaklayan yeni bir önerge çıkardı. Karma eğitim veren ilk tıp okulu, Syracuse'daki "hakiki olmayan" New York Eklektik Merkezi Tıp Fakültesi idi. Son olarak, ilk kez yalnızca kadın öğrenci kabul eden tıp okullarından ikisi, Boston'da ve Philadelphia'daydı ve kendilerini "hakiki olmayan" olarak tanımlıyorlardı.

Görsel 28: Birleşik Devletler'de tıp diploması alan ilk kadın, Birleşik Krallık'ta da Genel Tıp Konseyi tarafından Tıp diploması tescil edilen ilk kadın olmasıyla tanınan İngiliz doktor Elizabeth Blackwell (1821-1910)

Gerçekten de feminist araştırmacılar Halk Sağlığı Hareketi ile ilgili daha fazla şey bulmalıdır. Bizim bugünkü hareketimiz, Halk Sağlığı Hareketi ile kadınların oy hakkı mücadelesinden daha çok ilgilidir. Bize göre Hareket'in en cazip yönleri şunlardır: (1) Hem sınıf savaşımını hem de feminist mücadeleyi temsil eder. Bugün bazı çevrelerde esasen tümüyle feminizmle ilgili sorunları orta-sınıfa ait endişelermiş gibi yazma modası hâkim. Ancak biz Halk Sağlığı Hareketi'nde feminist ve işçi sınıfı enerjilerinin bir araya geldiğini görüyoruz. Bu, Halk Sağlığı Hareketi'nin her çeşit muhalifi doğal olarak kendine çekmesi yüzünden mi, yoksa bu davanın daha derin bir amacı mı vardı? (2) Halk Sağlığı Hareketi'nin istediği şey yalnızca daha fazla ve daha iyi bir tıp hizmeti değildi; radikal bir biçimde farklı bir tür sağlık hizmeti talep ediyordu: Hüküm süren tıbbi dogma, teori ve pratiklerine karşı gerçek bir meydan okumaydı. Bugün, sağlık hizmetinin organize edilmesine yönelik eleştirilerimizi kısıtlama eğilimindeyiz ve tıbbın bilimsel özünün tartışılamaz olduğunu varsayıyoruz. Ancak bizler de tıp "bilimi" üzerine -en azından onun kadınlarla ilişkisi üzerine- eleştirel çalışma yapma kapasitemizi geliştirmeliyiz.

Doktorların Atağa Geçişi

Halk Sağlığı Hareketi, 1830'lar ve 1840'larda zirvesine ulaştığında, "hakiki" doktorlar, yani bugünkü doktorların mesleki ataları, endişelenmeye başladı. 19. yüzyılın sonlarında, toplumun tabanından gelen enerjinin azalması ve Hareket'in birbiriyle yarışan cemaatler haline gelip yozlaşmasıyla birlikte, "hakikiler" tekrar atağa geçtiler. 1848'te ilk ulusal örgütlerini kurdular ve iddialı bir şekilde kendilerine *"Amerikan* Tıp Derneği" (American Medical Association, AMA) ismini koydular. Birçoğu 1930'lar ve 1940'larda tıbbi anarşinin zirvede olduğu dönemde tasfiye edilmiş olan eyalete ve devlete ait tıbbi dernekler, reform geçirmeye başladı.

32. Dr. Meilanion Jones, finding himself outstripped in the race for patients by the fair Doctoress Atalanta Robinson, gallantly throws her a wedding ring and wins the day.
Punch Almanack 1877

Görsel 29: Dr. Meilanion Jones, girdikleri hasta muayene etme yarışında Doktor Atalanta Robinson tarafından mağlup ediliyor. Bunun üzerine rakibesine bir alyans fırlatarak günün galibi oluyor. Punch Almanağı 1877.[56]

19. yüzyılın ikinci yarısı boyunca "hakikiler" genel olarak alaylı hekimlere, cemaat doktorlarına ve kadın hekimlere amansızca saldırmaya başladı. Saldırılar birbiriyle bağlantılıydı: Kadın hekimlere cemaatlere meylettikleri için, cemaatler de kendi aralarında kadınlara yer verdikleri için saldırıya uğruyordu. Kadın doktorlara karşı yürütülen tartışmalar ataerkillikten (acil bir tıbbi yardım gerektiğinde saygın bir kadın gece vakti nasıl seyahat edebilirdi?) en şiddetli cinsiyetçiliğe doğru sıralanıyordu. Dr. Alfred Stille 1871'de AMA'da yaptığı başkanlık konuşmasında şöyle der:

56 Burada yer alan isimler antik Yunan miti Melanion (diğer adıyla Hippomenes) ile Atalante arasındaki ilişkiye dayanır. Bu hikâyeye göre Atalante hem çok güzel hem de erkek koşuculardan bile hızlı koşan bekar bir kadındır ve evlenmemeye yemin etmiştir. Bir gün Melanion, Atalante'ye meydan okur ve yarışa başlarlar. Yarış sırasında kazanamayacağını anlayan Melanion Afrodit'ten aldığı üç altın elmayı yere atarak Atalante'nin dikkatini dağıtır ve -hile ile- yarışın galibi olur, sonunda da Atalante ile evlenir. (ç.n.)

"Bazı kadınlar, erkek sporlarında erkeklerle rekabet etmeye çalışıyor. Her konuda onları [maymunlar gibi] azimle taklit ediyorlar, kılık kıyafette bile. Böyle yaparak, kadınlar bir tür hayranlık uyandırabilirler; tıpkı özellikle kendi türünden daha üstün bir türü taklit eden ucubelere ilham verecek bir hayranlık..."

Kadınların tıp alanında yer almasına karşı çıkan, Amerikan cinsiyetçiliğinin sergilediği düşmanlığın, Avrupa'da bir karşılığı yoktu. Bunun sebebi büyük ihtimalle şuydu: Birincisi, bu dönemde Avrupa'da tıpta kariyer yapmak isteyen kadınların sayısı daha azdı. İkincisi, feminist hareketler hiçbir yerde Amerika'da olduğu kadar güçlü değildi. Amerika'daki erkek doktorlar, kadınların tıp alanına girmesiyle örgütlü feminizm arasında haklı olarak bir ilişki kurdular. Üçüncüsü, Avrupa'da tıp mesleği halihazırda daha yerleşmiş durumdaydı ve dolayısıyla rekabetten daha az çekiniyordu.

"Hakiki" tıp okullarına girebilmeyi başarmış az sayıda kadın, birbiri ardına cinsiyetçi engellerle karşılaşıyordu. Sürekli olarak erkek öğrencilerin çoğunlukla müstehcen tacizlerine maruz kalıyorlardı. Kadınların bulunduğu ortamlarda, anatomi anlatmayan profesörler vardı. Öyle ders kitapları vardı ki içleri 1848 tarihli şu meşhur gebelik metnindeki gibi ifadelerle doluydu: "Kadının kafası idrak kabiliyeti için fazla küçük fakat sevmeye yetecek kadar büyüktür." Entelektüel etkinliklerin kadın üreme organları üzerinde zararlı etkileri olduğunu dile getiren saygın jinekoloji teorileri vardı.

Akademik eğitimini tamamlayan müstakbel kadın doktorun genellikle karşılaştığı şey sonraki basamakların engellenmesiydi. Hastaneler genelde kadın doktorlara kapalıydı; kapalı olmayanlar da kadınlara intörnlük yolunu açmazdı. Eğer kadın bir şekilde tedavi etmeye başlayabilirse, "hakiki" ağabeylerinin kendisine hasta yönlendirmek istememesiyle ve kendi tıp derneklerine üye olmasına kesinlikle karşı çıkmalarıyla karşı karşıya kalırdı.

Görsel 30: Koltukta oturan erkek hastanın nabzını ölçen bir kadın doktoru gösteren ahşap baskı, 1865 (Eserin sahibi G. Du Maurier, sonrasında baskı şeklinde çoğaltılmış). Metin üzerindeki yazı: Kadın doktorlar. Bu ilgi çekici hasta da kim? Bu hasta çok kötü şekilde üşütmeyi başarmış genç Reginald de Brances, tedavisi için de işinde yükselişe geçen hekim Dr. Arabella Bolus'u çağırmış.

Ve bu nedenle, bize tümüyle tuhaf ve üzücü geliyor fakat "kadın sağlığı hareketi" diyebileceğimiz hareket, 19. yüzyılın sonlarında kendisini Halk Sağlığı Hareketi geçmişinden ayrıştırdı ve saygınlık elde etmek için büyük çabalar sarf etmeye başladı. "Hakiki" olmayan cemaatlerin üyeleri, kadınlara özel tıp fakültelerinden tasfiye edildi. Elizabeth Blackwell gibi kadın tıp liderleri, alaylı ebeliğin sonlandırılmasını ve kadın doğum hizmeti veren herkese "tamamıyla tıbbi eğitim" verilmesini talep eden erkek doktorlar arasına katıldı. Tüm bunlar olup biterken "hakiki" doktorların hâlâ cemaat doktorları veya alaylı şifacılar karşısında "bilimsel" bir avantajı yoktu.

Bize göre bu durumun açıklaması, o dönemde resmi tıp eğitimi almak isteyen kadınların çoğunlukla orta sınıfa mensup

kadınlar olmasıydı. Bu kadınlar kendilerini, alt sınıf mensubu şifacı kadınlarla ya da (evvelce radikal hareketlerle özdeşleşmiş) tıp cemaatleriyle değil de orta sınıf "hakiki" doktorlarla özdeşleştirmiş olmalıydılar. Şehirlerdeki alaylı kadın hekimler gittikçe artan ölçüde göçmenler arasından çıktığı için kiminle ittifak kurulacağı değişmiş olmalıdır. (Aynı zamanda, *bütün* sorunlarla ilgilenen bir sınıflar-arası kadın hareketinin ortaya çıkma olasılığa da yok olup gidiyordu çünkü işçi sınıfına mensup kadınlar çalışmak için fabrikalara gidiyor ve orta sınıfa mensup kadınlar Viktoryen hanımefendilik çerçevesine sıkıştırılıyordu.) Doğru açıklama ne olursa olsun, sonuçta orta sınıfa mensup kadınlar, erkek tıbbına gerçek bir saldırı yapmaktan vazgeçmiş ve yeni ortaya çıkan erkek tıp mesleğinin belirlediği terimleri kabul etmiştir.

Mesleki Zafer

"Hakikiler" hâlâ tıbbi tekeli ele geçirmek için başka bir teşebbüste bulunacak durumda değildiler. Öncelikle, hâlâ herhangi bir benzersiz ve etkili yöntem ya da özel bir bilgi birikimine sahip olduklarını iddia edemiyorlardı. Zaten, bir meslek grubu yalnızca teknik üstünlükle bir mesleki tekel elde edemez. Kabul görmüş bir meslek, yalnızca kendisine uzman diyen insanlardan oluşan bir grup değildir; kendi mensuplarını seçme ve mesleğin işleyişini düzenleme, yani bir dış müdahale olmaksızın belli bir alanı tekelleştirme yetkisine *yasal olarak* sahip olan bir gruptur. Peki böyle bir grup nasıl tam bir mesleki statü kazanır? Sosyolog Elliot Freidson şöyle der:

> Bir meslek, kendi konumunu, yaptığı işin özel bir değeri olduğuna ikna ettiği, toplumun elit bir kesiminin patronajı ve koruması sayesinde elde eder ve devam ettirir.

Başka bir deyişle, meslekler yönetici bir sınıfın yaratımıdır. Tıbbın bir *meslek* haline gelmesi için, "hakiki" doktorlara ve her şeyden evvel yönetici sınıfın patronajına ihtiyaç vardı.

"Hakikiler"in şansı yaver gitti; hem bilim hem de patronaj hemen hemen aynı sıralarda, yeni yüzyılın başında mümkün hale geldi. Fransız ve özellikle Alman bilim insanları, hastalıklara neden olan mikroplar teorisini ortaya koydular ki bu teori, insanlık tarihinde ilk kez, hastalıkların önlenmesi ve tedavisi için rasyonel bir zemin sağladı. Sıradan bir Amerikan doktor, hâlâ "mizaçlar" hakkında bir şeyler geveleyip insanlara yüksek dozlarda kalomel verirken küçük bir tıp eliti yeni bilimi öğrenmek için Almanya'ya seyahat ediyordu. Amerika'ya reformist bir coşkuyla döndüler. Almanya'da eğitim almış doktorlar, yerel hayırseverlerin sağladığı fonla 1893'te ilk Amerikan-Alman tarzı tıp okulu olan Johns Hopkins'i kurdular.

Öğretim müfredatı söz konusu olduğunda, Hopkins'teki büyük yenilik, genişletilmiş klinik eğitimle beraber temel bilimle laboratuvar çalışmalarını birleştirmekti. Diğer reformlar, tam zamanlı öğretim üyeleri istihdam etmek, araştırmaya önem vermek ve tıp okulunu başlı başına bir üniversite haline getirmekti. Johns Hopkins, ayrıca modern tıp eğitimi modelini (4 yıllık üniversite eğitimini takip eden 4 yıllık tıp okulu eğitimi) de oluşturdu. Bu model, işçi sınıfından gelen ya da yoksul olan insanların tıp eğitimi alma ihtimalini ortadan kaldırdı.

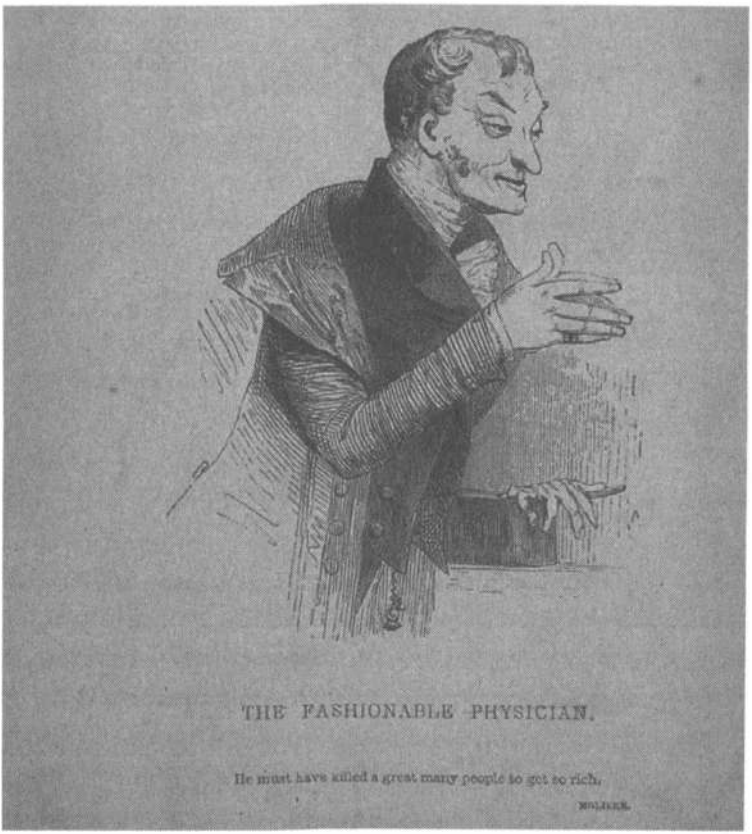
Bu sırada Amerika, dünyanın endüstri lideri olarak ortaya çıkmaya başlıyordu. Petrol, kömür ve Amerikalı işçilerin acımasızca sömürülmesi üzerine inşa edilen sermaye, finansal imparatorluklara dönüşüyordu. Amerikan tarihinde ilk defa şirketler, kitlesel ve örgütlü hayırseverliğe, yani yönetici sınıfın, ulusun sosyal, kültürel ve politik yaşamına örgütlü müdahalesine izin vermeye yetecek kadar zenginleşmişti. Bu müdahalenin kalıcı araçları olarak vakıflar kuruldu; 20. yüzyılın ilk yıllarında Rockefeller ve Carnegie vakıfları ortaya çıktı. Bu vakıfların gündemlerindeki ilk ve en öncelikli madde tıbbi "reform"du; saygın ve bilimsel Amerikan tıp mesleğinin yaratılmasıydı.

Vakıfların para desteği vermek için seçtiği Amerikan tıp hekimleri grubu, doğal olarak "hakiki" doktorların oluşturduğu bilim elitiydi. (Bu erkeklerin çoğu bizatihi yönetici sınıftandı ve tamamı kentli, üniversite eğitimi görmüş beyefendilerdi.) 1903'ten itibaren, miktarı milyonları bulan vakıf parası tıp okullarına akmaya başladı. Şartlar gayet netti: Johns Hopkins modeline uymak ya da buna yaklaşmak. Bu mesajı iletebilmek için Carnagie Şirketi, Abraham Flexner isimli bir personelini, Harvard'dan başlayarak üçüncü sınıf ticari okullara kadar, ülke çapındaki tıp okullarını ziyaret edeceği bir gezi turuna çıkmakla görevlendirdi.

Flexner, hangi okulların para alacağına ve dolayısıyla varlığını sürdüreceğine neredeyse tek başına karar verdi. Daha iyi ve büyük okullar için (yani reçete edilen reformları gerçekleştirmeye başlamak için zaten yeteri kadar parası olanlar) vakıftan gelecek epey büyük miktarda para vaadi vardı. Şanslı kazananlardan biri Harvard'dı ve 1907'de yaptığı konuşmada okul başkanı kendini beğenmiş bir tavırla şöyle demişti: "Beyefendiler, tıp için yapılacak bağışları kazanabilmenin yolu tıp eğitimini geliştirmektir." Çoğunluğu cemaatlere ait ve siyahiler ile kadınlar için açılan özel okullardan oluşan daha küçük ve yoksul okullar ise Flexner tarafından kurtarılmaya değer bulunmadı. Seçenekleri, kapatılmak veya açık kalarak Flexner'ın hazırladığı raporda kamuya açık ithamlarla karşı karşıya kalmaktı.

1910'da yayınlanan Flexner Raporu, vakıfların Amerikan tıbbına verdiği bir ültimatom niteliğindeydi. Yarattığı rüzgârla birlikte çok sayıda tıp okulu kapatıldı; Amerika'nın siyahiler için açılmış sekiz tıp okulundan altısı ve kadın öğrenciler için sığınak vazifesi gören "hakiki olmayan" okulların büyük çoğunluğu da buna dahildi. Tıp, kati şekilde bir "yüksek" eğitim branşı olarak kurulmuştu ve ona ancak çok uzun ve pahalı bir üniversite eğitimiyle erişilebilirdi. Tıbba dair bilgi arttıkça tıbbın daha uzun bir eğitim gerektirdiği kesinlikle doğrudur. Ancak Flexner ve vakfın, alaylı şifacılardan oluşan

büyük kitleye ve "hakiki olmayan" doktorlara böyle bir eğitim alma imkânı sağlamak gibi bir niyeti yoktu. Aksine, kapılar siyahilerin, kadınların ve yoksul beyaz erkeklerin yüzüne çarpıldı. (Flexner, raporunda her "kaba saba çocuğun ve işinden sıkılmış memurun" tıp eğitimi almak istediğinden hayıflanıyordu.) Tıp, orta sınıf beyaz erkeklere ait bir iş haline gelmişti.

Görsel 31: Çok sayıda hastası olduğunu iddia eden zengin ve iyi giyimli bir doktoru gösteren ahşap baskı (eser sahibi J. K. Meadows, sonrasında J. Orrin Smith tarafından çoğaltılarak basılmış), 1840.

Ancak tıp, bir işten de fazlasıydı. Sonunda bir meslek haline gelmişti. Daha açık olmak gerekirse, belli bir şifacılar grubu, yani "hakiki" doktorlar, artık tıp mesleğinin *kendisi*

olmuşlardı. Kazandıkları zafer kendi becerilerinden kaynaklanmıyordu: Sıradan "hakiki" doktor, Flexner Raporu'nun yayınlanmasıyla birdenbire tıp bilimine dair bir bilgiye kavuşmamıştı. Fakat bilimin getirdiği *mistik* havaya kavuşmuştu. Mezun olduğu okul Flexner Raporu'nda kınanmışsa ne olmuştu ki? Sonuçta o, AMA üyesi ve AMA da bilimsel reformun bayraktarı değil miydi? Doktor, bazı yabancı bilim insanları ve Amerika'nın doğusundaki vakıflar sayesinde artık "bilim adamı" olmuştu. Böylece artık o, eleştiriler, yasalar ve neredeyse rekabetler üstü biriydi.

Ebelerin Yasa Dışı İlan Edilmesi

Bir eyaletten diğerine, çıkarılan yeni, katı lisans yasaları, doktorun tıp tedavisi üzerindeki tekelini mühürlemiş oldu. Geriye bir tek, eski halk tıbbında direnenleri, yani ebeleri tıp alanından kovma işi kalmıştı. 1910'da bebeklerin %50'si, çoğunluğu siyahi veya işçi sınıfı göçmenlerden oluşan ebeler tarafından dünyaya getiriliyordu. Bu, yeni ortaya çıkan doğum uzmanlığı için kabul edilemez bir durumdu. Öncelikle, ebeye giden her yoksul kadın, akademik eğitim ve araştırma yapmak açısından bir kayıptı. Amerika'nın sınırsız alt sınıf "doğum eğitimi materyali" kaynakları, bu şekilde cahil ebeler tarafından boşa harcanıp gidiyordu. Dahası, yoksul kadınlar tahmini olarak yılda beş milyon doları ebelere harcıyorlardı; "profesyoneller"e gitmiş olması gereken beş milyon dolar...

Bununla birlikte, doğum uzmanları bilim ve reform adına ebelere karşı alenen bir saldırı başlattı. Ebelerle "felaket derecede pis, cahil ve kifayetsiz" diye dalga geçildi. Özellikle, puerperal sepsis (rahim enfeksiyonu) ve oftalmia neonatorum (belsoğukluğu ile anneden bebeğe geçen ve körlüğe yol açan enfeksiyon) hastalıklarının sıklığından ebeler sorumlu tutuldu. Her iki hastalık da en düşük eğitimli ebenin bile kavrayabileceği basit tekniklerle önlenebilirdi (rahim enfeksiyonu için el yıkama ve oftalmik hastalık için de

Görsel 32: Arka tarafta yıldızlara bakarak burç tahmininde bulunan iki erkekle birlikte, ebe yardımıyla oturarak doğum yapan bir kadını gösteren ahşap oyma, 1583 [?]

göz damlası). Sonuç olarak gerçekten kamu yararını gözeten bir doğum uzmanlığı için en bariz çözüm, gerekli önleyici teknikleri ebelerden oluşan kitle tarafından bilinir ve uygulanabilir hale getirmek olmalıydı. Aslında Almanya'da, İngiltere'de ve pek çok Avrupa ülkesinde yapılan da buydu: Ebelik, yerleşik ve bağımsız bir meslek haline gelmesi için eğitim vasıtasıyla bir üst seviyeye çıkarılmıştı.

Fakat Amerikalı doğum uzmanlarının doğum hizmetini geliştirmek gibi bir vaatleri yoktu. Aslında, 1912'de Johns Hopkins'te çalışan bir profesörün yaptığı çalışmaya göre Amerikan doktorlarının çoğunun ebelerden daha *az* yetkinliği

Görsel 33: İmalı bir biçimde çekici hamile bir kadını muayene eden bir erkek e
ve hizmetçi tarafından odadan dışarı çıkarılan rahatsız kocayı gösteren bir çiz
gravür, 1773. (Resim altındaki yazı: Erkek Ebe ya da Kadınların Evlilik Sonra
Zayıflığı: Kocaların Dikkatine)

vardı. Doktorlar, sepsis ve oftalmi hastalıklarını önleme konusunda güvenilmez olmakla kalmıyor, aynı zamanda anneyi ve bebeği tehlikeye atacak cerrahi teknikleri kullanmak konusunda da fazla hevesli davranıyorlardı. Yani eğer doğum hizmetinin yasal tekelini eline almayı hak edecek birileri varsa bunlar ebelerdi, tıp doktorları değil. Ancak iktidar, doktorların elindeydi, ebelerin değil. Tıp mesleğinden gelen yoğun baskı altında, bir eyaletten diğerine ebeliği yasaklayan ve doğumla ilgili uygulamaları doktorlarla sınırlandıran yasalar geçirildi. Bu, yoksul ve işçi sınıfına mensup kadınlar için aslında daha kötü -ya da hiç- doğum hizmeti anlamına geliyordu. (Örneğin, Washington'daki bebek ölümleri oranıyla ilgili bir çalışma, ebeliği yasaklayan yasanın çıkarıldığı dönemi takip eden yıllarda bebek ölümlerinin artışa geçtiğini gösteriyordu.) Yeni, erkek tıp mesleği için ebelere uygulanan yasak, rekabet kaynağının azalması anlamına geliyordu. Kadınlar, bağımsız hekimler olarak son dayanak noktalarından da uzaklaştırıldılar.

Lambalı Kadın

Sağlık alanında kadınlara kalan tek meslek hemşirelikti. Hemşirelik, her zaman para kazanılan bir iş olarak var olagelmemişti; bunun ücretli bir iş olarak icat edilmesi gerekti. 19. yüzyılın başlarında, birine -hasta bir çocuk ya da yaşlanan bir akrabaya- bakım vermek durumunda kalan kadına basitçe "hemşire" deniyordu. Hastaneler vardı ve hemşire istihdam ediyorlardı fakat o dönemin hastaneleri büyük oranda ölmek üzere olan yoksullara bir sığınak vazifesi görüyordu ve yalnızca göstermelik bir hizmet veriyordu. Tarihte yazılanlara göre hastane hemşireleri, sarhoşluğa, fahişeliğe ve hırsızlığa meyilli, itibarsız bir yığındı ve hastanelerin şartları genellikle utanılacak seviyedeydi. 1870'lerin sonlarında, New York Bellevue Hastanesi'ni araştıran bir komite tesiste bir kalıp sabun bile bulamamıştı.

Görsel 34: Çok fakir bir kadına hasta çocuğu için pahalı yiyecekler ve ilaçlar öneren zengin ve cahil doktoru gösteren bir ahşap baskı. (Resim üzerindeki diyalog: Doktor: "Evet Mrs. Brown! Kızınıza bol bol güzel muhallebiler, paça jölesi, biraz üzüm suyu vermeli, onu deniz kenarına götürmelisiniz, mümkünse birlikte Baden-Baden'e gitmelisiniz.")

Hemşirelik, kadın işçiler için pek de cazip bir saha olmasa da kadın *reformcular* için geniş ve açık bir alandı. Hastanede uygulanan tedavide reform gerçekleştirebilmek için hemşirelikte reform gerçekleştirebilmek gerekiyordu. Ve hemşireliği doktorların ve "iyi huylu" kadınların kabul edebilmesi için tamamen yeni bir hemşire imgesi yaratılması gerekiyordu. Florence Nightingale,[57] bu değişimi Kırım Savaşı'nda

57 Florence Nightingale,1853-56 yılları arasında yaşanan Kırım Savaşı sıra-

cephe hastanelerinde edindi; buraya orduya hizmet veren sivil "hemşireler"in yerine disiplinli, ayık, orta yaşlı kadınlardan oluşan bir grup getirdi. Bir Amerikan hastaneleri reformcusu Dorothea Dix ise bu yeni tür hemşireleri İç Savaş'ta ortaya çıkan Birlik Hastaneleri'ne takdim etti.

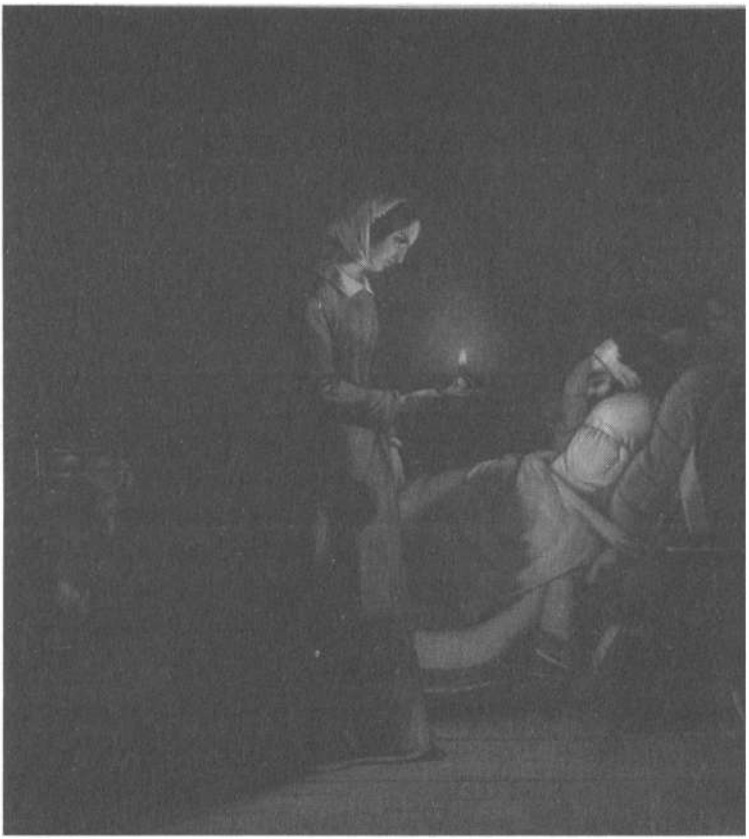

Görsel 35: Le Par (?) tarafından yapılmış Kırım Savaşı sırasında gerçekleşen Inkerman Muharebesi'nde yaralanan askerlere hemşirelik yapan Sisters of Charity topluluğunu gösteren renkli litograf, 1855.

Yeni hemşire, kendini düşünmeksizin yaralılara hizmet eden "lambalı kadın", halkın gözünde ün kazandı. Kırım Savaşı'ndan sonra İngiltere'de, İç Savaş sonrasında da Amerika'da

sında cepheden gelen askerlerin tedavisinde görev almıştır. Nightingale'in Üsküdar'da çalıştığı hastaneye getirilen askerler çoğunlukla savaş yaralanmaları, kolera, dizanteri ve buz yanığı gibi hastalıklardan tedavi görürlerdi. Nightingale, emrinde çalışan 38 hemşireyle birlikte, sadece askerlere doğru tedavi verilmesi işini değil, onların yemek ve barınma ihtiyaçlarının giderilmesi, tesisin temiz tutulması görevlerini de üstlenmişti; böylece modern hemşireliğin temellerini atmıştı. Geceleri sürekli nöbet tutan ve elinde taşıdığı bir lamba ile er yataklarının arasında dolaşarak tedavilerinin aksamaması için gayretler gösteren Nightingale'e bir süre sonra "lambalı kadın" denmeye başlandı. Tedavi gören askerlerden biri olan Henry Wadsworth Longfellow, Santa Filomena adlı şiirinde Nightingale'den bahsetmiştir:
"İşte bu sefalet evinde
Lambalı bir kadın görürüm.
Giderken bir odadan diğerine
İçinden geçtiği donuk ışığıdır hüznün." (ç.n.)

gerçek hemşirelik okulları ortaya çıkmaya başladı. Aynı zamanda, tıp eğitimi ihtiyacına ayak uydurabilmek için hastanelerin sayısı artmaya başladı. Tıp öğrencilerinin eğitim alacak hastanelere ihtiyacı vardı ve doktorlara öğretilene göre, iyi hastanelerin de iyi hemşirelere...

Görsel 36: Florence Nightingale'i gösteren monokrom baskı, 1855. (Eser sahibi J. Butterworth, sonrasında 1839-1854 yılları arasında C. A. Tomkins tarafından çoğaltılarak basılmış)

Gerçekte, ilk Amerikan hemşirelik okulları, öğrenci olarak gerçek üst sınıf kadınları işe almak için ellerinden geleni yaptılar. New York'un eski aristokrat ailelerinin birinden gelen Bayan Euphemia Van Rensselear, Bellevue'nün ilk

dersine teşrif etmişti. Isabel Hampton, Johns Hopkins Üniversite Hastanesi'nde hemşirelere eğitim verirken, rehber doktorlardan biri yalnızca şundan şikâyet ediyordu:

> "Bayan Hampton stajyerleri (öğrencileri) üst sınıftan seçmekle en iyisini yaptı fakat ne yazık ki hepsini de iyi görünüşleri nedeniyle seçti ve hane personeli o günden beri üzüntü içinde."

Hemşireliği icat eden kadınlara biraz daha yakından bakalım çünkü gerçek anlamda bugün bildiğimiz hemşirelik, üst sınıf Viktoryen kadınlarının baskısı sonucunda ortaya çıkmıştır. Dorothea Dix, azımsanmayacak bir servetin mirasçısıydı. Florence Nightingale ve Louisa Schuyler (Amerika'nın ilk Nightingale tarzı hemşirelik okullarının kurulmasının arkasındaki itici güç) gerçek aristokratlardı. Viktorya dönemi hanımefendilik anlayışının, kadınları mecbur ettiği işsizlikten kaçan firarilerdi. Dix ve Nightingale, otuzlu yaşlarına gelip de uzun ve işe yaramaz bir evde kalmışlık süreci ihtimaliyle yüzleşinceye kadar reformculuk kariyerlerine başlamamışlardı. Enerjilerini hasta bakımı üzerinde yoğunlaştırdılar çünkü bu, onların sınıfından gelen kadınlar için "doğal" ve makbul bir uğraştı.

Nightingale ve ilk öğrencileri, hemşireliğe kendi sınıflarına ait önyargıların silinmez damgasını bıraktı. Verilen eğitim, becerilere değil karaktere önem vermişti. Nihai ürün, yani Nightingale hemşiresi, en yalın ifadeyle ideal hanımefendiydi; evden hastaneye nakledilmiş ve üreme yükümlülüklerinden kurtarılmıştı. Doktorun gözünde mutlak itaatin kadınsı faziletlerini, hastanın gözünde bir annenin fedakârlığını taşıyordu. Daha aşağı pozisyonlardaki hastane çalışanları için de hizmetlilerle muhatap olmaya alışkın ev idarecisinin katı ama kibar disiplinini taşıyordu.

Ancak göz alıcı "lambalı kadın" imgesinin aksine, hemşirelik işine düşük ücretler ödeniyordu ve iş, ağır ev işlerinden ibaretti. Çok geçmeden, hemşirelik okullarının çoğu,

yalnızca hemşirelik dışındaki tek seçenekleri fabrikada çalışmak ya da sekreterlik yapmak olan işçi sınıfından ve alt orta sınıftan gelen kadınların ilgisini çeker oldu. Ama hemşirelik eğitiminin felsefesi değişmedi. Sonuçta eğitimciler, hâlâ orta ve üst sınıf mensubu kadınlardı. Aksine, "hanımefendi gibi" karakter gelişimi konusundaki ısrarlarını daha da sertleştirdiler. Neticede hemşirelerin sosyal adaptasyonu, 20. yüzyılın çoğunluğunda olduğu noktaya geldi: Üst sınıfın kültürel değerlerinin, işçi sınıfından gelen kadınlara dayatılması. (Örneğin yakın zamana değin hemşirelere çay ikramı, sanattan anlama vb. gibi üst sınıf incelikler öğretiliyordu. Bugün hâlâ uygulama hemşirelerine korse giymek, makyaj yapmak ve genel olarak "daha iyi" sınıflardan kadınların davranışlarını taklit etmek öğretiliyor.)

Fakat Nightingale hemşiresi, üst sınıf kadınlığın çalışma hayatına yansımasından ibaret değildi. O, cinsiyetçi Viktoryen toplumu tarafından tanımlanmış kadınsılık anlayışını benimsemişti. O, bir *kadın*dı. Hemşireliği icat edenler, bu işi annelikten sonra kadının ikinci doğal görevi olarak görüyordu. Bir grup İngiliz hemşire, hemşirelik eğitiminin de tıp mesleği gibi sınavlar ve lisanslarla edinilmesini teklif ettiğinde, Nightingale şöyle cevap verdi: "Hemşireleri, sınayıp onaylayacak olanlar *yalnızca annelerdir*." (Burası vurgulanmış) Bundan yaklaşık bir yüzyıl sonra bir hemşirelik tarihçisinin dediği gibi: "Kadınlar, içgüdüsel olarak hemşiredir; bu onlara Doğa Ana tarafından öğretilmiştir."[58] Kadınlar, içgüdüsel olarak hemşire olsalar da Nightingale'e göre içgüdüsel olarak doktor değillerdi. Nightingale, yaşadığı dönemin az sayıdaki kadın hekimi hakkında şöyle yazmıştı: "Tek yaptıkları erkek olmaya çalışmaktı fakat ancak üçüncü sınıf erkek olmayı başarabildiler." Gerçekten de 19. yüzyılın sonlarında hemşirelik öğrencilerinin sayısı arttıkça, kadın tıp öğrencilerinin sayısı azaldı. Kadın, sağlık sisteminde yerini bulmuştu.

58 Dr. Victor Robinson, *White Caps, The Story of Nursing.*

Feminist hareket, tıbbi profesyonelliğe karşı durmadığı gibi, hemşireliğin bastırılmış bir kadınlık rolü olmasıyla da mücadele etmedi. Aslında, 19. yüzyılın sonlarında feministler de kadınlığın hemşire/anne imgesini yüceltmeye başlamışlardı. Amerikan kadın hareketi, doğrudan oy hakkına odaklanmak için tam cinsiyet eşitliği mücadelesinden vazgeçti. Oy hakkını elde edebilmek için Viktoryen ideolojinin en cinsiyetçi prensiplerini kabul etmeye hazırdılar: Kadınların insan oldukları için değil, anne oldukları için oy hakkına ihtiyacı olduğu fikrini öne sürdüler. "Kadınlar insan ırkının anneleridir" diye haykırmıştı Bostonlu feminist Julia Ward Howe; "onlar insanlığın aciz çocukluğunun koruyucusudur; ilk öğretmeni ve en gayretli savaşçısıdır. Aile hayatını kutsayan ve güzelleştiren detayların mirası üzerinde, kadın aynı zamanda yuva kurandır." Ve bizim için burada aktarması oldukça acı veren bunun gibi daha birçok şey...

Kadın hareketi, başlangıçtaki hedefini yani tıp mesleğini kadınlara açma amacını bıraktı. Neden erkeklerin önemsiz işleri için annelikten vazgeçilecekti ki? Elbette, tıp mesleğine doğasında cinsiyetçilik ve elitizm olduğu gerekçesiyle saldırma dürtüsü uzun zaman önce ölmüştü. Bunun yerini, kadınların doğal işlevlerinin meslek haline getirilmesi almıştı. Ev işleri, yeni "ev bilimi" disiplini adı altında yüceltiliyordu. Anneliğin, hemşirelik ve öğretmenlikle neredeyse aynı hazırlık ve becerileri gerektiren bir iş olduğu ileri sürülüyordu.

Sonuç olarak bazı kadınlar, kadınların ev içi rollerini meslekleştirirken, bazıları da hemşirelik, öğretmenlik ve sonraları da sosyal hizmet gibi mesleki rolleri "evcilleştiriyordu." Bu meslekler, kadınsal güdülerini ev dışında ifade etmek isteyenlere, "doğal" ev içi rollerinin basit uzantıları olan işlermiş gibi sunuluyordu. Diğer taraftan evde kalan kadınlar, kendilerini işlerini aile içinde yapan bir tür hemşire, öğretmen ve danışman gibi görmeye cesaretlendiriliyordu. Böylece, 1800'lerin sonlarında yaşamış orta sınıf feministler, cinsiyetçiliğin bazı sert çelişkilerini gidermiş oldular.

Görsel 37: G. Hazan tarafından yapılmış yerine getirdiği faaliyetlerle birlikte bir hemşireyi gösteren renkli litograf, [192?-?]

Doktorların Hemşirelere İhtiyaç Duyması

Elbette, kadın hareketi hemşireliğin geleceğinde söz sahibi olacak bir konumda değildi; o konumda tıp mesleği vardı. Başlangıçta, erkek doktorlar yeni Nightingale hemşirelerine biraz şüpheci yaklaştılar. Muhtemelen bunun da tıp alanına sızmak isteyen bir başka kadınsal girişim olduğundan şüphelenmişlerdi. Fakat hemşirelerin koşulsuz itaati, kısa sürede bu şüpheleri giderdi. (Nightingale bu konuda biraz takıntılıydı. Yeni eğitim almış hemşireleriyle Kırım'a gittiğinde, başlangıçta doktorlar hepsini görmezden geldi. Nightingale, doktorlardan bir talimat gelene kadar kadınlarının binlerce yaralı ve hasta askere yardım eli uzatmasına izin vermedi. Bundan etkilenen doktorlar, sonunda yumuşadı ve hemşireleri hastaneyi temizlemekle görevlendirdi.) 19. yüzyılda askeri kuşatma altında bulunmuş doktorlara göre hemşirelik beklenmedik bir lütuftu. En sonunda "hakikiler"le rekabet etmek istemeyen, öne sürdükleri tıbbi bir doktrin bulunmayan ve hizmet etmekten başka bir hayat amacı da olmayan bir çeşit sağlık çalışanı ortaya çıkmıştı.

Ortalama hakiki doktor hemşireleri hoş karşılarken, 20. yüzyıl başındaki yeni bilimin uygulayıcıları için hemşire artık bir *gereklilikti*.

Flexner sonrası ortaya çıkan yeni doktor tipi, hiçbir şey yapmadan öylece durmak ve yaptığı "tedaviler"in sonucunu izlemek konusunda eski doktorlara pek benzemiyordu. Tanı koyuyor, reçete yazıyor ve ilerliyordu. Yeteneklerini ya da pahalı akademik eğitimini, yatalak hasta bakımının sıkıcı detaylarıyla uğraşarak boşa harcayamazdı. Bu yüzden de sabırlı, itaatkâr bir yardımcıya, hizmet işlerinden öteye geçmeyecek birine, kısacası bir hemşireye ihtiyacı vardı.

İyileştirmenin tam manasıyla anlamı, tedavi etmek ve bakım vermek, doktorluk *ve* hemşirelik yapmaktır. Eski zamanların alaylı şifacıları bu iki işlevi birleştirmişti ve ikisine de değer veriyordu. (Örneğin, ebeler yalnızca doğumu

Görsel 38: Resim üzerindeki yazılar: "Hemşireler ve ebeler aranıyor. Harp zamanı yaptığınız iş, sonrasında kariyerinize dönüşebilir."

Görsel 39: Bir ebenin eteğinin altından doğum yapmasına yardımcı olduğu doğum sandalyesinde oturan bir kadını gösteren ahşap oyma, 1513. Kadınların doğum sırasında üzerine oturdukları doğum sandalyesinden Eski Ahit'te bahsedilir. Yunanlar genellikle bunun için özel bir yatak ya da sedir kullanırlardı, fakat doğum sandalyesi 17. yüzyıla kadar genel olarak kullanılmaya devam etti, 19. yüzyılda da sıklıkla kullanıldı. Çok çeşitli sandalyeler tasarlanmıştı ama resimde gösterilen sandalye 1513'te Eucharius Roslin tarafından tavsiye edilendir.

yönetmiyordu, yeni anne çocuklarına bakmaya hazır olana kadar onunla birlikte kalıyordu.) Ancak bilimsel tıbbın ve modern tıp mesleğinin gelişmesiyle birlikte bu iki işlev, geri dönüşü olmayacak şekilde birbirinden ayrıldı. Tedavi etmek, doktora özel bir alan halini aldı; bakım ise hemşireye havale

edildi. Bir hastanın iyileşmesi sonucunda tüm övgüyü doktor ve onun "hızlı çözüm"ü aldı zira yalnızca o, bilimin o mistik havasını soluyabiliyordu. Diğer taraftan, hemşirenin yaptıkları bir hizmetçinin yaptıklarıyla eş tutulurdu. Hemşirenin hiçbir gücü, büyüsü ya da övgü alma talebi yoktu.

Görsel 40: H. A. Freeth (1912-1986) tarafından yapılmış maske ve eldiven takan bir hemşire ve bir cerrahı gösteren bir ıslak oyma baskı, 1900-1999.

Doktorluk ve hemşirelik birbirini tamamlayan işlevler olarak ortaya çıktı ve toplum, hemşireliği kadınsı olarak tanımlarken, doktorluğu da çabucak tabiatı gereği "erkeksi" olarak gördü. Hemşire, kadının idealize edilmiş hali ise doktor da

erkeğin idealize edilmiş haliydi: Zekâ ve eylemi, soyut teoriyi ve gerçekçi pragmatizmi bir araya getiriyordu. Kadını hemşireliğe uygun kılan nitelikler ise aynı zamanda onu doktorluktan meneden niteliklerdi ve bunun aksi de geçerliydi. Hemşirenin hassasiyeti ve kendi doğasından gelen spiritüelliğinin, bilimin sert ve doğrusal dünyasında yeri yoktu. Doktorun kararlılığı ve merakı da uzun saatler alan hasta bakımına uymuyordu.

Bu stereotipler, neredeyse yıkılmaz hale geldi. Bugünün Amerikan Hemşireler Derneği liderleri, hemşireliğin artık kadınsı bir iş olmadığı, cinsiyetsiz bir "meslek" olduğu konusunda ısrarcı olmalı. Bu "imgeyi" değiştirmek için daha fazla erkek hemşireye çağrıda bulunmalı ve hemşireliğin de neredeyse tıp kadar akademik hazırlık gerektirdiği konusunda ısrar etmeliler. Ancak hemşireliği "profesyonelleştirme" güdüsü, en iyi ihtimalle, sağlık sistemindeki cinsiyetçilik gerçeğinden kaçmaktır. En kötü ihtimalle de bu güdünün kendisi zaten cinsiyetçidir; kadın sağlık çalışanları arasındaki bölünmeyi derinleştirir ve erkeklerin yönettiği hiyerarşiyi destekler.

SONUÇ

Üzerine çalışmamız gereken bir tarihimiz, kendimize ait savaşımlarımız var. Peki biz bugün tarihten, Kadın Sağlığı Hareketi'nden ne dersler alabiliriz?

Bizim vardığımız sonuçlardan bazıları şunlar:

- Bizler, tıp tarihi boyunca pasif izleyiciler değildik. Bugünkü sistem, kadın ve erkek şifacılar arasındaki rekabetten doğdu ve şekillendi. Tıp mesleği, bize ayrımcılık yapan herhangi bir kurum değil; bizi dışarıda tutmak için tasarlanmış ve dikilmiş bir kaledir. Bu da bize, sağlık sistemindeki cinsiyetçiliğin tesadüfi olmadığını anlatıyor. Yalnızca toplumun cinsiyetçiliğinin bir yansıması ya da bireysel olarak doktorların cinsiyetçiliğinin sonucu da değil. Bu olgu, tarihsel olarak tıp biliminin kendisinden bile daha eskidir; kökleri çok derinlerde olan kurumsallaşmış cinsiyetçiliktir.
- Düşmanımız yalnızca "erkekler" veya bazılarının bireysel erkek şovenizmi değil, bütün bir sınıf sisteminin kendisidir. Bu sistem, üst sınıf erkek şifacıların kazanmasını mümkün kılmış ve bizi itaat etmeye mecbur etmiştir. Kurumsallaşmış cinsiyetçilik, erkeklerin iktidarını destekleyen mevcut sınıf sistemi tarafından sürdürülüyor.
- Tarihsel olarak kadınların şifacılık rollerinden dışlanmasını meşrulaştıracak hiçbir tutarlı gerekçe yoktur. Cadılar, pragmatik, empirist ve edepsiz oldukları gerekçesiyle saldırıya uğradı. Ama 19. yüzyılda retorik

tersine döndü: Kadınlar son derece bilim dışı, hassas ve duygusal oluverdiler. *Stereotipler,* erkeklerin işine gelecek şekilde değişir, *biz* değil. Bizim "doğuştan gelen kadınsı doğamız"da bugünkü itaatkârlığımızı haklı çıkaracak hiçbir şey bulunmuyor.

- Erkekler, sağlık sistemindeki iktidarlarını, bilimsel bilgiyi tekelleştirmeleri sayesinde sürdürüyorlar. Bilim aklımızı bulandırdı ve bize bilimin idrakimizin çok ötesinde olduğuna inanmamız öğretildi. Hayal kırıklığı içinde olduğumuzdan, onu bizden saklayan erkeklerle mücadele etmek yerine, kimi zaman *bilimi* reddetmeye kalktık. Ancak tıp bilimi bizi özgürleştiren güç olabilirdi; sağlık çalışanları olarak kendi bedenlerimiz üzerinde bize gerçek bir kontrol verebilir ve hayatımızda iktidar sahibi olmamızı sağlayabilirdi. Tarihimizin bu noktasında, tıbbi bilgiyi kavramaya ve paylaşmaya yönelik her çaba, mücadelenin önemli bir parçasıdır: "Bedenini tanı" kursları ve literatürü, kendine yardım projeleri, danışmanlık ve ücretsiz kadın klinikleri gibi.
- Tıpta profesyonelleşme, üst sınıf erkek tekelinin kurumsallaştırılmasından başka bir şey değildir. Profesyonelleşmeyi asla uzmanlıkla karıştırmamalıyız. Uzmanlık, elde etmek için çalışılacak ve paylaşılacak bir şeyken, profesyonelleşme tanımı gereği elitist ve dışlayıcı, cinsiyetçi, ırkçı ve sınıfçıdır. Amerika tarihinde tıp eğitimi isteyen kadınlar, eğitimin beraberinde getireceği profesyonelleşmeyi kabul etmeye dünden razıydılar. Statüleri sayesinde *kendi* kazançlarını elde ettiler ama bunu, kendileri kadar ayrıcalığa sahip olmayan kız kardeşlerinin, yani ebeler, hemşireler ve alaylı şifacıların sırtına basarak yaptılar. Bugün amacımız, asla ayrıcalıklı tıp mesleğini kadınlara açmak değil; tıbbı tüm kadınlara açmak olmalıdır.

- Bu da demek oluyor ki sağlık alanındaki kadın çalışanlar ile [sağlık hizmeti alan] kadın tüketiciler arasındaki ayrımları ve engelleri ortadan kaldırmaya başlamak zorundayız. Ortak meseleler inşa etmeliyiz: Sağlık hizmeti alan tüketiciler, sağlık çalışanı olan kadınların ihtiyaçlarının farkında ve sağlık çalışanı kadınlar, kadın tüketicilerle temas halindedir. Kadın sağlık çalışanları, kolektif kendine-yardım ve kendi kendine-öğrenme projelerine ve sağlık kuruluşlarına karşı verilecek mücadeleye liderlik edebilirler; ancak, güçlü bir kadın tüketici hareketinden destek ve dayanışma görmeye de ihtiyaçları var.
- Kadın sağlık çalışanları olarak, bugün gördüğümüz baskının, kadın olduğumuz için gördüğümüz baskıyla ayrılmaz bir bağlantısı vardır. Sağlık sisteminde bizim ağırlıklı rolümüz olan hemşirelik, basitçe annelik ve eşlik görevlerimizin uzantısı olan bir iş alanı. Hemşire, başkaldırının onun yalnızca "profesyonelliğini" değil, aynı zamanda kadınsılığını da yok edeceğine inanacak şekilde sosyalleştirildi. Bu da demektir ki erkek tıp elitlerinin, cinsiyetçiliğin toplumda büyük oranda devam etmesinden oldukça özel bir çıkarı var: Doktorlar, çalışanların çoğunluğu kadın olan bir endüstrinin patronlarıdır. Cinsiyetçiliğin toplumda geniş bir yere sahip olması, sağlık iş gücündeki kadın çoğunluğun "iyi", söz dinleyen ve pasif çalışanlar olmasının sigortasıdır. Cinsiyetçiliği ortadan kaldırırsanız sağlık hiyerarşisinin dayanak noktalarından birini de ortadan kaldırmış olursunuz.

Pratikte bunun bizim için anlamı, sağlık sisteminde işçi örgütlenmesini kadın örgütlenmesinden ayıramayacağımızdır. Kadın sağlığı çalışanlarına *işçi* oldukları için ulaşmaya çalışmak, aslında onlara *kadın* oldukları için ulaşmaya çalışmaktır.

KAYNAKÇA

***

[1973'teki orijinal baskıda olduğu şekliyle]

Dr. Thomas Szasz, *The Manufacture of Madness*, Delta Books, 1971.

Szasz'a göre kurumsal psikiyatri, hastanın cadı rolünde olmasıyla birlikte, cadı avlarının modern versiyonudur. Cadılığın, profesyoneller ile alaylı şifacılar arasındaki mücadele bağlamında ilk sunumunu ona borçluyuz. Bu yüzden özellikle "Şifacı olarak Cadı" bölümüne bakınız.

Jules Michelet, *Satanism and Witchcraft*, The Citadel Press, 1939.

Ünlü Fransız tarihçi tarafından yazılmış bir 19. yüzyıl çalışması. "Hekim olarak şeytan" tartışmasıyla birlikte Orta Çağ, Kilise ve bâtıl inanç üzerine güçlü bir kitap.

Heinrich Kramer ve James Sprenger, *The Malleus Maleficarum*, çeviri Rev. Montague Summers, The Pushkin Press, London, 1928.

Zor bir Orta Çağ metni ama cadı avları operasyonlarının günbegün detayları ve cadı avcısının zihniyetinin iç yüzünü anlamak için şimdiye kadarki en iyi kaynak.

Rev. Montague Summers, *The History of Witchcraft and Demonology*, University Books, New York, 1956.

1920'lerde Katolik bir papaz ve cadı avları savunucusu -gerçekten öyle- tarafından yazılmış. Cadıya "sapkın", "anarşist" ve "fahişe" diye saldırıyor.

Pennethrone Hughes, *Witchcraft*, Penguin Books, 1952.

Genel bir giriş ve araştırma.

Muriel Joy Hughes, *Women Healers in Medieval Life and Literature*, Books for Libraries Press, Freeport, New York, 1943.

Akademik tıbbın durumu, alaylı kadın doktorlar ve ebeler hakkında iyi bilgiler içeren, geleneksel biçimde yazılmış bir kitap. Ne yazık ki cadılık sorununu tamamıyla dışarıda bırakıyor.

Margaret Alice Murray, *The Witch Cult in Western Europe*, Oxford University Press, 1921.

Dr. Murray, cadılığın kısmen Hristiyanlık öncesi dinin kalıntısı olduğuna dair antropolojik yaklaşımı geliştiren ilk kişidir ki bugün bu yaklaşım geniş ölçüde kabul görmektedir.

Christina Hole, *A Mirror of Witchcraft*, Catto and Windus, London, 1957.

Çoğunlukla 16. ve 17. yüzyıl İngiltere cadı mahkemelerinden ve diğer metinlerden çıkarılan özetleri içeren bir kaynak kitap.

Joseph Kett, *The Formation of the American Medical Profession: The Role of Institutions, 1780-1860*, Yale University Press, 1968.

Muhafazakâr bir bakış açısı, ancak alaylı şifacılar hakkında dağınık bilgilerle dolu. Dördüncü bölümde Halk Sağlığı Hareketi'nin radikal siyasi doğasını tartışıyor.

Richard H. Shryock, *Medicine in America: Historical Essays*, Johns Hopkins Press, 1966.

Okunabilir, geniş kapsamlı ve oldukça liberal bir kitap. Özellikle "Amerikan Tıbbında Kadın" ve "Halk Sağlığı Hareketi" bölümlerine bakınız.

Rosemary Stevens, *American Medicine and the Public Interest*, Yale University Press 1971.

Uzun ve sıkıcı fakat Amerikan tıp mesleği ve vakıfların rolünün oluşmasıyla ilgili ilk bölümler faydalı.

Abraham Flexner, *Medical Education in the US and Canada*, Carnegie Foundation, 1910. (University Microfilms, Ltd., Ann Arbor'dan edinilebilir.)

Amerikan tıp eğitimini değiştiren meşhur "Flexner Raporu." Bazı öneriler mantıklı ama inanılmaz bir elitizm, ırkçılık ve cinsiyetçilik içeriyor.

Richard Shryock, *The History of Nursing*, N.B. Saunders, 1959.

Genellikle hemşireliğin, hemşire eğitmenlerince yüceltilmesinden ibaret olan çoğu hemşirelik tarihinden daha iyi fakat Shryock'un tıp tarihlerinden daha kötü.

Cecil Woodham-Smith, *Lonely Crusader: The Life of Florence Nightingale*, McGraw Hill, 1951.

Hemşireliği üst sınıf Viktoryen kadınlarının baskılanması bağlamına oturtan detaylar açısından zengin bir biyografi.

Harriet K. Hunt, *Glances and Glimpses*, Source Book Press, 1970.

19. yüzyıl ortalarında yaşamış bir feminist ve "hakiki olmayan" kadın doktorun tutarsız otobiyografisi. O dönemde tıp tedavisinin durumunu anlatan betimlemeler açısından yararlı.

Frances E. Kobrin, "The American Midwife Controversy: A Crisis of Professionalization", Bulletin of the History of Medicine, July-August 1966, s. 350.

Amerikan ebelerinin yasaklanmasıyla ilgili ölçülü ve bilimsel bir rapor. Gerçekten okumaya değer.

Feminist Press, ifade özgürlüğü ve sosyal adaleti destekleyen, kâr amacı gütmeyen bağımsız bir yayınevidir. Aktivist bir ruhu ve seçme ve eşitliğe inancı paylaşan kadın ve erkeklerin heyecan verici yazılarını yayınlıyoruz. 1970'te temelleri attık, Zora Neale Hurston ve Charlotte Perkins Gilman gibi yazarların "kayıp" çalışmalarını kurtarmakla bu işe başladık, çeşitli ırk ve sınıf geçmişleri olan Amerikalı yazarların kitaplarıyla yayın programımızı kurduk. O günden beri dünyanın farklı yerlerinde yapılmış çalışmaları Kuzey Amerika'ya getiriyoruz. Farklı bir hikâye anlatan yenilikçi ve genellikle şaşırtıcı kitaplar arıyoruz. Kitaplarımızın tüm listesini feministpress.org adresinde görebilir ve tüm kitaplarımızı büyük indirimlerle almak için Friends of FP'ye katılabilirsiniz.

CADILAR, EBELER VE HEMŞİRELER

Kadın Şifacıların Tarihi

Cadılar, Ebeler ve Hemşireler, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ikinci dalga feminizm hareketi içinden çıkan bir belgedir.1970'lerin başında feministler, sağlık sisteminin kadınları çeşitli şekillerde suistimal ettiğini veya onlara adaletsizce davrandığını fark etmeye başladılar. Sağlık alanında çalışan kadınların rolleri, büyük oranda hemşirelik ve yardımcı hemşirelik gibi alt rollerle sınırlandırılıyordu. Kadınların her zaman, her şart altında kendi bedenleri ve sağlıklarıyla ilgili bu derece güçsüzleştirilmiş olamayacağından şüphelenmeye başladık. Kadınların bilgisizliği ve güçsüzleştirilmesi meselesinin eskiden beri süregelen bir durum olmadığını, aksine bilimsel tıbbın ortaya çıkmasından hemen önce, 19. yüzyıl başlarında Amerika'da cereyan eden uzatmalı bir iktidar mücadelesinin sonucu olduğunu öğrendik. Avrupa'da erken modern döneme kadar giden benzer bir iktidar mücadelesinin belirtilerine rastladık ve bu dönemin alaylı kadın şifacılarının nasıl sıklıkla "cadılar" olarak hedef gösterildiğini anladık.

Tarihsel olarak kadınların şifacılık rollerinden dışlanmasını meşrulaştıracak hiçbir tutarlı gerekçe yoktur. Cadılar, pragmatik, empirist ve edepsiz oldukları gerekçesiyle saldırıya uğradı. Ama 19. yüzyılda retorik tersine döndü: Kadınlar son derece bilim dışı, hassas ve duygusal oluverdiler. Stereotipler, erkeklerin işine gelecek şekilde değişir, biz değil. Bizim "doğuştan gelen kadınsı doğamız"da bugünkü itaatkârlığımızı haklı çıkaracak hiçbir şey bulunmuyor.

ISBN:978-625-8393-35-4

THG 41542 UNK

pinhanyayincilik.com
/pinhanyayincilik
/pinhankitap